31 ŽIV

SADRŽAJ:

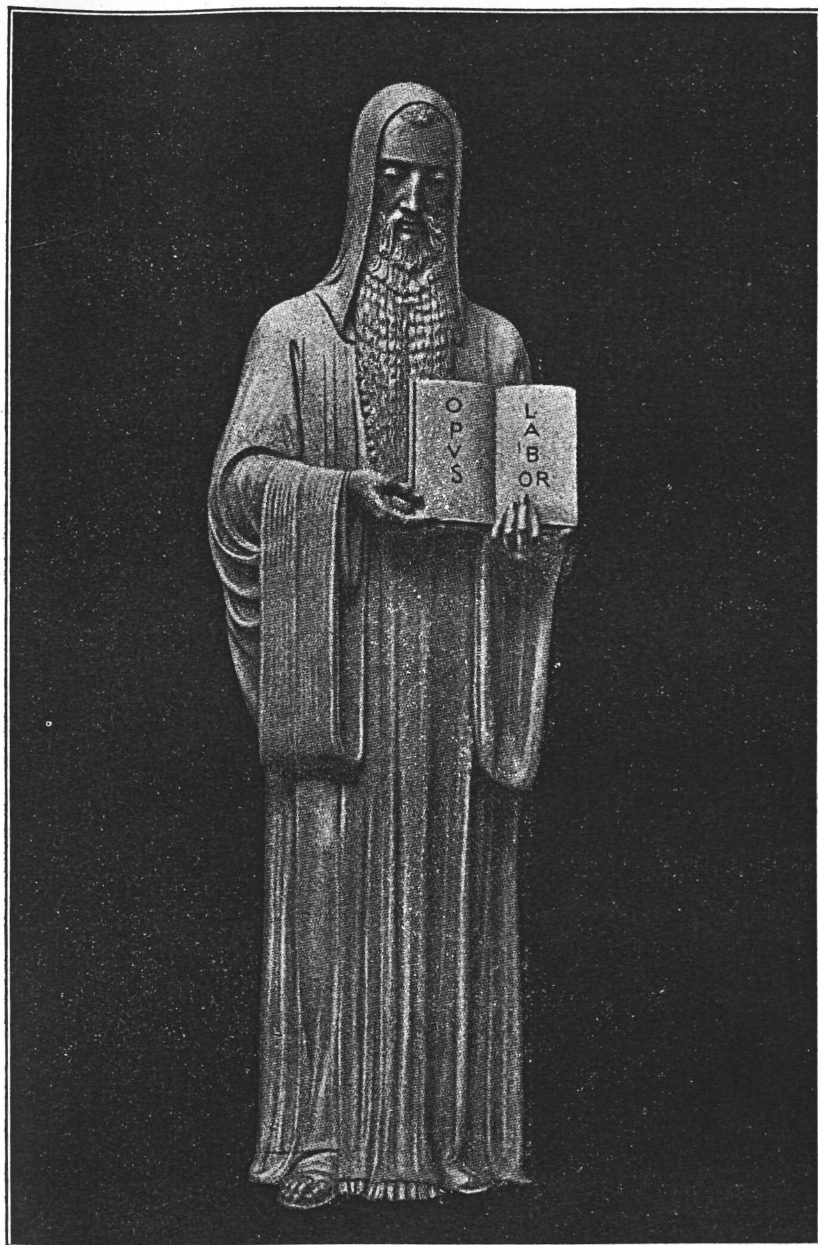
Slike uz raspravu veleč. Don M. Klarića ustupio nam je blagohotno preč. g. Don Josip Felicinović, koji ima u pripremi opsežnu radnju o benediktinskim samostanima u Dalmaciji, pak mu na usluzi najtoplije zahvaljujemo.
Uredništvo.

Sv. BENEDIKT
i
NJEGOVO DJELO

Izdaje: „Zvijezda Mora", Hvar - Dozvolom crkvene vlasti
Uređuje: Sveć. Š. Kovačić, Hvar - Leonova Tiskara, Split

Sveti Benedikt i njegovo djelo

»Bješe muž časna života, milošću i imenom Benedictus, Blagosloven.« Tako počinje sveti papa Grgur Veliki drugu knjigu Dialoga, u kojoj u 38 poglavlju slika uzvišen život sv. Benedikta, vrijednost njegovog pravila i značajne poteze njegovog djela.

Oko lika patrijarhe zapadnog monaštva već se tada počeo plesti vijenac legenda, što dokazuje, kako je jaki utisak napravila njegova pojava na tadanji svijet. Ta još se nije navršilo ni pedeset godina od njegove smrti: godina smrti sv. Benedikta nije posve stalna, ali svakako nije umro prije 21 ožujka 547, a Grgur piše svoje Dialoge g. 593. Ne piše ih čovjek, koji ne pozna svijeta i koji gleda naivno na događaje oko sebe. Potomak je to stare plemićke obitelji, prefekt grada Rima, monah i opat, poslanik na carskom dvoru i konačno papa. Kad se čovjek tolikog životnog iskustva divi sv. Benediktu, kad ga on naziva »Bogu odanim i pobožnim mladićem«, »čovjekom Božjim«, »čovjekom Gospodnjim«, »slugom svemogućeg Boga«, »časnim ocem«, »čovjekom svetim«, budimo uvjereni, da je sv. Benedikta shvatio u svoj dubini i da je sudio ispravno. To možemo posvjedočiti mi, koji promatramo skoro petnaest stoljetnu povijest Benediktovog djela. Tok njegova života, njegovo pravilo, njegovo djelo — veliki su to faktori, kojima se je Božja Providnost poslužila, da izvede svoje nacrte.

1. Tok njegova života od početka je upravljen prema svrsi, za koju ga je Bog odredio. Rodio se je oko g. 480 od plemićke obitelji u Nursiji, mjestu »stroge« Umbrije, koja je kasnije Crkvi darovala drugu znamenitu ličnost, sv. Franju Asiškoga. Po svoj je prilici bio određen za vojničko ili činovničko zvanje. Zato je bio poslan u rimske škole, gdje se je posvetio tadanjim višim naukama, osobito literarnim i pravničkim, kako to dokazuje jasan slog i pravnička točnost njegovog pravila. Nasuprot drugim ustanoviteljima redova, kod kojih se staza života nije uvijek razvila bez praha i blata svijeta, Benedikt je kod kuće sačuvao čistu mladost, te je htio, da je sačuva i u pogibeljima pokvarenog Rima. Videći, kako se mnogi njegovi drugovi bacaju u moralnu propast, pruža prvi dokaz, da

ne pozna cjenkanja i neodlučnosti. Prekine radije nauke, a svoj pogled okreće k monaškom životu.

Vrativši se u Nursiju rastavlja se s ocem i s imanjem, kojim je mogao upravljati. Za neko se je vrijeme ustavio u duhovnim krugovima kod crkve sv. Petra u Eufide. Ako mu je u Rimu prijetila pokvarenost, ovdje je izložen pogibelji samoljublja i ljudske hvale, koju mu je pribavilo čudo, koje se na njegov zagovor dogodilo. Da je Benedikt na početku svog savršenstva podlegao oholosti, nikada ne bi bio napisao svoje pravilo sa značajnim i krasnim sedmim poglavljem o poniznosti, na kojoj zida svoj i Benediktinski duhovni ideal. Radije se je, kako kaže sv. Grgur, htio truditi u radu za Boga nego li se uzvisivati u ugodnostima ovoga života. Brzo se zato odluči i bježi iz Eufide u samoću Subiaco u dolini rijeke Ania. Tu živi Benedikt, nastavlja sv. Grgur, sam pred očima Svevišnjega. Za njega zna samo monah Roman, koji mu donese monaško ruho i pomaže mu koliko može. Tu u tišini svoje špilje molitvom, razmatranjem, vježbanjem u krepostima i nutarnjom borbom sazrijeva Benedikt u savršen lik budućeg učitelja i voditelja duša.

Kad ga u samoći otkriju, propovijeda priprostom okolnom svijetu, a skoro se stanu oko njega sakupljati učenici i Benedikt im postaje ocem, opatom. Pomalo nastaje tu cijela kolonija monaha. Benedikt ih razdijeli u dvanaest samostana, a sam s izabranim učenicima ide na Montecassino. Ondje se je do u tančine iskristalizirao njegov nazor o »najčvršćem rodu cenobita«, to jest monaha, koji živu pod pravilom i opatom. Ondje, na drugom Sinaju, oživotvorio je ideal Benediktinskog monaštva, ondje je napisao svoje besmrtno pravilo. Ondje je stupivši na vrhunac osobne svetosti u ekstazi vidio sav svijet, ondje je stojeći u oratoriju ispustio svoju veliku dušu.

2. Prije sv. Benedikta bilo je monaha i u istočnoj i u zapadnoj Crkvi. Bila su napisana i pravila, koja su više manje zadovoljavala: na istoku osobito pravilo sv. Bazilija, a na zapadu upute za zajednički život od sv. Augustina, sv. Cezarija i Kasijana. Sv. Benedikt je poznavao monaški život svoje dobi, a i prijašnje monaštvo, poznavao je i cijelu monastičku literaturu, kako se vidi iz analize vrela njegovog pravila. Osobito je jasno prozrio monaštvo na tlu Italije i sve njegove nedostatke, s kojima se je sukobio pri neuspjelom pokusu reforme vikovarskog samostana, u kojem je redovnički život bio vrlo duboko pao.

Pogledom stručnjaka razvrštava odmah u prvom poglavlju svog sv. pravila monahe na četiri skupine: cenobiti ili monasi, koji živu u samostanu pod pravilom i opatom; anahoreti ili pustinjaci; sarabaiti, koji žive po dva ili tri, a katkada i pojedinačno, po svojoj volji; konačno najgori, gyrovagi, skitalice. Benedikt isključuje tu nesređenost i kaže: moj su ideal cenobiti, samo za njih pišem svoje pravilo. Već je ta odluka bila od odlučujuće važnosti za daljnji razvoj dotada rastrkanog monaštva.

Ali sv. Benedikt ide dalje i ukida slobodu prelaženja iz jednog samostana u drugi, što je dotada bilo i dobrim monasima dopušteno. Određuje cijelu godinu novicijata, a poslije njega u crkvi javne zavjete, koji su prema rimskom pravu utvrđeni listinom. On je dakle ustanovio nov zavjet, zavjet stalnosti. Tim sve članove čvrsto spaja u jedno i pojedinca veže uz njegovu samostansku obitelj, tako da je isključen svaki prelaz, a pogotovo skitnja. Zavjet stabilnosti čini samostan jedinstvenom cjelinom, sve duhovne snage pojedinih članova usredotočuje u jedno žarište, iz kojega se onda širi upliv na okolicu. Tako je stalnost dala smjer ne samo razvoju monaštva, nego je vrlo blagotvorno uplivala i na sklonost k skitanju, koja je tada prevladala kod naroda, što su se neprestano selili.

Svojim je tako strogo organiziranim zajednicama sv. Benedikt dao monarhički i obiteljski ustavni oblik. Nosilac vlasti je opat kao u rimskoj obitelji pater familias, ali opat nije samovladar nego otac, i to, kako sv. Benedikt slika svoj ideal opata u 2. i 64. poglavlju, otac pun osjećaja odgovornosti i ljubavi; monasi su pak njegovi duhovni sinovi i braća. Zato samostanska obitelj izabire opata sama iz svoje sredine. Zato je opat ima pitati za savjet, kadgod se u samostanu radi o većim stvarima, a kod manjih odluka zastupaju je savjetom barem stariji.

To je monasterium, kako ga je zamislio sv. Benedikt. Za druge potanje naredbe svog pravila poslužio se je svim dotadašnjim, dobrim i manje prikladnim, iskustvima monaškog života, a crpio je iz pređašnjih redovničkih pravila. Ali opet s praktičkim smislom Rimljanina, te izvanrednom pronicavošću i promišljenom umjerenošću odabire samo to, što po njegovom dugogodišnjem iskustvu odgovara monaštvu zapadne Crkve i njegovog vremena. Tako je u 73. poglavlju napisao, kao nitko pred njim, potpuno, jasno i umjereno pravilo. A nije to skup suhoparnih naređenja nego knjiga puna života, puna Krista. Monah sv. Benedikta ima Krista gledati u svojem opatu, Kristu se klanjati u

gostima, Krista posluživati u bolesnima, Krista potpomagati u siromasima. Ljubav prema Kristu ima nas siliti, da idemo prema vječnom životu; ništa nam nema biti draže od Krista; ničemu ne smijemo dati prednost pred Kristom; i u napastima moramo zle misli razbiti o Kristu, a po strpljivosti imamo biti sudionici Kristova trpljenja, da bismo zaslužili pridružiti Mu se i u Njegovu kraljevstvu. To je Kristocentrična askeza starokršćanskih vremena.

Sv. Grgur, i sam pravi mistik i okretan organizator, shvatio je te velike prednosti pravila sv. Benedikta, i baš to pravilo ubraja među najveća njegova čudesa. Crkva je taj sud potvrdila velikim poštovanjem, što ga je uvijek iskazivala pravilu sv. Benedikta, tako ga je na koncilima stavljala uz sv. Pismo, a nekoje je njegove uredbe preuzela u svoje pravo. Na taj je način za dugo vremena bio određen pravac razvoju monaštva, a jer se je pravilo moglo prilagođivati raznim prilikama, u vrlo je kratko vrijeme istisnulo sva starija pravila te od 8. do 13. stoljeća skoro isključivo vladalo u nebrojenim samostanima. To je sv. pravilo nadahnulo i kasnije ustanovitelje redova. Sve do danas nije presušila njegova životna snaga. Uz nekoliko razjašnjenja i dodataka, što ih traži sadašnje crkveno pravo i promijenjene prilike, pravilo je sv. Benedikta sasvim dostatno, da može i danas biti kroz tolika stoljeća iskušenim vođom tisućama i tisućama sinova i kćeri patrijarhe zapadnog monaštva te pravom školom duhovnog života.

3. Razvoj Benediktovog djela kroz vjekove određen je u svim svojim počelima već u njegovom pravilu, koje se odmah stalo ostvarivati, kako nam to pripovijeda njegov životopis u 2. knjizi Dialoga sv. Grgura.

Samostanska obitelj, uređena prema pravilu sv. Benedikta, već je sama po sebi, kako smo gore vidjeli, od velikog značenja za svu okolinu. Kad je sv. Benedikt u dolini Subiaca utemeljio 12 samostana, sigurno nisu bili veliki. Ali na Montecassinu je podigao pravu tvrđavu monaškog života. Kako priopćuje sv. Grgur (Dial. 32) podigao je samostan i u Teracini, gdje mu je u tu svrhu neki pobožni čovjek darovao svoje imanje. Po svoj je prilici sv. Benedikt podizao samostane i drugdje, tako možda samostan u Kampaniji, gdje se kao opat spominje njegov znanac Servandus (Dial. 35).

Kako je pak izgledao takav samostan prema pravilu sv. Benedikta? Bila je to cijela skupina solidnih zgrada iz kamena, što ih je sv. Benedikt s braćom sam zidao

(Dial. 4). Glavno je mjesto zauzimala bogomolja (oratorij), tà »ničemu se nema dati prednost pred službom Božjom.« Uz to je tu bila posebna zgrada za novake — sv. Benedikt i sv. Grgur te pojedine zgrade nazivaju »cellama«, — zgrada za kuhinju i blagovalište, pak za goste, kojih, kako kaže 53. poglavlje pravila, u samostanu nikad ne manjka. Nadalje su tu bile spavaonice za monahe, mlin, voda, vrt i radionice za razne obrte i umjetnosti — ukratko, sve potrebno ima da bude unutar samostana, da monasi što manje izlaze (Pr. 66).

Svaki samostan ima svoju knjižnicu, iz koje monasi dobivaju knjige na početku korizme, a sigurno i u drugo doba, kad su knjigu pročitali, jer su dnevno imali 3 do 4 sata određena za čitanje i študij, a 6 do 7 sati za rad, koji se opet kod nekojih mogao sastojati od študija. Već sv. Benedikt predviđa (Pr. 57), ako bi se u samostanu proizvodilo više nego što im je potrebno, mogu se umjetnički i obrtni proizvodi i prodavati, kod čega naglašuje, neka se dade uvijek nešto cjenije nego li to daju drugi. Vidimo, kako se unutar zidova samostana sv. Benedikta razvija mnogostrana i bogata djelatnost, i kako od njih nastaju jaka kulturna središta. U samostanu i od samostana su se nestalni ljudi tadanje dobi naučili raditi.

Samostani su redovito imali i svoja potpuna gospodarstva u okolici samog samostana a i dalje. Predpostavlja se, da su rad na polju prema rimskom običaju obavljali koloni, ali u blizini samostana ili gdje su to zahtijevale posebne prilike, i sami monasi obrađuju svoja polja (Prav. 48; Dial. 32). Ako mu je imanje bilo prostrano, tvorio je svaki takav samostan i važno gospodarsko središte svoje okolice.

Nadalje su već od prvog početka samostani sv. Benedikta razvijali socijalnu i karitativnu djelatnost: siromasi dobivaju milostinju redovito (Prav. 66), gosti dolaze često a posluženi su najvećom čašću (Prav. 53), u oskudici dijeli sv. Benedikt kampanijskom svijetu takvom darežljivošću, da su se posve iscrpile samostanske zalihe (Dial. 28). Kad klerici mole za pomoć, sv. Benedikt pomaže pače i novcem (Dial. 27).

Nego još veća je njihova djelatnost na duhovnom polju, u pastorizaciji i u školi. Već sv. Benedikt propovijeda svijetu u Subiacu (Dial. 1), a isto čini i na Montecassinu i u okolici (Dial. 8, 19). Svoje monahe šalje redovito, da drže govore Bogu posvećenim djevicama i uopće da obavljaju svećeničke službe (Dial. 19). Dok je još u

Subiacu, od rimskih patricija prima dječake, koje monasi poučavaju i odgajaju (Dial. 3). U sv. se pravilu često oni spominju.

Spomenimo još veze sv. Benedikta s odličnim ljudima, tako s biskupom iz Kanuzija (Dial. 4), s opatom Servandom iz Alatri (Dial. 34), s biskupom Germanom iz Kapue (Dial. 35), a konačno i s gotskim kraljem Totilom (Dial. 15). Iz svega toga vidimo, kakav je stav zauzimao, kakav je ugled uživao i kako je svestrano uplivao već tada samostan sv. Benedikta.

Zamislimo sada, kako se je već u vrijeme sv. Benedikta povećavao broj samostana na temelju njegovog pravila, kako su se dakle množila središta marljivog rada i kulturne djelatnosti bilo unutar samostana bilo oko njega u većem ili manjem opsegu, kako je tokom vremena bilo sve više i više samostana i monaha, a tim i jače djelovanje Benediktinaca na svim poljima, onda ćemo shvatiti, što je značio i što znači sv. Benedikt za Crkvu i za cijelu ljudsku zajednicu.

Kratko vrijeme nakon sv. Benedikta njegove monahe nalazimo kod rimskih bazilika, osobito u Lateranu. Sv. Grgur podiže po pravilu sv. Benedikta jedan samostan u Rimu a šest drugih na Siciliji i stupa kao prvi Benediktinac na Petrovu stolicu. G. 596 šalje četrdeset Benediktinaca s opatom Augustinom na čelu u Englesku, koja se pravom naziva Benediktinskom zemljom. Veliki samostani kao Jarrow i Wearmouth su već u 7. stoljeću središta duhovnoga života. Iz Engleske dolaze slavni Benediktinci-misijonari: sv. Bonifacij Germanima, sv. Wilibrord Frižanima, sv. Rembert i sv. Ansgar nordijskim zemljama, kao što kasnije sv. Vojtjeh propovijeda vjeru Mađarima i Slavenima. U Engleskoj piše dragi svetac, sv. Beda časni prvu povijest te zemlje te tumač sv. pismu i na engleskom jeziku. Tamo je u jednom od gore spomenutih samostana, da spomenemo barem jedan takav rad, oko g. 690 krasnom uncijalkom napisan glasoviti Codex Amiatinus, sada u biblijoteci Lorenzani u Firenci, koji na 1029 stranica formata 50×34 cm sadrži potpun tekst Vulgate sv. Jeronima, kojemu je tako on najljepšim svjedokom.

Engleska nam otkriva još jedan izvor tihe ali nedogledne djelatnosti kroz sva stoljeća — to su Benediktinke. Ne da se utvrditi, da li je sam sv. Benedikt direktno ustanovio žensku granu svojega reda. Ali svoju sestru sv. Skolastiku, Bogu posvećenu djevicu, sigurno je poučavao u duhu svog sv. pravila. Već sa sv. Bonifacijem pojavljuje

se oko g. 720 zajednica dobro izobraženih redovnica, među kojima se osobito ističu Lioba, Walburga i Tekla. One su najvjernije suradnice velikog apostola Germana, one su njegova utjeha, one mu daju zanosa da ustraje. Svojim bistrim duhom i ljupkim načinom zanašaju vjeru i kulturu u obitelji te podižu cijelu vrstu samostana Benediktinki. Dakle u Engleskoj, a sigurno i drugdje, već davno, od početka Benediktinstva nalazimo i redovnice, koje su živjele prema pravilu sv. Benedikta i u svojim tihim samostanima silno mnogo učinile na slavu Boga i za mir ljudi.

Slično kao u Engleskoj razvijali su Benediktinci svoj rad i u drugim zemljama. Uz svoj prvi posao »u školi službe Gospodnje« plugom su obrađivali zemlje a riječju vjere srca ljudi, podizali i vodili škole, gojili znanost i umjetnost, pisali i prepisivali kodekse, to blago naših knjižnica, stupali na Petrovu stolicu i biskupske katedre, bili savjetnici kraljeva i najvjerniji bojovnici za prava Crkve kao clunyski opati i papa Grgur VII. Tako djeluju i danas, i ako ne tako upadno, kad do 20.000 monaha i preko 16.000 redovnica vojuje pod pravilom sv. Benedikta, kad usprkos materijalističkom svijetu neumorno pjevaju hvalu Bogu i slave Ga veličanstvenom liturgijom, kad imaju još trećinu misija među Indijancima i drugdje, kad uče preko 22.000 đaka samo na svojim srednjim i visokim školama, kad su započeli i vode liturgijski pokret, koji obnovi duhovnog života toliko obećaje. Tako su uvijek širili i neprestano šire blagoslov svojega velikoga oca, koji je milošću i imenom bio Blagosloven.

Opat Arnošt Vykoukal O. S. B.

Svetački lik sv. Benedikta

SVETI OPAT

Život je sinova sv. Benedikta na Monte Cassinu sa svojim jednostavnim sadržajem: molitva, čitanje i rad bio zaista od Boga blagoslovljen život. Njegovi su se monasi neprestano sve više približavali Bogu, a »Božji čovjek« išao je pred svima u žaru svoje svete ljubavi prema Bogu. Po životopisu i Pravilu pružaju nam se duboki pogledi u njegovu dušu i vidimo, kako je neprestano napredovao u kraljevstvu milosti, u Bogu. Sve vrijeme, što mu je preostalo od upravljanja samostanom, provodio je sv. Benedikt u molitvi i u čitanju svetih knjiga.

Najradije je molio u samostanskoj kuli, gdje je bila i njegova spavaonica. Odatle se je pred njim prostirala čitava pokrajina sve do krajnih granica obzorja, odatle je imao najljepši pogled na zvjezdano nebo, pa se tako tu osjećao Bogu najbližim, da uroni u dubinu i širinu Božjeg života. I po noći je često klečao u molitvi ili je stao na prozoru i promatrao zvijezde. Za vrijeme takve noćne molitve obasjalo ga je jednom čudesno svijetlo jako kao podnevno sunce i u jednoj je zraci tog svijetla začuđenim očima gledao sav svijet u jednoj jedinstvenoj cjelini. Mistični nam i dubok smisao tog viđenja sv. Grgur ovako tumači: »Duši, koja gleda Boga, sva su stvorenja sitna. U svijetlu tog nutarnjeg gledanja duša se tako raširi i toliko se u Bogu uzdigne, da se osjeća nad svijetom. Koje onda čudo, da je svetac pred sobom vidio sav svijet, on koji je u svijetlu milosti bio uzdignut nad svijetom!« Benedikt je tražio i našao Boga koliko ga čovjek u smrtnom tijelu može da nađe. Sada je Bog sav u njemu, a on sav u Bogu.

Samo se po sebi razumije, da je Bog tek sada dao pravu čudesnu moć svojemu sluzi, kad je postigao najviši stupanj mističkog sjedinjenja s Bogom. Benedikt je ozdravljivao bolesne, izgonio zle duhove i zadržavao njihove navale, kad su ometali gradnju samostana i inače smetali braći. Na njegovu se je molitvu za vrijeme oskudice u samostanskoj smočnici pomnožilo ulje i na samostanskim se vratima iznenada našlo 200 mjera žita. Svetac je znao za tajne misli ljudi, pak bi vidio, kad bi koji njegov monah proti Pravilu uzeo koju stvar bez dozvole i tako se ogriješio o sveto siromaštvo. Kralju je Totili prorokovao budućnost, a duše je svog prijatelja, kapuanskog biskupa Germana i svoje svete sestre Skolastike vidio kako ulaze u nebo. Pitalo se je, jesu li se svi ti čudesni događaji, o kojima pripovijeda sv. Grgur, doista zbili ili je pobožno štovanje svečev lik okitilo vijencem legenda. Nijedna dogma ne sili kršćanina, da vjeruje pojedina čudesa, o kojima se govori u životima svetaca, ali svakako mora vjerovati riječi Gospodnjoj: »Koji u mene vjeruje, djela koja ja čini, i on će činiti, i još veća će od ovih činiti« (Iv. 14, 12). A znamo, da je sv. Benedikt imao tu vjeru.

Kako krasno blista ta vjera zajedno s poniznošću sv. Benedikta iz molitve, kojom je jednom oživio mrtvog sina nekog seljaka: »Ne gledaj, Gospodine, na moje grijehe nego na vjeru ovoga čovjeka, koji Te moli da mu oživiš sina, pak vrati u to tijelo dušu, koju si k sebi uzeo!«

U tom duhu onda sv. Benedikt nije činio čudesa kao nešto izvanredna već kao nešto naravna, nešto što se samo po sebi razumije, nešto što kao po sebi proizlazi iz njegova sjedinjenja s Bogom. Ovdje smo na domaku najviših tajna milosnog sjedinjenja čovjeka s Bogom: »Tko se združi s Gospodinom, bit će s njim jedan duh«, taj će biti »dionik Božanske naravi« kako kažu apostoli (I Kor. 6, 17; II Petr. 1, 4), taj će biti »pobožanstvenjen«, kako se izrazuju sv. oci. Pred nama stoji sada sv. Benedikt na vrhuncu svog života, posve jedno s Bogom, »Božji čovjek« u najdubljem smislu riječi.

Quardini na jednom mjestu govori o raznim načinima, kako se pišu životopisi svetaca, pa spominje i »životopise napisane mističkim stilom«, iz kojih »se vidi samo visok i ujedno jednostavan lik sveca« i u kojima je »lik sveca tako uzvišeno prikazan, da se u njemu svaka pojedinost kao utopi«. Za njega je »između životopisa mističkog stila posebno jak život sv. Benedikta, što ga je sv. Grgur Veliki napisao u Dialozima. Prepirali su se o njegovoj vjerodostojnosti, ali lik Božjeg čovjeka, »vir Dei«, je tu, sav produhovljen i kao da se ruga toj prepirci. Tu sam, nastavlja Quardini, po prvi put shvatio, da je već njegovo bivanje djelovanje, da mu je istina ujedno i ljubav, da je njegov u Bogu sabran mir nepobjediva moć.«

Uza sve to što je svečevo biće bilo tako »pobožanstvenjeno«, sv. Benedikt ipak ostaje uvijek čovjek. Dà, uprav u tom svrhunaravnom preobraženju razvile su se i lijepe i plemenite ljudske crte njegovog značaja.

Po rodu je sv. Benedikt bio iz rimske plemićke obitelji. Toliko slavljena »virtus romana — rimska krepost« u njegovom naraštaju još nije bila zamrla kao kod većine obitelji njegove dobi. Benedikt svoju narav nije zatajio. Dostojanstvena otmjetnost i ozbiljnost u nastupanju uza svu poniznost, jasno i trijezno pravničko mišljenje, s kojim je zakonoša zapadnog monaštva napisao svoj samostanski zakonik, mirnoća i sigurnost, kojom se je suprotstavljao svim poteškoćama života a i zemaljskim velikašima, nepokolebiva postojanost i stalnost volje, koja se pojavljuje kadgod se radi o konačnim odlukama: sve to spada pod pojam »rimske kreposti« u njezinoj klasičnoj savršenosti i njenom kršćanskom preobraženju. S tom se »rimskom krepošću« kod sveca združilo još nešto, što je kod starih poganskih Rimljana većinom manjkalo, a to je dubok ljudski osjećaj te fina ljudska dobrota

i osvajajuća ljubeznivost, koja je upravo s muškom ozbiljnosti Rimljana dvostruko privlačiva.

Katkada se s lika sv. Benedikta previše skidaju te privlačive crte, pak ga se predstavlja kao strogog gospodara svojih monaha, koji uza se ima šibu da kazni, a s prstom na ustima opominje da se ima šutjeti. Ta slika nikako ne odgovara onome, što nam o sv. Benediktu govori njegovo Pravilo i životopis. Kako je svetac dobar i pun samilosti prema svim ljudskim potrebama! Većinom mu je baš ta samilost davala povod, da je tražio od Boga čudesnu moć. »Kad je jednom u Kampaniji vladao velik glad, Božji je čovjek razdijelio sve živežne namirnice samostana, tako da je u smočnici preostalo samo malo ulja!« Kako je pak sv. Benedikt blag prema svima onima, koji pogriješe više iz slabosti ili neznanja nego iz zle volje! Kako živo stavlja u svom Pravilu opatu na srce baš brigu za zalutalu i pokolebanu braću! »Opat se mora uvelike brinuti te oprezno i pomno nastojati, da mu se ne izgubi nijedna od povjerenih ovaca. Neka nasljeduje ljubezni primjer dobroga Pastira, koji je ostavio devedesetidevet ovaca u planini te pošao tražiti jednu ovcu, koja se je izgubila, i kojemu se radi njezine slabosti toliko sažalilo, da se je udostojao uzeti je na svoja sveta ramena i ponijeti je natrag k stadu.«

Duša je sv. Benedikta bila privržena i svetim ljudskim prijateljstvima. »Biskup iz Kanuzija često je dolazio k njemu, a Božji ga je čovjek silno volio radi njegova zaslužna života.« Isto tako ga je duboko prijateljstvo vezalo s kapuanskim biskupom sv. Germanom i Bog je sam blagoslovio i nagradio tu svetu vezu te je sv. Benediktu dao da vidi, »kako su dušu biskupa Germana u prilici ognjene kugle odmah nakon smrti anđeli odnijeli u nebo.«

Posebno srdačnu ljubav, kojom je naravski uvijek upravljala Božja ljubav, gojio je svetac prema svojoj svetoj »sestri Skolastici, koja se je također od mladih dana posvetila Bogu« i vodila jedan samostan nedaleko Monte Cassina, sigurno u duhu i po Pravilu svog svetog brata. Jedamput na godinu sastajali su se na nekom samostanskom imanju nedaleko Monte Cassina te bi proveli zajedno jedan dan »u svetom razgovoru i u hvaljenju Boga.« Posljednji je njihov sastanak Bog označio jednim čudom. Obojica su osjećali, da su po zadnji put na svijetu zajedno. Govorili su »o radostima nebeskog života«, što su ga oba imala skoro uživati. Njihov se je razgovor produžio dulje nego obično i smrklo se je prije nego su i opazili. Tada stane Skolastika moliti brata, neka ostane i po noći kod nje, da se mogu sve do jutra razgovarati o onome, što je obojicu toliko oduševljavalo, o nebu. Benedikt naravski nikako nije htio da prekrši samostanski propis i da noć provede izvan samostana. Ni sve molbe njegove sestre nijesu ga mogle odvratiti od toga, što je smatrao svojom dužnošću. »Tada Skolastika pokrije glavu rukama i nasloni je na stol pa stane moliti svemogućeg Boga. A nebo je (sv. Grgur izričito spominje) bilo posve vedro, bez ijednog oblaka. Kad je pak Skolastika digla glavu sa stola, stane tako sijevati, grmjeti i kišiti, da se ni časni Benedikt ni dva brata, koja su bila s njime, nijesu usudili ni praga prestupiti.« Radosno se smijući nad pobjedom, što ju je izvojštila, reče Skolastika svom bratu: »Tebe sam molila i nijesi me htio uslišati, a onda sam molila mog Gospodina i on me je uslišao. Sada eto slobodno pođi, ako možeš. Ostavi me i vrati se u samostan!« Tako su cijelu noć proveli u svetom razgovoru, da se ujutro oproste zauvijek na tom svijetu.

»Kad je Benedikt tri dana kasnije bio u svojoj ćeliji, uzdigavši oči k nebu ugleda dušu svoje sestre, kako izašla iz tijela u prilici golubice leti prema nebu. Radujući se s njom nad tolikom srećom, himnima i pjesmama zahvali svemogućemu Bogu i najavi braći njezin odlazak. Nato pošalje još braću, da njezino tijelo donesu u samostan i da ga polože u grob, što ga je bio za se pripravio. Tako se je dogodilo, da ni grob nije razdijelio tjelesa onih, kojima su duše bile uvijek jedno u Bogu.«

Na taj eto način sv. Benedikt u divnom skladu združuje ljubezljivost i strogost, dobrotu i ozbiljnost. Naravski da je on i gospodar svog samostana i zato je neprestano svijestan svoje vlasti i odgovornosti. Ali isto tako je on uvijek i otac svojih monaha. Dvostruko ime, što ga on daje samostanskom opatu »Dominus et Abbas, gospodin i otac«, pristojalo je najprije njemu samomu. I ovdje je on učitelj »diskrecije, razborite umjerenosti, majke svih kreposti« i živi odraz Boga, koji je također Gospodin i Otac te »od jednoga kraja zemlje do drugoga sve uređuje u moći i blagosti« (Mudr. 8, 1).

PAX — MIR!

Jednom je kard. Newman rekao, da je najočitije svojstvo sv. Benedikta i njegovog duha »summa quies - najveća mirnoća«. To je isto izraženo i u riječi »pax — mir«, koja

je postala geslom Benediktinskog reda. Možda se zbilja i ne dade duh sv. Benedikta ljepše i dublje označiti nego riječju: pax — mir. S lika se sv. Benedikta odrazuje taj »najviši i najdublji mir«, jer je on posve slobodan od svega, što je podvrgnuto prolaznosti i zato nemirno; jer u njegovoj čistoj duši nema nikakva mjesta korjen svakog nemira, grijeh; jer je on našao onaj divan sklad jakosti i blagosti, onu složnu vezu duše i tijela, onaj nutarnji organski spoj naravi i milosti, kako se to vidi iz svega njegovoga mišljenja i djelovanja. Konačno svi ti uzroci mira dolaze iz jednog izvora, od Boga, koji je Bog mira, a kojega je sv. Benedikt postavio kao jedini cilj svega svoga nastojanja i kojemu se je predao svim žarom svoga bića. »Deus tranquillus tranquillat omnia — Bog mira čini sve mirnim.« A i ljudi, koji su puni tog Božjeg mira, šire oko sebe mir. Ni mogućnici ni jaki u očima svijeta, nego »krotki će posjedovati zemlju«.

Kako se očito pokazuje ta moć mira u životu sv. Benedikta! Kad je kralj Totila poslao k svecu na goru najprije svog štotinošu Rigga i to s kraljevskom pratnjom, on i »svi koji su došli s njime, kad dođoše k Božjem čovjeku, padoše ničice.« A tada pođe k njemu i sam gordi gotski kralj, »ali i on padne na zemlju netom je izdaleka ugledao sv. Benedikta gdje sjedi, i ne usudi se doći predа nj.« Ponizno je poslušao svečevu opomenu i proročanstvo, »zamolio ga, da se za nj moli i od onog vremena nije više bio tako okrutan.«

Drugi put, kad je neki Got, imenom Zalla, koji je bio pun mržnje na sve katoličke svećenike i redovnike, mučio jednog siromašnog seljaka, ovaj, da se oslobodi muka, izjavi, da je sve svoje imanje predao sv. Benediktu. Tada ga Zalla svezana odvede k svecu te vičući i prijeteći stane tražiti, da mu izruči imanje tog seljaka. »Na taj glas Božji čovjek podigne oči s knjige, koju je sjedeći čitao, i zagleda se u svezana seljaka pred sobom. I najedamput mu se, dok ga je svetac gledao, na čudnovat način razvezaše ruke tako brzo, kako ne bi bila učinila nikakva ljudska brzina. Pred takvom silom prestraši se Zalla i padne na zemlju te svoju oholu i okrutnu šiju položi do nogu sveca i zamoli ga za molitvu.« To je doista ono što Quardini naziva »u Bogu sabran mir i nepobjediva moć.« Ovdje smo upravo našli ono što duh sv. Benedikta posebno znači za naše doba. Tko će doista našemu osornom, bojovnom i nemirnom vremenu donijeti mir, ako ne ljudi, kojima nepobjediva moć izvire iz mira, što ga uživaju u Bogu?

Kad tako promatramo sv. Benedikta kao čovjeka mira na vrhuncu njegova života, ne smijemo misliti, da su mu godine na Monte Cassinu bile godine bez boja i trpljenja. »Promjenio je mjesto, ali nije neprijatelja«, kaže sv. Grgur. Neprijatelj svakog dobra imao je pristupa i k »gradu na gori«. Različite napadaje i vanjske smetnje, te poteškoće kod gradnje samostana i slično svetac je u svojoj svrhunaravnoj moći lako svladavao. »Stao bi se moliti i blagoslovio bi«, pak bi se pakleni duh morao udaljiti. Već od dana, kad se je na blagoslov sv. opata razbila čaša, znak je sv. križa velik znak borbe i pobjede sv. Benedikta. Njegov je red od njega primio to štovanje sv. znaka spasenja i vjeru u moć njegova blagoslova. Tako zvana medalja sv. Benedikta*) ima s jedne strane našeg sv. oca, kako uzdiže križ na blagoslov, a s druge strane sv. križ s natpisom (početnim slovima): »Crux sacra sit mihi lux, non draco sit mihi dux — sveti križ neka mi bude svijetlom, a nek me ne vodi paklena zmija.!« Okolo stoji još zaklinjanje: »Vade retro satana, nunquam suade mihi vana — odstupi, sotono, nikada mi se savjetuj isprazních stvari! Sunt mala quae libas, ipse venena bibas — zlo je što mi pružaš, sam pij otrov!«

Mnogo teži i žalosniji od sve te vanjske borbe sa sotonom bio je duhovni boj, što ga je sv. Benedikt morao voditi za svoj samostanski ideal. Tu borbu opažamo iz mnogih redaka sv. Pravila i iz mnogih događaja u njegovu životu. Svi naime nijesu mogli da slijede tako visoka nastojanja svog učitelja. Kad zato on u svom Pravilu govori o neposlušnim, tvrdoglavim, nemirnim i mrmljajućim monasima, o preziranju Pravila, o slabim poglavarima i slično, tada je svetac sigurno sve te poteškoće upoznao u svojem samostanu ili u samostanima, koji su iz njegova potekli. Što se je njegova sve čišća i čišća duša više dizala k Bogu, to je više morala trpjeti zbog ljudskih slabosti drugih i zbog razlike između ideala i stvarnosti. To trpljenje nije se izvana mnogo pokazivalo, ali je za njegovu dušu bilo teško poput trpljenja na maslinskoj gori.

Gospodin mu je poslao još jednu tešku kušnju. U jednom je viđenju sv. Benediktu bilo objavljeno, da će po njegovoj smrti neprijatelji razoriti njegov samostan, koji je tako bujno cvao. (Doista su ga g. 580 Longobardi opli-

*) Tko želi medalju sv. Benedikta, može se obratiti na jedan od samostana Benediktinki u Krku, Rabu, Pagu, Šibeniku, Trogiru i Hvaru; a tko želi potanje informacije o Benediktincima, može ih dobiti od Benediktinske opatije Emaus, Praha II 320.

jenili i razrušili). To je viđenje sveca duboko potreslo. Prijatelj Teoprob došao je k njemu baš kad je imao to viđenje. Našao ga je kako u dubokoj žalosti plače. Već je jedamput žrtvovao sjajnu naseobinu samostana u Subiaku. Zar će sada i svoje vlastito životno djelo morati da žrtvuje? »Cijeli će samostan, što sam ga podigao«, reče svom prijatelju, »i sve što sam u njemu za braću uredio, po odluci svemogućeg Boga, biti prepušteno poganskim neprijateljima.« A sv. se je Benedikt svim silama borio s Bogom u molitvi. »Samo jedno sam s mukom mogao postići, da mi je darovan život svih, koji budu na ovom mjestu.« (I doista, kako svjedoči sv. Grgur, i ako su neprijatelji posve iznenada provalili, nijesu mogli nijednoga monaha uhvatiti). Sv. Benedikt, Božji čovjek, prinio je i tu žrtvu. Kad je to »odluka svemogućega Boga« — neka bude njegova volja! Neumorno je i dalje nastavio svoj rad. Njegov je u Bogu učvršćen duh znao, da Bog sa svima najbolje upravlja. A možda mu je Bog kao plaću za takvu odanost dao naslutiti, što će upravo razrušenje Monte Cassina značiti. Jer baš time je njegovo djelo bilo presađeno u Rim. Potjerani iz svoga samostana monasi se zatekoše u vječni grad. Samo malo desetljeća je prošlo i u sv. Grguru stupio je na papinsko prijestolje jedan Benediktinac, kojemu je povijest dala ime »Veliki«. A Grgur je Veliki iz rimskih samostana poslao svoje misijonare u Englesku i tako je red uveo u apostolsku djelatnost za čitavu Crkvu. Na taj je način ono, što je u očima ljudi moralo izgledati kao propast i djelo pakla, u rukama Božje Providnosti postalo sredstvo spasa i milosti. Za sv. Benedikta pak ta možda najveća žrtva njegova života znači vrhunac njegovog nutarnjeg uspinjanja k Bogu i krunu njegove svetosti u potpunoj odanosti Bogu i njegovoj svetoj volji sve do zadnjega što čovjek može da žrtvuje Bogu. Božja volja nada sve! Sam Bog — sve u svemu! Samo On!

URONJEN U BOGA

Bog je svojem vjernom slugi navijestio čas — bilo je to oko g. 547 — kad će ga uzeti sa zemlje, da tako konačno na najsavršeniji način u vječnoj slavi nađe Boga, kojega je od svoje mladosti tako željno tražio. Ta je vijest njemu, koji je kod smrti svoje svete sestre ushićeno pjevao što je ušla u nebesku slavu, bila na veliku radost. »Svi žarom svoje duše čeznuti za vječnim životom« jedno je od »sredstava za savršen život«, što ih je dao svojim učenicima u svom svetom Pravilu (gl. 4). Čitavo je njegovo

Pravilo prožeto tim čeznućem za vječnim životom. Sve što je u njemu napisao, nema da bude drugo nego putokaz i pomoć onomu, »koji se žuri u nebesku domovinu«, kako lijepo kaže u zadnjem poglavlju svog svetog Pravila.

U svetoj radosti povjeri sv. Benedikt nekima od braće čas svoga odlaska. Šest dana prije svoje smrti dade otvoriti svoj grob. Žestoka ognjica navali na nj, da uništi njegove tjelesne sile. »Šesti dan dade se od učenika odnijeti u crkvu. Primi Tijelo i Krv Gospodnju, da se ojača za odlazak. Ruke su učenika podržavale njegove slabotne udove, da je mogao stajati s uzdignutim k nebu rukama, i u molitvi ispusti dušu.« Zaista, Božjeg čovjeka dostojna smrt!

Dva su učenika u tom času imala isto viđenje. »Vidjeli su, kako se od samostana na istok prema nebu pruža put, sav prostrt sagovima i rasvijetljen bezbrojnim svjetiljkama«, i čuli su glas anđela: »Ovo je put, po kojemu je Božji miljenik Benedikt ušao u nebo.« Onaj, koji je tražio Boga, na cilju je: kod Boga.

Svečevo je tijelo bilo pokopano u crkvi sv. Ivana Krstitelja, što ju je on sam podigao iza kako je srušio Apolonov oltar. Neprijateljska navala, koja je malo poslije smrti sv. Benedikta, kako mu je bilo rečeno, uništila samostan, ostavila je grob netaknut, pak još i danas na tom časnom mjestu opet odzvanja monaško pjevanje psalama i pobožna molitva hodočasnika, koji vjeruju riječima, kojima sv. Grgur svršava ovaj životopis: »Tu još i sada Božji čovjek sjaji čudesima, ako to traži vjera onih koji mole.«

Kroz stoljeća su dijelovi dragocjenih relikvija razneseni po cijelom svijetu, osobito u Francusku. Ali najdragocjeniji ostatci, što ih je patrijarha zapadnog monaštva ostavio, jesu njegovi samostani, u kojima se obdržava njegovo sveto Pravilo, u kojima njegov duh i dalje živi i djeluje na spas svijeta i po kojima taj Božji čovjek mora da ispuni i ispunit će i danas veliko poslanje, o kojemu je rekao veliki Papa njegovog imena, kako smo vidjeli na početku, da ima biti vođa našeg vremena k Bogu.

Djetinskim poštovanjem gledamo na onoga, o kojemu Crkva na dan njegove smrti u sv. Misi kaže: »Evo veliki priznavalac, koji je u svoje doba učvrstio hram Gospodnji i u svoje dane obnovio hram. Brinuo se je za svoj puk i spasio ga od propasti. Bio je kao zvijezda što sjaji u magli i kao pun mjesec, koji svijetli u svoje doba. Kao žarko sunce, tako je svijetlio u Božjem hramu.« A da bi

i u naše dane bio to što je bio nekada, izmolimo u pouzdanoj vjeri molitvu, što je njegovi sinovi i kćeri svakog dana po svemu svijetu mole za se i za sav svijet na čast svoga učitelja i presv. Djevice, »kraljice monaha i slasti Benediktinaca« (to su t. zv. »preces unionis«, što ih sva Benediktinska obitelj moli od g. 1880, kad je čitav svijet svečano proslavio 1400 godišnjicu rođenja sv. Benedikta i od kada se je njegov red brojem više nego potrostručio i duhom svog svetog ustanovitelja obnovio i upravo pomladio):

Sveta Marijo, pomozi nevoljne, ohrabri malodušne, utješi žalosne, moli za puk, zagovaraj svećenstvo, posreduj za kor monaha, prosi za Bogu posvećen ženski svijet, neka tvoju pomoć osjete svi, koji pobožno slave tvoje sveto ime.

Najsvetiji priznavaoče Gospodnji, oče i vođo monaha Benedikte, posreduj za spasenje naše i svih ljudi.

Gospodine, Bože jaki, obrati nas k sebi.

Pokaži nam lice svoje i bit ćemo spašeni.

Pomolimo se! Probudi, Gospodine, u Crkvi svojoj Duha, kojemu je blaženi naš otac Benedikt, opat, služio, da njim napunjeni nastojimo ljubiti što je on ljubio i djelom izvršiti, što je on učio.

Daj nam, molimo Gospodine, ustrajnost u službi Tvojoj volji, da se i u naše dane i zaslugama i brojem poveća mnoštvo Tvojih sluga. Po Kristu Gospodinu našemu. Amen.

P. Emanuel Heufelder O. S. B.

Početak, razvitak i uspjesi benediktinskog reda, osobito na vjerskom polju

Pošto se ozbiljno radi oko uspostavljenja zaslužnog benediktinskog Reda u našim hrvatskim zemljama, urednik je našega jedinoga hrv. liturgijskog časopisa »Život s Crkvom« došao na sretnu misao, da prigodom ovogodišnjeg blagdana sv. Benedikta zamoli neke ugledne hrvatske spisatelje, da bi u kratkom pregledu prikazali zamašno djelovanje Benediktinaca na svim područjima ljudske kulture, toli u čitavom svijetu koli kod nas Hrvata. Svi se zamoljeni pisci rado odazvaše tom pozivu i njihove su učene radnje tiskane u ovom dvobroju našega časopisa. Meni je pak zapala zadaća, da u kratkim potezima opišem početak, razvitak i uspjehe benediktinskog Reda, napose na vjerskom polju. Da tome udovoljim, smatram shodnim da naj-

prije iznesem poglavite podatke iz života utemeljitelja ovog znamenitog Reda, sv. Benedikta, i da se osvrnem potanje na važnost i odlike njegovog redovničkog Pravila, zatim da prikažem u kratko velike zasluge benediktinskog Reda, osobito na vjerskom polju.

ŽIVOT SV. BENEDIKTA[1])

Kako je već mnogima poznato, sv. Benedikt potječe od plemićke rimske patricijske obitelji Anicija, koja je imala svoja velika dobra u Nursiji i Umbriji. Tu se rodio naš svetac godine 480. Kad odraste, roditelji ga poslaše, po tadanjem običaju plemićkih obitelji, u Rim na nauke, da se bavi t. zv. slobodnjačkim umjetnostima i učenjem prava, ali Benedikt ne nađe zadovoljstva u tim naukama, napose ga pak teško sablaznivaše raskalašen život njegovih drugova, te bojeći se za svoju dušu, ostavi nauku i zakloni se daleko od svijeta u jednu špilju na osamljenim brdima istočno od Rima kod mjesta Subiaco. Stvori čvrstu odluku, da će služiti **jedino Bogu** sprovađajući svoj život u pokori i molitvi te razmatranju svetih istina, nepoznat svijetu. Jedino je za njega znao monah Roman, koji je tu blizu živio u jednom samostanu i on mu svaki dan nosaše nešto hrane, da uzmogne uzdržati u životu svoje tijelo. Tako je Benedikt sproveo u samoći, u pokornim djelima, molitvi i čitanju sv. Knjiga, osobito Evanđelja, koje mu dade isti monah Roman, pune tri godine, pripravljajući se, poput sv. Ivana Krstitelja, sv. Pavla Apostola i tolikih drugih velikana, na veliku misiju, za koju ga Gospodin bijaše odredio. Međutim ovo njegovo sveto življenje nije ostalo sakriveno. Pastiri, koji su tamo zalutali pasući stado, naiđoše na Benedikta te videći mlada čovjeka u koži odjevena, na prvi se mah prestrašiše i pomisliše da je to divlja zvijer, ali kada se bolje približe i on im poče ljubezno govoriti, brzo uvidiše njegovu svetost, upoznaše u njemu Božjeg čovjeka i mnogi se od njih obratiše na pravu vjeru. Tako već tada počinje Benediktovo apostolsko djelovanje za obraćenje iskrnjega. Sada se još više raširi glas o njegovim krepostima, te mnogi okolni monasi, koji su živjeli u samostanima, dolažahu k njemu da slušaju njegove spasonosne upute, pače redovnici iz bližnjeg samostana u Vivocaru zamoliše ga da bi preuzeo vodstvo njihove zajednice. On nakon dugog nećkanja prihvati ponudu, ali pošto uvidi, da smatraju njegove naredbe i upute preoštrim, ostavi njihov samostan i povuče se ponovno u svoju spilju. Tu su sada dolazili k njemu ne samo mnogi susjedni samostanci nego i neki ugledni i pobožni rimski plemići poslaše k njemu svoje sinove, da ih odgaja u kreposti i svetosti. Tako mu plemići Ekvicij i Tertul povjeriše ljubljene svoje sinove Maura i Placida da ih odgoji za Božju službu. Mauro brzo postade njegov glavni pomoćnik u toj svetoj školi, dok Placido bijaše još dječak. Videći toliko mnoštvo svojih sljedbenika sv. Benedikt osnuje 12 samostana. Svakom samostanu, koji sastojaše od 12 redovnika, stavi na čelo jednog opata, koji bi po njegovim uputama upravljao sebi povjerenom zajednicom. Ali sve se ovo njegovo blagotvorno djelovanje ne oživotvori bez velikih protivština, kako to viđamo kod svih dobrih djela. Na očigled ovih uspjeha strašna zavist obuze nekog tamošnjeg svećenika imenom Florencija, koji stade na sve strane ocrnjivati spasonosan rad sv. Benedikta, a on ne htijući da bude nikomu povodom grijeha, odluči udaljiti se odatle i otići na drugo mjesto, da živi u većoj samoći i pokori. Davši shodne upute samostanima u Subiacu, on se s nekoliko odabranih učenika zaputi dalje,

---

[1]) Potanji je životopis Svečev napisan od hvarskog kanonika Don Slavka Štambuka, nalazi se u našem Prilogu br. 4—5.

prema istoku, i videći visoko strmo brdo Cassino u Kampaniji pope se na to brdo, i tu sa svojim učenicima stade provoditi još veći pokornički život. To je bilo oko godine 525. Međutim tu življahu ostaci pogana, koji su imali hram i oltar posvećen bogu Apolonu te gaj posvećen krivim bogovima. On u svetom zanosu stade im propovijedati pravu vjeru, i mnogi se obratiše. Tada Božji čovjek sruši kipove bogova, razvali oltar, posiječe šumu, a Apolonov hram pretvori u bogomolju na čast sv. Martina, velikog galskog monaha i biskupa. Tamo pak gdje je bio Apolonov oltar, sagradi crkvu na čast Isusova preteče sv. Ivana. — Ovako nam to pripovijeda sv. Grgur Papa u svojim Dijalozima, knji. II, u kojima pedesetak godina iza smrti sv. Benedikta potanje opisa sveti život i čudesa ovog velikog »otca monaha«, na temelju pripovijedanja samih njegovih četiriju učenika: Konstantina, Valentijana, Simplicija i Honorata. I ovdje u Monte Cassinu brzo se proširi glas o svetosti i čudesima sv. Benedikta, i zato dođoše k njemu u samostan mnogi Rimljani i Goti, da se stave pod njegovo mudro vodstvo. Tako ovaj samostan postade uzorom i središtem čitavog benediktinskog monaštva. Ovdje taj Božji čovjek, sv. Benedikt, konačno dovrši g. 540 svoje znamenito Pravilo za pravi samostanski život »u službi Gospodina Krista, kralja istinoga«, kako on to naglasuje u predgovoru istog Pravila. Sv. Benedikt umrije oko g. 547.

ODLIKE PRAVILA SV. OPATA BENEDIKTA

Redovništvo na Istoku

Ne možemo kazati da je sv. Benedikt prvi ustanovio redovništvo niti da je ovo njegovo pravilo prvo i jedino pravilo redovničkog života. Né, povijest nam kaže, da je i prije sv. Benedikta bilo redovnika, koji su kasnije imali i neka pravila, po kojima su se ravnali u svojim redovničkim zajednicama. Redovništvo je imalo početak najprije na Istoku: u Egiptu, Siriji i Palestini. Mnoge pobožne duše razmišljajući o Isusovim riječima: »Ako hoćeš da budeš savršen, idi prodaj svoju imovinu i podaj siromasima i imat ćeš blago na nebu, te dođi i slijedi me« (Mat. 19, 21), već u prvo doba kršćanstva povukoše se u samoću, u pustinju, da tu daleko od svijeta, po primjeru i savjetu Isusovu, provađaju svetiji život u većoj pokori i molitvi i lakše postignu svoje vječno spasenje. Znademo za sigurno, da je u drugoj polovici III. vijeka bio po pustinjama Egipta, Sirije i Palestine veliki broj pustinjaka, zvanih eremiti ili anahoreti ili monasi,[2]) koji se vanjskim odijelom nijesu razlikovali od ostalih vjernika, ali su vodili stroži pokornički život u samoći. Taj se broj još više umnožio uslijed pokornog života sv. Pavla, prvog pustinjaka († 340) i sv. Antuna († 356), koji dođoše na glas svojim osobitim kreposnim životom, i privukoše mnoge na nasljedovanje. Ovi pustinjaci redovito stanovahu posebice

———

[2]) Po grčkoj riječi eremos — pustinja, anahorein — povući se u samoću, monahos — samac.

u malenim kolibicama, što ih za sebe podizahu. Nu oni ipak bijahu u nekom međusobnom doticaju, te bi se katkada sastajali na zajedničku molitvu, na duhovno čitanje i razgovor. Ali malo po malo osjeti se potreba zajedničkog života i nekog pravila za takav život. U tom pogledu stekao je posebne zasluge sv. Pahomije († 348), koji je prvi odredio redovnicima zajedničko življenje u samostanu i dao im posebno pravilo i odijelo. Ovi se redovnici nazvaše cenobiti.[3]) On oko g. 330 osnova u Egiptu na tebaidskom otoku Tabeni, prvi od deset svojih samostana. Pod ovaj je samostan kasnije spadalo do 7000 redovnika, a u V-om vijeku živjelo je po pravilu sv. Pahomija oko 50 tisuća redovnika. Isti je svetac utemeljio i ženske samostane, koji su imali posebne glavarice, a bilo je veoma mnogo tih redovnica. U Maloj Aziji i to baš u Kapadociji bujno su cvali samostani po pravilu sv. Bazilija monaha, kasnije biskupa u Cezareji († 379), koji se rasprostraniše po čitavom evropskom Istoku. I još dandanas vlada pravilo sv. Bazilija kod istočnog redovništva. I naši veliki narodni sveci Ćiril i Metod bijahu monasi po pravilima sv. Bazilija.

Redovništvo na Zapadu

Na Zapadu se redovništvo razvilo mnogo kasnije nego li na Istoku. Rimljani ostadoše začuđeni, kada g. 340 viđeše u svom gradu dva redovnika, posebnim neobičnim odijelom obučena, u pratnji sv. Atanazija, aleksandrijskog patrijarhe, koji je nepravedno prognan sa svoje stolice, tražio utočište, kod sv. Oca Pape. Tako zapadni kršćani dođoše do poznanja ustanove redovništva. Još više zanimanja pobudi na Zapadu ta ustanova, kada se raširi životopis sv. Antuna, velikog egipatskog pustinjaka, napisan od sv. Atanazija, i životopis sv. Pavla, napisan od sv. Jerolima. Napose mnogo doprinijeше razvitku redovništva u zapadnim krajevima veliki crkveni naučitelji: sv. Jerolim, sv. Ambrozij i sv. Augustin, koji su, ne samo u brojnim spisima ustali na obranu redovničkog života, nego i sami promicahu ustanovljenje novih samostana, muških i ženskih. Tako znademo, da je sv. Jerolim osnovao mnoge samostane u Rimu, sv. Augustin u Africi, sv. Ambrozij u Milanu, sv. Martin, biskup Toursa u Galiji, u svom residencijalnom gradu i u Poitiersu i mnogi drugi. Na taj način nastadoše i na Zapadu mnogi samostani, ali s različitim redovničkim pravilima.

———

[3]) Po riječi koinos bios — zajednički život.

Toj nezgodnoj raznoličnosti najbolje doskoči sv. Benedikt iz Nursije, koji je sastavio *jedinstveni i stalni oblik* pravila za samostance, tako da je punim pravom nazvan »patrijarhom (ocem) zapadnog redovništva«. Svoje je pravilo, kako već spomenuh, konačno dovršio g. 540 u samostanu Monte Cassino, poslije nego je pomno proučio sva pravila i običaje istočnog redovništva, i sam prošao sve faze redovničkog života, pustinjačkog i cenobitskog, i tako se okoristio svojim vlastitim iskustvom kao što i iskustvom tolikih znamenitih pustinjaka i cenobita, kao sv. Antuna opata, sv. Pahomija, sv. Bazilija i drugih. Najviše mu se sviđalo pravilo sv. Bazilija, ali on ga je još bolje usavršio i precizirao. U pravilima istočnog redovništva više se davalo važnosti nekim pojedinim krepostima, nego li jezgri redovničkog života, i mnogo je toga bilo neodređeno, prepušteno volji pojedinog opata, i tako nije bilo precizne i čvrste direktive za vođenje samostana. Razvoj samostana mnogo je ovisio o sposobnosti i vrsnoći pojedinog opata. Svemu je ovome hotio predusresti i veliki patrijarha sv. Benedikt. On je sastavio izvrsno Pravilo redovničkog života, u kojemu je pokazao svoj jaki organizatorski duh i veliki praktični smisao, kao što i osobitu mudrost i razboritost, tako da su mnogi crkveni sabori izjavili, da ovo pravilo nije sastavljeno bez posebnog Božjeg nadahnuća. Pravilo imade 73 poglavlja, a možemo ga razdijeliti u sedam glavnih odsječaka: 1—3 pogl. sadrži, nazovimo ga tako, ustavno uređenje samostana, 4—7 nabraja kreposti monaha, 8—20 potanko uređuje liturgičku službu Božju u samostanu, 21—30 samostansku disciplinu, 31—57 bavi se upravljanjem samostana, 58—66 sadrži praktične upute za primanje u samostansku zajednicu, a 63—73 kratki nadopunjak. Ob ovome se pravilu ovako pohvalno izjavljuje znameniti Papa sv. Grgur I. Veliki († 604): »Ništa manje nego li svim čudesima, kojima Božji čovjek sjaji pred svijetom, svijetli on i riječju svoga nauka. Napisao je krasnim jezikom monaško Pravilo, koje se odlikuje umjerenom razboritošću. Ko hoće da njegov život i njegov duh bolje upozna, u tom će Pravilu i njegovim uredbama naći sav život tog učitelja, jer taj Božji čovjek nije mogao drugačije učiniti nego li je živio.« I doista uredbe ovog Pravila pokazuju nam veliku mudrost i razboritost sv. Benedikta. Da vidimo ukratko koje su poglavite prednosti tog njegovog Pravila? Kakov eć spomenuh, sv. Benedikt je tu dobro naglasio i precizirao u prvom redu *bitnost redovničkog života*. Znajući da je jedino Bog konačna svrha svakoga čovjeka, i da k Njemu imaju biti upravljena sva naša djela, on jasno ističe da je vrhovni cilj redovničkog života *služiti jedino Bogu* svim srcem, svom dušom, svom snagom, tako da monahu treba da bude, prama snažnim riječima Apostola Pavla: »*Bog sve u svemu*« (1 Kor. 15, 28). Ali mudri redovnički zakonodavac ne zadovoljava se samo time, da snažno naglasi vrhovnu dužnost monahovu, nego mu isto tako jasno naznačuje temeljna sredstva, kojim će najbolje i najsigurnije Bogu služiti, a to su: *samozataja* i *bezuvjetna pokornost volji Božjoj*, koja mu se očituje bilo neposredno po Božjem nadahnuću, bilo posebno preko postavljenog mu starešine, *preko njegova opata*. On dozivlje u pamet svojim monasima, da u svemu treba da slijede Isusa više nego li prosti vjernici, i da vrše poput našeg Bož. Spasitelja vazda i u svemu Božju a ne svoju volju, više sklonu na zlo nego na dobro. Treba da spremno nasljeduju Onoga, koji je rekao o sebi: »Nijesam došao da vršim svoju volju, nego volju Onoga, koji me je poslao« (Iv. 5, 30), koji je još kazao: »Tko hoće da ide za mnom, neka se odreče samoga sebe, i uzme križ svoj svaki dan i ide zamnom« (Luk. 9, 23). Zato sv. Benedikt posvećuje u svom Pravilu po jedno čitavo poglavlje kreposti poslušnosti (pogl. 5°) i poniznosti (pogl 7°), a u pogl. 58 daje ove odredbe: »Novak, koji se ima primiti, mora pred svima u bogomolji obećati *stalnost u samostanskoj zajednici, obraćenje svog vladanja i poslušnost pred Bogom i njegovim Svecima*.« To su temeljni zavjeti, koje mora svaki pravi monah da tačno obdržava. Svetac također posebno ističe *samozataju*, kao veli: »novak neka se pouči, *kako je tvrd i oštar put*, kojim se dolazi k Bogu« (pogl. 58). Još nešto: u svrhu sigurnijeg postignuća redovničkog cilja, koji se sastoji u što većem savršenstvu i u što jačoj ljubavi i tjesnijem sjedinjenju s Bogom, sv. Benedikt određuje *točno i precizno dnevni red* svakoga samostana dakle i pojedinog monaha. I u tomu se ovo Pravilo odlikuje nad ostalim redovničkim pravilima, koji nijesu u tome davala precizne odredbe. Benediktinski monah treba da čitavo svoje dnevno djelovanje posveti *molitvi osobito liturgičkoj Božjoj službi, ručnom radu* i *pobožnom čitanju*. Pri tome najvažnije mjesto imade *liturgično slavljenje Boga*, koje je poglavita zadaća svakog monaha. Prva je dužnost svakog stvorenja, a napose monaha, da daje dolično štovanje Bogu, svome Stvoritelju i Otkupitelju, a to se najbolje izrazuje u skupnom litur-

gičnom bogoštovlju, gdje pojedinac sudjeluje s Kristom i s čitavom Crkvom u podavanju dužne hvale Bogu. Zato je sv. Benedikt najveću važnost posvetio ovom bogoslužnom djelu svojih monaha. On to djelo zove »*Opus Dei*«, božanskim djelom i u pogl. 43 izričito određuje: »*Operi Dei nihil praeponatur:* neka se ničemu ne daje prednost pred službom Božjom.« O tom božanskom djelu on daje detaljne i jasne odredbe u punih trinaest poglavlja svojeg Pravila (8—20). Zato benediktinski red spada među kontemplativne redove, koji davaju prvenstvo kontemplaciji, ali ipak ne zanemaruju ni drugi rad, koji pak vazda dolazi na drugo mjesto, podređen prvoj glavnoj svrsi Reda. Tako u benediktinskom Pravilu nalazimo i posebne odredbe o ručnom radu i pobožnom čitanju u pogl. 48, gdje se između ostaloga veli: »Besposlica je neprijateljica duše. Stoga se moraju braća u određeno vrijeme baviti ručnim radom, a opet u drugo vrijeme pobožnim čitanjem.« Ručni je rad također potrebit i zato, da svaki samostan uzmogne sam uzdržavati svoje materijalne potrebe, i tako da bude što slobodniji od pogibeljnog doticaja sa svijetom (pogl. 66). Tradicija je sintetizirala čitavo djelovanje benediktinskog monaha u onoj poznatoj izreci: »*Ora et labora*«, Moli i radi. Najprije molitva, — napose liturgična molitva, zatim rad, bilo ručni bilo intelektualni, ali vazda imajući pred očima glavnu svrhu redovničkog života: »*Da se u svemu slavi Bog*«, kako je to izričito naglasio sv. Benedikt u svojem Pravilu (pogl. 57[4]). Iz svega što sam dosele izložio jasno proizlazi izvrsnost i potpunost benediktinskog Pravila, u kojemu su mudro odstranjene sve manjkavosti starijih redovničkih pravila i tako je već *u samom pravilu podao čvrsti i sigurni temelj* redovitom razvitku i napretku redovničkog života. Još treba da na koncu naglasim jednu preважnu odliku ovog Pravila. O njemu kaže sv. Grgur Veliki, da je »discretione praecipua« (Dijalozi XXXVII), naime da se odlikuje umjerenom razboritošću«. I doista dočim sv. Benedikt pokazuje nepokolebivu strogost i odlučnost u temeljnim dužnostima monaha, koje se sastoje »u stalnosti, u samostanskoj zajednici, u odricanju svoje volje, u samozataji i poslušnosti opatu«, on se u određivanju vanjskih stvari, kao hrane, počinka, tjelesnog mrtvenja očituje pun očinske blagosti. On to sve ograničuje na mjeru, koju ljudska narav može da podnosi. On to prepušta uviđavnosti opata, da odredi prema prilikama, pod-

4) To se obično označuje kraticom U. I. O. G. D. — Ut in omnibus glorificetur Deus.

neblju, osobito prema većem ili manjem trudu svojih monaha. Zato on na osobiti način preporuča opatu *veliku krepost razboritosti.* U čitavom pogl. 64 daje mu potanje upute u tom pogledu, te mu na koncu veli: »Imajući pred očima ove i druge primjere *razboritosti, majke kreposti,* neka sve tako umjereno određuje, da jake duše nađu što žele, a slabiji da se ne prestraše.« Ta mjera razboritosti, ta »diskrecija«, daje Pravilu sv. Benedikta vrijednost za sva vremena. Zato ono ne treba u bivstvenim stvarima nikada izmjene, u sporednim pak prilagođuje se potrebama i prilikama različitih vremena i krajeva, i u tom je smislu Pravilo podložno reformama, koje su se tako faktično i vršile tekom vjekova. Zgodno je veliki Bossuet ukratko označio *mudru ravnotežu* benediktinskog Pravila ovim krasnim riječima: »Ondje se očituju u izvrsnoj mjeri razboritost i prostodušnost, poniznost i hrabrost, iskrenost i ljubežljivost, sloboda i podložnost. Ondje pokaranje imade svu svoju odlučnost, susretljivost sav svoj čar, zapovijed svoju snagu a podložnost svoju mirnoću, mučanje svoju ozbiljnost a riječ svoju dražest, jakost svoj naravni razvoj a slabost svoju zaštitu« (u Panegiriku o sv. Benediktu). Na koncu je svoga hvalospjeva taj genijalni govornik ovako karakterizirao velebnost Pravila sv. Benedikta: »Ono je učeni i divni resumè čitave nauke sv. Evanđelja, svih uredaba sv. Otaca te svih savjeta savršenosti.« Veće pohvale nije mogao izreći.[5])

USPJESI BENEDIKTINSKOG REDA, OSOBITO NA VJERSKOM POLJU

Kraj ovako svetog i čudesnog života sv. Benedikta i osobite vrsnoće njegovog redovničkog Pravila, nije nikakvo čudo da je benediktinski Red igrao zamašnu ulogu u povijesti Crkve. Već za života svetog patrijarhe mnogi stupiše u novoosnovani Red, koji se pak kasnije posebno raširi uslijed blagotvornog djelovanja velikog Pape sv. Grgura I., koji je i sam bio benediktinski monah, pače je ustanovio mnogo novih samostana u Rimu i po Italiji. Slobodno možemo kazati, da je sama Božja Providnost poslala Crkvi i čovječanstvu Sv. Benedikta i njegovu monašku ustanovu *upravo u zgodno vrijeme.*

5) Prevod Pravila sv. Benedikta bijaše odavna izdala Opatija otaca Trapista, Banjaluka, ali je zaliha, iscrpljena. Trebalo bi tiskati novi prevod s kratkim tumačem. Ne bi li to mogli prirediti naši hrvatski benediktinski novaci u Pragu?

ULOGA BENEDIKTINSKIH SAMOSTANA PRI OBRAĆENJU NOVIH BARBARSKIH NARODA

Teška su bila vremena kada se je pojavilo sv. Benedikt i njegov red. Nekoć silno zapadno rimsko carstvo sve se više približavalo svojoj neminovnoj propasti radi nutrnje slabosti, a još više radi neprestanih navala germanskih naroda, koji su sve više navaljivali na zapadne zemlje. Ovi su novi barbarski narodi napokon srušili zapadno rimsko carstvo (g. 476) i zavladali svim njegovim pokrajinama. Tako su došli u doticaj s katoličkom Crkvom, koja je brzo shvatila svoju veliku ulogu, da ove mlade poganske, ali još moralno nepokvarene narode privede Kristovoj vjeri, nadahne ih kršćanskim duhom i dovede ih u sferu kršćanske civilizacije. Tom prevažnom djelu odmah u početku posveti ozbiljnu pažnju Sv. Stolica i katolički episkopat, koji je sa svojim klerom razvio veliku apostolsku djelatnost u tom pogledu, e da novo nadošle narode pridobiju za Krista. Tekom V-oga vijeka zapadni Goti dođoše u doticaj s kršćanstvom, ali potpuno njihovo obraèenje kao što i drugih barbarskih naroda dovrši Crkva tekom VI. i VII. vijeka. Pri tom velikom djelu bili su još najbolji suradnici i pomoćnici osobito monasi sv. Benedikta. Ovi su novi narodi bili surovi i divlji, nenavikli na rad, jer bijahu neprestano u borbi i življahu od zadobivenog plijena. Njih je trebalo pripitomiti, ublažiti njihovu surovost i njihove plemenite naravne sklonosti okrenuti na dobro. Tu su pružili najizdašniju i najjaču pomoć Crkvi upravo monasi Benediktinci. Oni su uzornim primjerom svoga požrtvovnog i radinog življenja najjače djelovali na te divlje narode, i približili ih Kristovoj vjeri i civilizaciji. Zgodno će bit da ovdje navedem nepristrani sud poznatog protestanskog povjesničara Gregorovius-a. On veli: »Veliki monah Benedikt sakupio je sve negativne elemente svoga doba u svojoj republici i uredio ih. I on je došao na oduševljenu zamisao, da u praktičnim školama ostvari kršćanska načela o poslušnosti moralnom zakonu, o poniznosti, o samopregornoj ljubavi, o promatranju samama sebe, nutarnjoj slobodi te konačno o zajedništvu zemaljskih dobara. Ova je samo za se već pozitivan uspjeh njegova rada, što je on time pokazao, kako ova načela nisu samo ideali, nego da ih ljudi mogu i u djelo provesti. Ako se hoće da se uopće pohvali ustanova monaštva, to se najbolje dade učiniti s razloga, što je ono bilo u stanju da proti niskim nagonima egoizma, proti pohlepi za vlašću i užitkom, što u svako doba iznakazuje ljudsko društvo,

osnuje i očuva ovu herojčku republiku siromašnih i prijegora punih ljudi. Osim toga Benedikt nije pustio da njegovi monasi sprovode vrijeme u samom razmatranju. Oni su morali, po socijalnom principu radne podjele, da rade i tjelesno i duševno, i stoga su Benediktinci postali u mnogim Zapada učiteljima poljodjelstva, zanata i znanosti.«[6]) Nije dakle čudo da su barbarski narodi malo po malo povađali za divnim izgledima ovih velikih moralnih svjetionika, kakvi su bili samostani Benediktinaca u to doba i tako prigrlili pravu vjeru. Kod ovih samostanaca oni su imali prilike da gledaju uzorne kreposti: očinski auktoritet i sinovsku poslušnost, veliko samoodricanje od zemaljskih užitaka i naslada, ljubav za rad i izbjegavanje ljenčarenja, međusobnu ljubav i djelotvorno pomaganje nevoljnih i bolesnih, i to je sve posebno privlačilo njihove još dosta nepokvarene duše, te su rado prihvatili vjeru, koju im oni pripovijedahu riječju i djelom. Zato punim pravom možemo kazati, da su sinovi sv. Benedikta u ranom srednjem vijeku zajedno s episkopatom i s civilnom vlašću *stvorili kršćansku Europu*. To su oni izvršili u prvom redu svojim velikim civilizatornim, ali također i svojim misijonarskim apostolatom.

6) U knjizi II njegovog djela »Geschichte der Stadt Rom« str. 11—12.

MISIJONARSKO DJELOVANJE BENEDIKTINACA U BRITANIJI I GERMANIJI

Zaslužuje da se u kratko osvrnemo i na misijonarsko djelovanje benediktinskih monaha. Znademo već iz života sv. Benedikta da je on koli u Subiacu toli u Monte Cassinu radio za obraćenje okolnih pogana. U tom duhu radili su i njegovi sljedbenici. Napose treba spomenuti zamašno misijonarsko djelo rimskog benediktinskog monaha, kasnije velikog Pape Grgura I. (590—604). On je godine 596 poslao u Britaniju rimskog opata Augustina sa 39 benediktinskih monaha istog samostana, da se posvete obraćenju Anglosaskih naroda, koji su tada vladali u Britaniji. Uspjeh nije izostao, tako da su kasnije Anglosaski misijonari mnogo doprinijeli obraćenju drugih poganskih plemena na evropskom kopnu. Između svih tih misijonara posebno se ističe neumorno i neustrašivo djelovanje anglosaskog monaha Winfrida koji se kasnije prozvao Bonifacij. Rođen u Weseexu u Britaniji oko g. 680, uzgajao se u samostanskim školama i brzo je napredovao u kreposti i znanosti, tako da naskoro postade učiteljem svojih mlađih redovničkih drugova. U dobi od 30 godina bi zaređen za sve-

ćenika. Već prije gorljivo je želio poći u misije i godine 716 pridruži se sv. Wilibordu pri njegovom misijonarskom djelovanju među Frižima, gdje je pokazao veliku revnost. Malo zatim Papa Grgur II. traži sposobne misijonare za njemačke zemlje. Upozoren na Bonifacija, pozove ga u Rim i povjeri mu misije među poganskim Germanima. Tu je on djelovao skoro 40 godina, obratio je gotovo sva germanska plemena, organizirao crkvenu upravu među njima i zatim umro mučeničkom smrću g. 754 propovijedajući drugi put tvrdim Frižima. Germani punim pravom slave sv. Bonifacija kao *svojeg velikog apostola*, koji je proveo vjersko ujedinjenje njemačkog naroda, a time i utro put njegovom političkom jedinstvu.

Iz gore navedenih dvaju primjera zamašnog misijonarskog djelovanja Benediktinaca u Britaniji i Germaniji možemo prosuditi velike njihove zasluge za širenje kršćanske vjere, za koju su i u kasnijim vjekovima požrtvovno djelovali a i još dandanas djeluju među poganskim narodima.

ULOGA BENEDIKTINACA PRI CRKVENOJ REFORMI U SREDNJEM VIJEKU

Razmotrili smo veliku ulogu, što su ju imali benediktinski samostani pri obraćenju novih mladih barbarskih naroda, nu moramo spomenuti još jednu važnu ulogu što ju izvršiše sinovi sv. Benedikta od druge polovice X-og do konca XII-og vijeka. Tužno je bilo stanje Crkve u IX-om i X-om vijeku. Iza smrti Karla Velikoga, pod njegovim slabim nasljednicima podigoše glave razni svjetovni knezovi, te hotješe zavladati i upravom Crkve. Odatle velika njihova presizanja na crkvenom polju, koja urodiše teškim posljedicama koli za Crkvu toli za ljudsko društvo. Radi tih žalosnih prilika vjersko je življenje sve više nazadovalo, kod svjetovnog i redovnog klera popuštala je disciplina i tako nastade tamno doba za katoličku Crkvu. Međutim usred tih moralnih nevolja *iz same Crkve* probudi se veliko gibanje za nutarnju obnovu, a središte te reforme postade upravo benediktinski samostan u Clunyu u južnoj Francuskoj.[7]) Upravljan revnim i apostolskim opatima on provede najprije unutarnju reformu u samostanskom životu, obnovi stari redovnički žar, uspostavi prvašnji sjaj liturgičke službe Božje, i tako postade ognjištem prvašnjeg benediktinskog duha i djelatnosti. Oko

———

7) Osnovan g. 910 od opata Bernona.

ovoga središta okupi sve što je bilo zdrava u Crkvi, mnogi drugi samostani dadoše se pod njegovo vodstvo i njegov je upliv postao odlučan na čitavo tadanje javno življenje. U njemu su našli najjaču pomoć rimski Pape pri velikom djelu za crkvenu reformu u to doba. Benedikt VIII., Grgur VI., Lav IX. dobivali su krepku potporu u tom smislu baš iz samostana Clynu, pače Hibdebrand (kasniji Papa Grgur VII.) živio je nekoliko vremena u istom samostanu, prije nego li je započeo svoje veliko djelo, koje je čitav položaj katoličke Crkve tako temeljito preobrazilo. Ako još nadodamo da su Pape reformatori XI. vijeka Viktor III., Urban II., Paskal II., Gelazije II., neposredni nasljednici Grgura VII. bili monasi, onda možemo zamisliti, kolika je bila zasluga benediktinskog Reda u to doba za obnovu Crkve. Clunyska kongregacija osobito se raširila pod vrijednim opatima Majolom (945—994), Odilonom (994—1049) i Hugonom (1049—1109), tako je na koncu brojila u svojoj svezi više od 2000 samostana po Francuskoj, Njemačkoj, Engleskoj, Italiji i Španiji. Potrebe su vremena tada tražile neku centralizaciju, koja je donijela i redu i Crkvi velikih koristi, ali imala je i svojih manjkavosti, koje su se kasnije ispravile u duhu izvornog benediktinskog Pravila. Svakako stoji povijesna činjenica, da je benediktinski Red preko Klunyske Kongregacije blagoslovno djelovao na spas Crkve i ljudskog društva. Upravo njezinim moćnim sudjelovanjem i odlučnim podupiranjem blagotvornih reformi rimskih Papa opet se snažno podiglo crkveno življenje na dostojnu visinu (od sredine XI-og do konca XIII-og vij.).

ULOGA BENEDIKTINACA NA LITERARNO-ZNANSTVENOM POLJU U XVII. VIJEKU

Iza 12. vijeka, kada su Benediktinci došli do vrhunca svojeg upliva na vjerskom, političkom i socijalnom polju, počeo je red sve više nazadovati, najviše radi slabljenja one redovničke discipline, koja ga je bila upravo podigla do tolikog procvata. Na njegovo mjesto dođoše novi prosjački redovi, Franjevački i Dominikanski, koji su demokratskijom uredbom i svježim poletom privukli k sebi sve ono što je osjećalo ljubav za pravi redovnički život. Međutim u 15. vijeku opet se počeše pridizati benediktinski samostani, što se još više nastavi u 16. vijeku pod utjecajem Tridentinskog Sabora, koji je dao novi impuls čitavom crkvenom životu. U 17-om pak vijeku opet odigraše Benediktinci **posebno veliku ulogu na literarno-znanstvenom polju.** Tom kulturnom zamahu postade središtem opatija i kongregacija sv. Maura u Francuskoj. Ona se istakne kao centralno žarište aktivnog i plodnog intelektualnog rada Benediktinaca. U nizu odličnih tadanjih benediktinskih spisatelja napose se odlikuju kao učenjaci: Mabillon, Montfaucon, Constant, Marténe i mnogi drugi, koji izdadoše znamenita znanstvena djela, koja se i danas visoko cijene. Tako njihovim nastojanjem bi tiskano glasovito izdanje svih djela sv. Augustina, sv.

Ivana Hrisostoma, sv. Bernarda, sv. Hilarija, zatim Anali reda sv. Benedikta, povijest kršćanske Galije, literarna povijest Francuske i mnoga druga važna djela. U Njemačkoj pak trideset i dvije benediktinske opatije združiše svoje sile te g. 1618 osnovaše i zatim uzdržavahu poznato sveučilište u Salzburgu, koje je imalo za profesore mnoge ugledne benediktinske teologe, filozofe i juriste. Ako su se francuski Benediktinci pretežno bavili literarnom i znanstvenom kritikom, u Austriji i Švicarskoj gojili su više teologiju i filozofiju. Ovim znanstvenim radom nametnu se Benediktinski red laičkom svijetu i faktom dokaza, kako Crkva ne samo ne zazire od prave znanosti nego ju dapače revno goji i unapređuje.

ULOGA BENEDIKTINACA NA LITURGIČKOM POLJU

Francuska je revolucija u svom protuvjerskom bjesnilu uništila i benediktinske samostane, kao i one ostalih redova. U samoj Francuskoj bi tada uništeno 412 benediktinskih opatija. U razdoblju od godine 1770 do 1830 biše protjerani redovnici skoro iz svih evropskih zemalja, iz Njemačke, Austrije, Španije, Portugala, i tako je od 1500 benediktinskih samostana, koji su opstojali od početka novoga vijeka, preostalo jedva tridesetak. Ali ti su bili dovoljni Božjoj Providnosti, da budu kao sjeme za novi procvat benediktinskog Reda u XIX-om i XX-om vijeku. U ovom je razdoblju njihova poglavita uloga *na znanstvenom i praktičnom liturgičkom polju.* U tome se osobito odlikuje benediktinska kongregacija u Francuskoj, koju je obnovio glasoviti opat u Solesmesu Prosper Gueranger († 1875). On je godine 1837 utemeljio ovu opatiju, kojoj se pridružiše deset drugih francuskih opatija. Sve ove razviše pod njegovim mudrim vodstvom zamjernu dielatnost na patrističkom, liturgičkom i muzičkom području. Dosta je spomenuti samoga Guerangera, poznatog spisatelja opširnog djela »Annee liturgique« i »Institutions liturgiques«, zatim kardinala Pitra, Dom Cabrola, Dom Quentina, Dom Leclerqua, za povijesne, patrističke i liturgičke znanosti, Dom Potiera, Dom Mocquereau, i t. d. za gregorijansko pjevanje. Solesmeska kongregacija slavila je god. 1937 stogodišnjicu svoga plodnog opstanka, i tom prigodom bi počašćena od Sv. Oca Pape Pija XI. posebnim pohvalnim pismom od 5 srpnja 1937, kojim On imenuje svojim legatom za spomenute svečanosti Benediktinca kard. Schustera, milanskog nadbiskupa i povjerava mu da im udijeli u ime njegovo poseban blagoslov.

U promicanju liturgičkog gibanja ističe se također Beuronska kongregacija u Njemačkoj, koja je isto tako zaslužna na znanstvenom i praktičnom polju za obnovu vjerskog života u današnje teško doba. Ustanovljena od braće Maura i Placida Woltera († 1890 i 1908), ona imade svoje radišne ogranke u Njemačkoj u Austriji (Seckau), u Českoj (Prag - Emaus), u Portugalu i u Jerusalemu.

Danas Benediktinci imadu 15 radišnih kongregacija u skoro svim važnijim zemljama, ali rekbi da je najvažnija njihova današnja misija *obnova kršćanskog duha u narodima po liturgiji.* Nije li i samo s ovog razloga, osim drugih, poželjno uskrisenje zaslužnog benediktinskog Reda u našim hrvatskim zemljama? Molimo dakle Gospodina da probudi u tom smislu što više dobrih zvanja *kod nas Hrvata, bilo za redovnike bilo za laike.* Već se ovaj moj sastavak dosta otegao pa neću potanje opisivati uspješno djelovanje sinova sv. Benedikta tekom vijekova na gospodarskom, socijalnom i dobrotvornom području. Time se posebno bave drugi članci u ovom dvobroju. Međutim smatram shodnim da navedem riječi, kojima zgodno reasumira mnogostruki njihov rad na dobro Crkve i čovječanstva hrvatska »Pedagoška enciklopedija«. Ona piše: »Benediktinski su samostani bili tvrđave protiv nasilja i opačina, utočišta za nemoćne i prognane, hramovi mira i uzorna utočišta za kršćansku pobožnost i krijepost, misijonarske kuće i postaje za krštenje naroda, slobodne luke znanosti, arhivi književnosti, škole za mladež, sveučilišta za učenjake, kancelarije za kraljeve, svećenička sjemeništa za Crkvu, uzorni zavodi za ratarstvo i obrt, umjetničke škole za pjevanje i glazbu, za graditeljstvo i obrazovanu umjetnosti.«[8])

Glede pak osobitih zasluga Benediktinaca za naš hrv. narod ovako se izjavljuje poznati naš povjesničar Ivan Kukuljević: »Predaleko bismo išli kada bismo htjeli povijest i djelovanje reda sv. Benedikta u Hrvatskoj opisivati. Neka bude dosta napomenuti da se mi Hrvati imademo uvijek zahvalnim okom obazirati na ovaj red. Vrijedni članovi i oci reda sv. Benedikta podupirahu i dizahu našu narodnu književnost, oni su revno gojili slavensku liturgiju u crkvi, oni su pomagali sačuvati našu starodavnu glagolicu svojim spisima, oni su poučavali djecu i odvraćali narod od zla i opačina, oni su pristajali već za vrijeme hrvatskih narodnih budilaca uvijek uz narodnu stvar proti tuđinskog duha. Stoga su ih rado podupirali naši kraljevi, knezovi, banovi i mogućnici, darivajući ih blagom i posjedima.«[9])

Da zaključimo: Neprocjenive su zasluge reda sv. Benedikta za Crkvu i ljudsko društvo. Ovaj je red dao Crkvi

---

8) U članku: Benediktovci knj. 1 str. 79.
9) Priorat Vranski: Rad Jug. Akademije 31. str. 4.

oko 5000 svetaca, 40 Papa, 250 kardinala, 7000 patrijarha i nadbiskupa, i oko 15000 biskupa. Učenjaka i pisaca od prilike 15000, samostana od početka do danas do 37 tisuća. Pravom zato veli njemačka isusovačka revija »Stimmen der Zeit« god. 1929 str. 313: »Nijedan narod i nijedan kneževski rod nije proizveo tolika djela na polju umjetnosti i kulture koliko su to učinili sljedbenici sv. Benedikta.«[10]) Koliko su pak svi gore spomenuti odličnici iz toga Reda kao i ostala njihova braća uradili za dobro vjere, to jedino Bog može da prosudi. Svršavam riječima znamenitog njemačkog povjesničara, inače protestanta Herdera: »Kad bi se prebrojila sva imena onih svetih opata, biskupa, kardinala i papa, koji su iz ovoga reda potekli, to bi sam njihov broj s onim, što su oni uradili, ispunio jednu cijelu biblioteku. Sam Grgur Veliki koji je također bio benediktinac, učinio je više nego što bi moglo učiniti deset svjetovnih i duhovnih vladara.«[11])

Kako vidimo iz ovog kratkog pregleda, zamašno je i uspješno bilo djelo sinova sv. Benedikta tekom vijekova. Ali njihova misija vazda je savremena i vrijedi i za današnje tmurno doba. To su izričito naglasili dva velika Pape najnovijeg vremena. Benedikt XV. primio je malo poslije nego li je stupio na papinsko prijestolje, dne 20 rujna 1914 opata primasa benediktinskog Reda p. Fidelisa von Stotzingen, koji ga je zamolio da bi, poput svog prešasnika Pija X., preuzeo pokroviteljstvo na njihovim Redom. Sv. Otac rado pristane te se oduševljeno izrazi o sv. Benediktu i njegovom redu i uz ostalo reče: »Ja sam već od mladosti štovao ovog sveca i kao Papa uzeh njegovo ime te ga izabrah za zaštitnika svog pontifikata željom da bih po njegovom odvjetovanju predobio novi svijet za Boga, kako je nekoć sv. Benedikt predobio srednji vijek za Boga.« A neprežaljeni Papa Pijo XI. jednaku je ljubav gojio prema benediktinskom Redu. Kada su pri ponovnom izboru istoga opata primasa Benediktinci dne 6 oktobra 1937 došli da mu se poklone, držao im je zanosni govor i spomenuvši njihovu slavnu povijest, njihove zasluge za prošlost i sadašnjost, nadoda da po tome može već sada nazrijevati i njihovu važnost za budućnost te reče ove značajne riječi: »Svuda gdje je prošao plug sv. Benedikta, ostavio je tragove dubokih i plodnih brazda, koje nije moglo izbrisati ni vrijeme ni teškoće vremena. Ovaj izraz najbolje dolikuje benediktinskom životu u svakom njegovom pravcu, osobito u težim pravcima, i baš u tim teškim prigodama nasljednik sv. Petra najviše računa na suradnju sinova sv. Benedikta.« Zatim veliki Papa nastavi govor naglašujuć poštovanje što goji prema Redu kao što i povjerenje »da će i u budućе, u težim prigodama naći u njima dragocjene pomoćnike i suradnike.« (Osserv. Romano od 6 X 1937).

10) Buchberger: Lexikon für Theologie und Kirche, sv. II str. 157.
11) Herder: Ideen zur Philosophie der Geschichte IV, 722.

Nalazim za shodno da ponovno spomenem kako je taj slavni Papa posebno blagoslovio nastojanje da se i kod nak Hrvata obnovi zaslužni benediktinski Red. Kad sam prošle godine bio u Rimu ad limina, pri saslušaju dne 25 oktobra 1938 spomenuh mu naše nastojanje za širenje liturgijskog pokreta, osobito preko jedinog našeg hrvatskog liturgijskog lista »Život s Crkvom« te naših liturgijskih kongresa. Istakoh još, da se poglavito u tu svrhu kod nas ozbiljno radi o uspostavi toli zaslužnog benediktinskog Reda, koji je nekoć bujno cvao i uspješno djelovao u našim stranama i da su dva mlada hrv. svećenika, od kojih jedan iz moje biskupije, otišla u Emauski samostan u Pragu, da se zato priprave i odgoje. On mi na to reče: »*Vrlo rado i od svega srca udjeljujem poseban blagoslov Vašem liturgičkom pokretu kao što i prevažnom djelu za obnovu Benediktinaca u vašem narodu.*« (V. Život s Crkvom, br. 1 god. V. str. 7).

Gojimo stalnu nadu da će i ovaj posebni blagoslov Kristovog Namjesnika zajedno s našim molitvama i radom uskoriti oživotvorenje naših zajedničkih želja.[12])

12) Trebalo bi ovdje spomenuti i zasluge Benediktinki, ali nedostaje nam prostora. One se već u 7. vijeku prošiñiše po Italiji, Francuskoj, Španiji i Engleskoj, a zatim sa benediktinskim misijonarima dođoše i u Germaniju. Dadoše Crkvi mnogo svetica (između kojih kraljica Matilda i Kunigunda). Stekoše velikih zasluga obukom i odgojem ženske mladeži. Odlikovaše se također u umjetnosti i znanosti (slikanja, vezenja, prepisivanja knjiga). Prigodom raskola u Engleskoj i Njemačkoj dadoše dokaza velike postojanosti u vjeri.

† *Miho Pušić*, biskup.

Što su učinili benediktinci za napredak čovječanstva

REDOVNICI UOPĆE

U najranije doba kršćanstva bilo je ljudi i žena koji su osim zapovijedi Božjih vršili i savjete, koje je Gospodin Isus dao: a to su siromaštvo, čistoća i posluh. To su *asketi.*

Živjeli su ovi sveti kršćani u svijetu, u svojim kućama, ali samo za Boga, pa tako čitamo o mnogim mučenicima i mučenicama, kako su *razdali svoje imanje siromasima*. Tko da se ne divi svetim *djevicama* i mučenicama Janji, Katarini, Luciji, Ceciliji i dr.?

Pravi samostanci, pustinjaci, nastadoše u trećem vijeku, a najslavniji su u Egiptu sv. Pavao i sv. Antun Pustinjak. To su *anahoreti*. Naš sv. Jeronim opisa život sv. Pavla, a u epistoli Eustohiji životopisnu nam ostavi sliku života pustinjaka u egipatskim pustinjama. Ti su već živjeli u zajednici po stanovitim pravilima. To su *cenobiti*. Prva redovnička pravila sastavi sveti Pahomije, uvodeći t. zv. klauzuru, a usavrši ih sv. Bazilije. On je ustrojio obitelj samostansku pod vlašću opata.

U četvrtom vijeku pravila sv. Bazilija donije u Rim sv. Atanazije, pisac života sv. Antuna pustinjaka. On je došao u Rim sa dva samostanca i na taj način upoznao zapadnjake s pustinjačkim i samostanskim životom. Na zapadu se raširiše redovnici na sve strane, a od pravila sv. Bazilija potekoše razna druga pravila. Kao otac zapadnjačkog redovništva slovi sv. Martin biskup, premda je i prije njega u Milanu osnovao jedan samostan sv. Ambrozije. Inače glasoviti su redovnici na Zapadu: Cezarije, Hilarije, Salvijan i Patrik.

Za Dalmaciju nam svjedoče sv. Jeronim i papa Zosim, da su po njezinim pustim otocima živjeli mnogi pustinjaci, a u Solinu su se našla dva natpisa koji spominju redovnički život u VI.—VII. vijeku. To je glasoviti i posljednji datirani natpis prije pada Solina opatice Ivanice (612 g.) i drugi Petra redovnika (Petros monachos).

Za seobe naroda mnogo postradaše samostani, ali samostanci i pustinjaci izvršiše u to teško doba vanrednu misiju kroteći svojim ugledom i najljuće barbare (sv. Severin kralja Odoakra) i ublažujući nevolje pučanstva rastjerana s iskopanih ognjišta i otkupljujući zarobljene kršćane iz ruku barbara.

Barbari su uništili sve što je došlo pod njihov mač, zemlje su opustjele, kultura izdisala, kaos i anarhija prijetili da stubokom unište ljudsko društvo. Ono malo zemlje, kamo barbar još nije dopro ili je samo prošao tim krajem, čekaše propast od samih kršćana, koji su zapustivši kršćanski moral gušili se u manama, korupciji i — podlom laskanju caru, prefektu, pa i — moćnijem generalu barbarskog roda, a carskom plaćeniku. Takav bijaše život oko god. 480, kada u Dioklecijanovoj palači od urotničke

ruke pade Julije Nepos, Solinjanin, posljednji rimski car, dok je već 476 jednako nasilno umrô Romulus Augustulus u Italiji, također posljednji *opće priznati car*, a porijetlom Panonac. S ova dva cara uginu rimsko carstvo, a s njim — kako su mislili savremenici — i rimsko-grčka kultura.

SV. BENEDIKT

Ali baš 480. godine — rodio se *sv. Benedikt*, koji će podići na tim ruševinama novu zgradu kršćanskoga života i kulture.

Rodio se je u pokrajini Nursiji od odlične plemićke obitelji. Nursijci bijahu čeljad opora, ali energična. Prvi utisci strogoga kršćanskog života njegove okoline ostaviše duboku brazdu u njegovoj duši. Pošavši u Rim na nauke brzo pobježe iz pokvarenoga društva i skloni se u Enfidu u sabinskim gorama, da provodi pokornički život, a odatle sakri se (oko 500 g.) u jednu spilju kod Subiaka. Donosio mu je hranu jedan samostanac po imenu Roman i spuštao mu je s litice po konopu. U molitvi, postu i razmišljanju proveo je u spilji tri pune godine, a onda je organizirao 12 samostana u mjestu Vicovaro po pravilu sv. Pahomija. No za veća je djela Providnost odabrala Benedikta. Razočaravši se u Vicovaro, otputova u *Monte Cassino* oko 529. godine. Kako nije bio zadovoljan redovnicima organizovanim po »egipatskom pravilu«, to je u njemu dozrela misao, da sastavi svoja vlastita pravila — »Regulu«.

REGULA

Ta je Regula plod dubokog poznavanja ljudi, duhovnoga života i rimskoga prava, a odlikuje se rimskom jasnoćom i praktičnošću te uviđavnošću. Sv. Benedikt je usavršavao svoje djelo kasnijim dodacima i preinakama. Premda je poznavao dobro latinski književni jezik, ipak je Regulu napisao pučkim govorom, da ga i neuki bolje razumiju.

Jedini cilj Regule jest da vodi redovnike putem savršenstva, koje će postići vršeći Božje zapovijedi i Kristove savjete. To pak mogu lakše postići u samostanu nego u svijetu pa nego i u pustinji. Regula upravlja vanjskim i duševnim životom redovnika.

U samostanu nema razlike između braće, svi su jednaki i svi izabiru zajedničkog glavara — opata, čija vlast i čast traje doživotno, koji će očinskom vlašću upravljati redovnicima kao zamjenik samoga Krista. Čitava dva po-

glavlja (2 i 64) govore o dužnosti opatovoj spominjući mu da će za svoj rad odgovarati Bogu, ne bude li *djelom* prednjačio svojim duhovnim sinovima. Kad se radi o važnijim pitanjima, opat mora sazvati svu braću i pitati ih za savjet, ali odluku sam od donosi (glava 3). — Kad je Regula odredila prava i dužnosti opata, prelazi na život braće. Glava 4. potanko prikazuje dužnosti pravoga redovnika: tu su ukratko sva moralna pravila iz Evanđelja i epistolâ, a zatim u glavi 5., 6. i 7. napose se govori: o *posluhu, muku* i *poniznosti*. Redovnik ima *slušati* radi ljubavi, a ne radi straha, bez oklijevanja živo, a ne mlako, bez mrmljanja i prigovaranja, jer tko sluša starješinu, Boga sluša! U samostanu mora vladati *šutnja*, jer »u mnogim riječima ne ćeš izbjeći grijehu«, a »učitelju se pristoji da ne govori, već poučava, a učeniku da šuti i sluša«.

Zabranjeno je govoriti u blagovaonici, u bogomolji i spavaonici, a poslije večernje apsolutno ne smije se čuti razgovor. To je sve uređeno, da život samostanca bude što sabraniji, a molitva i duševni rad nesmetan od drugih.

Najduže poglavlje Regule posvećeno je poniznosti (7). Potanko su nabrojeni razni slučajevi, kako će se redovnik vježbati u poniznosti. Dvanaest je stepena poniznosti. Redovnik ima ne samo duhom nego i tijelom iskazivati svoju poniznost: »gdje god bio, sjedio, šetao ili stajao, neka mu je glava priklonjena, pogled uprt u zemlju, neka misli, da će se svakog časa kao krivac predstaviti sudu Božjem«.

Glavno zanimanje redovnika jest *služiti Boga*. Sv. Benedikt kaže, da se ovome djelu Božjem ne smije ništa predpostaviti. On je organizirao moljenje časoslova, pa i dan danas u glavnim crtama svećenički brevir razdijeljen je onako, kako ga je uredio sv. Benedikt. I za privatnu molitvu dao je pravilo sv. patrijarha: ona mora biti izlijev čista i skrušena srca, kratka i srdačna.

Poglavlja 21.—30. govore o disciplini u kući. Redovnici ne spavaju u posebnim sobama nego u velikim spavalištima, odjeveni leže, da se jutrom brže dižu na molitvu. Nemarni i neposlušni kazne se opomenom, ukorom, a nepopravljivi i tjelesnim kaznama: zatvorom, šibama, pa napokon isključenjem iz samostana.*)

———

*) Tko nije poslušao na prvi glas zvona, taj je stajao za kaznu na posebnom mjestu. Tko je neprestano pokazivao nezadovoljstvo, taj je smješten među bolesnike. Je li tko što sebi prisvojio, taj je morao prisvojenu stvar na leđima nositi.

Poglavlja 31.—57. govore o upravi samostanske imovine. Pojedini samostanac ne smije ništa posjedovati, pa sv. Benedikt u glavi 33. kaže: »Posebice ovu glavnu manu valja korenito iščupati, da se ne bi tko usudio što dati ili primiti bez dozvole opatove, niti što vlastito imati, uopće nikakvu stvar.« Za sve se potrebe brine opat. Na ovaj način siromaštvo će očuvati benediktinsku zadrugu i postat će socijalnom krepošću — ovo siromaštvo ne trpi posebnoga vlasništva, ali ne znači oskudicu. Takve su bile negda naše seljačke zadruge. U kuhinji i za stolom redom služe redovnici po jednu sedmicu. Glava 35. gotovo do u tančine određuje posao u kuhinji i za stolom. Za stolom nema razgovora, već jedan čita, a drugi slušaju. Redom svaki melje žito ručnim mlinom (žrvnjem). Za bolesnike i strance ima se opat brinuti. Hrana i piće je umjereno, ali dovoljno za okrepu. Prema raznolikosti podneblja i hrana i odijelo ravnaju se.

Osobito je važno 48. poglavlje Regule, koje donosi odredbe o radu. Počinje: »Lijenost je neprijatelj duše, zato se imaju braća u stalno doba zabaviti ručnim radom, a u određene satove čitanjem svetih knjiga.« Od Uskrsa do listopada dva sata na dan moraju čitati. Ručni rad se hvali, »jer su onda pravi redovnici, ako žive od rada svojih ruku kao što su oci njihovi i apostoli.« Posebice se moraju baviti čitanjem nedjeljom i u vrijeme korizme. Jedan redovnik obilazi samostan i nađe li koga lijenčinu, da ne čita, prvi put ga opomene, a drugi put ga kazni.

Osobito dirljivo se dojimlje sadržaj 53. poglavlja. Naslov mu je: O primanju gostiju, a počinje: »Svi se putnici imaju primiti kao Krist, jer će On reći: Bijah putnik, i primiste me.«

Svima se ima iskazati čast i ljubav. Ponajprije se pomole prior (zamjenik opatov) i putnik, onda se poljube u znak mira, zatim se vodi u kuću, opat mu služi vodu, da se opere, on sam mu pere noge, pa ga počasti hranom i pićem. Osobita se pažnja iskazuje siromasima i hodočasnicima, »jer se u njima u većoj mjeri Krist prima.«

Stranci se primaju u opatovim odajama, koje su odijeljene od samostana, da se ne buni mir redovnika. Posebne spavaonice u kojima spavaju putnici, vrlo su lijepo uređene i čiste. Daljnji dio Regule uređuje unutrašnji red samostana i završava u glavi 73. izjavom, da je ova Regula samo početak savršenstva, a tko želi biti potpuno savršen taj će naći upute u Starom i Novom Zavjetu, životima svetih otaca i pravilima sv. Bazilija.

Mnogo je komentara napisano ovoj zlatnoj knjizi, valjda, osim sv. Pisma, malo je koja knjiga imala toliko tumača.

Na osnovi proučavanja ovih tumača možemo ustanoviti, kolikom je brigom i trudom sv. Benedikt sastavio svoju Regulu. Da se uvjerimo o tome dosta je nabrojiti djela i pisce kojima se je poslužio sv. Benedikt. Jasno je da je poznavao rimsko pravo, a nalazimo u Reguli tragove ideja Kasijanovih, pisca djela o uređenju samostana, sv. Viktora, Augustina, Jeronima, Cezarija, Makarija, Leona Velikoga i Sulpicija Severa.

Regula u glavnom zahtijeva od redovnika: molitvu i rad (ora et labora!), a onda posluh, krepostan život i osjećaj za zajednicu i društvo ljudsko. Time je red sv. Benedikta preporodio kršćansko društvo, oplemenio barbare i spasio kulturu.

Na zapadu prvi je uzeo zavjete,*) a za disciplinu i organizaciju najvažniji je njegov zahtjev, da redovnik ne smije prelaziti iz jednoga samostana u drugi, nego za čitavoga života ostaje u onom samostanu, u kojem je primio redovničku regulu. Od velike je važnosti za kulturu i gospodarski napredak što Regula nameće redovniku dužnost rada. Uopće rad i molitva se izmjenjuju u njegovu životu: dnevno se 7 sati radi, 7 moli, a dva sata čita.

Vrijednost Regule sastoji se u tome, što daje tačan način, kako će se duša posvetiti, a to su temeljna načela:

1) prisutnost Božja i milost Njegova, koja nas vodi. I starješina nije ništa drugo nego zamjenik Božji. Vjera i podlaganje volji Božjoj usavršuju dušu. Osjećaj blizine Božje daje snagu, da redovnik sve prima kao izražaj volje Božje. Po tome postaje djelovanje redovnikovo himna zahvalnosti Bogu, koji svojom milošću pomaže redovnikovo djelo: (»facit ut faciamus«, a redovnik »operantem in se Dominum magnificat«).

Iz ovoga se rađa:

2) revnost za slavu Božju i točnost. Regula u predgovoru već opominje redovnika, da mora spremno odgovarati ponukovanju Božjem i nadahnućima, a zahtjeva i veseo, spreman i točan posluh, jer »vesela darovatelja ljubi Bog.«

To sve pak ima biti ogrijano:

3) ljubavlju Kristovom. Pri svršetku Regule u glavi 72. kliče sv. patrijarha: »Kristu ništa ne predpostaviti«

---

*) Kasijan zahtijeva jedino zavjet čistoće.

t. j. njega iznad svega ljubiti, a ta se ljubav iskazuje noseći za Kristom križ.

Vanjski izraz čitavoga nastojanja i duhovnoga života jest

4) molitva i služba Božja. Tu se susreće duša sa svojim Stvoriteljem i Otkupiteljem. To je ono »djelo Božje« (opus Dei).

Time se dolazi do

5) sjedinjenja s Bogom u savršenoj ljubavi, koja je zalog naše sretne vječnosti.

PREPOROD ČOVJEKA

Duša koja je živjela po ovoj Reguli bijaše sretna i vesela. Tko ne pozna duhovnoga života njemu će se činiti život redovnika tužan i bez vedrine, jer benediktinci življahu u samostanu kao u opsjednutoj tvrđavi. Pa ipak duša sjedinjena s Bogom pjeva od radosti i u najžešćoj pokori. Geslo je benediktinskoga reda: Mir. Mir s Bogom, s ljudima i sa samim sobom.

Samo ću nekoliko svjedočanstva navesti, kako su bili sretni benediktinci u svojim samostanima.

Alkuin, glasoviti učenjak za doba Karla Velikoga (VIII—IX vijek), morade ostaviti svoju sobicu (cella) u samostanu i prijeći na carev dvor, da vodi njegovu dvorsku školu. Na odlasku iz samostana ovako se oprašta sa svojom sobicom — cellom: »O cello moja, drago, ljubljeno obitavalište, zbogom za uvijek! Moja cello, zbogom! Svi rodovi ptica pjevaju jutarnje pjesme i glasom Stvoritelja Boga slave, zbogom.«

Kartuzijanac Dionizije piše knjigu: »O ljepoti svijeta«.

Jedan samostanac iz VIII vijeka izjavljuje: »Jednoga brata ostavih u svijetu, a evo koliko ih nađoh u samostanu!«

Alfanus, redovnik iz Monte Cassina, nazivlje sv. Benedikta utemeljiteljem slatkoga mira.

Nadgrobni natpisi samostanaca glase: »Mirotvorni«, »vedar u miru«, »natjecao se u miru«, »prijatelj bratskoga mira«.

Da upoznamo veličinu djela sv. Benedikta moramo se sjetiti u kakvim je prilikama društvenim niklo ovo djelo.

Seoba naroda srušila je veliku rimsku državu, razriješila čvrste veze zakonitosti, gradove srazila sa zemljom, blagostanje pljačkom i neprestanim ratom i paležem potpuno upropastila. Zavladala je barbarska nesmiljenost, podivljalost i sveopći nazadak. Pod nasiljem barbarskim izdisali su pitomi narodi. Goti, bahati i krivovjerci, na

oko poprimiše rimsku kulturu, ali svojom vojnom i društvenom organizacijom dadoše joj nemio udarac baš u Italiji, Južnoj Francuskoj i Španiji.

Među kršćanima, kojima je danomice stao mač za vratom, zavladala korupcija i želja za slastima života. Grozne su slike moralnoga propodanja, koje nam ostaviše o tadanjem svijetu u svojim spisima: sv. Jeronim, Grgur Turski, Salvijan, a za naše krajeve Toma Arciđakon.

Francuski pisac Montalembert u knjizi *Les moines d' Occident* (Redovnici Zapada — V svezaka) karakteriše to stanje u kratko: Rimljanima obladalo lakajstvo i korupcija, a barbari unijeli kaos u život.

Svemu tome daje lijek sv. Benedikt. On je barbarskom kaosu i grabežu suprotstavio red i rad, ljubav i poniznost, a rimskoj pokvarenosti i lakajstvu molitvu i ljubav prema Bogu i kreposti.

OBRANA SLABIH

Podignuvši na visinu shvatanje svrhe i vrijednosti života na putu u vječnost i u odnosu prema Bogu, on je povratio cijenu dostojanstva čovječjega, koja se je izgubila u mutno doba ratova i nasilja. Duhovni preporod bit će preteče kulturnog i gospodarskog preporoda.

I tu se je obistinila poznata činjenica, da Crkva vodeći ljude k vječnom blaženstvu ostvaruje svojim radom društvu i vremenitu sreću i blagostanje bolje od svih krivih proroka, koji obećavaju zemaljsku sreću, kad se zabaci vječna.

Već sam sv. Benedikt svojim uplivom branio je slabe i siromašne seljake od progonstva nemilih Gota. Legenda kaže, da je jedan Got Gala orobio siromašnoga seljaka, pa kad je i posljednji ostatak imanja zatražio od seljaka, ovaj reče, da ga je predao sv. Benediktu na čuvanje. Vezavši seljaka potjera ga ispred sebe da mu kaže gdje je taj Benedikt, koji se usuđuje dirati ono što Gotu pripada. Got jahaše za vezanim seljakom na konju. Došavši do samostana, nađoše sveca gdje sjedi pred vratima i čita. Benedikt ne podiže očiju s knjige. Kad mu se približi seljak, svetac ga pogleda — a okovi sami spadoše. Got se uplaši i obeća da će se popraviti. Tu je, eto, uspomena na moralni upliv, kojim je sveti otac i samim oštrim pogledom djelovao na barbare, kao što je i sv. Leon papa bez mača, već samim ugledom svojim zaustavio hunskoga vođu Atilu. I sam kralj gotski Totila kušaše svetost i moć sv. Benedikta. Godine 452. posla svoga mačonošu (spatharius) odličnika Rigona obučena u kraljevsko grimizno odijelo sa još dva doglavnika k sv. Benediktu, da vidi hoće li spoznati svetac varku. Čim se Rigon približi, njemu će sv. Benedikt: »Skidaj, sinko, to odijelo ne pristoji se tebi kraljevska odora, kad ti nisi kralj!« — Ovaj prizor naslikao je Spinello Aretino u crkvi San Miniato blizu Firence. Kad to dojaviše Totili, on ne kao kralj, već kao pokornik pohodi sveca, koji mu prorokova budućnost (a to se je proročanstvo kasnije i ispunilo) i opomenu ga, da bude blag s podanicima. Bizantinski pisac Prokopije pripovijeda, da se je Totila pri svojim osvajanjima zaista pokazivao blag, što inače ne bijaše običaj barbara.

Ovo odvjetovanje u korist slabih baštinili su benediktinci od svoga utemeljitelja i u životima benediktinskih velikih ljudi i svetaca često se namjeramo na veličanstvene prizore duhovne veličine, pred kojom materijalna gruba sila mora ustuknuti. Samo dva tri da spomenemo. U IX vijeku za Engheranda životopisac kaže, da je tako korio jednoga siledžiju kneza, »da bi rekao da kori gospodar slugu, a ne samostanac kneza.«

U isto doba samostanac Amiko (Monte Cassino) zahtijevaše da jedan plemić povrati siromahu oteta vola, a kad ne htjede, opomenu ga, da će istoga dana umrijeti. Plemić se nasmija, ali na povratku susrete se sa svojim neprijateljem i u dvoboju pogibe. Njegovi rođaci odmah vratiše vola prestrašeni tim događajem.

Kad plemići vraćajući se iz lova pustiše svoje konje u siromaško žito, da se napasu, diže se na obranu siromaha samostanac Nicecius i kad ne pomogoše riječi, zgrabi bič i otjera konje — a siloviti plemići ne usudiše se prigovoriti.

I u našoj hrvatskoj povijesti nalazimo primjera zaštite slabih. U zapiscima samostana sv. Petra Gumajskoga u današnjem Krilu i Poljicima upisao je u XI vijeku opat, kako je otkupio Semijana od njegovih neprijatelja i to za 40 zlatnih cekina.

KULTURNI RAD

Kako je benediktinski samostan uzeo pod svoje zakrilje bijedne i slabe protiv nasilja silnika, tako je dao utočište među svojim zidinama i kulturi pred poganskim barbarom, koji i onda, kao što i danas, djelom i riječju preziraše pitome duše i svaku nauku.

Već sam primjer uredna života i rada u samostanu pomalo je pitomio barbare, a kad su počeli davati svoju

djecu na odgoj u samostan — kultura je stekla svoje prijatelje izvan zidina samostanskih i ovi će obezbijediti život samostancima, da mogu bolje prionuti svojoj službi. Vrlo su se rano organizirale škole uz samostane, a bile su dvostruke: jedne za buduće samostance, a druge za mladiće koji će se povratiti u svijet. Učilo se je u školama tako zvane »artes liberales« — nauke za slobodne ljude, a to su: gramatika, dijalektika i retorika (to je *trivium*), a zatim: aritmetika, geometrija, glazba i astronomija (quadrivium). Osobita je briga bila, da učenik nauči dobro latinski. Uz ovo učile su se praktične i tehničke umjetnosti: graditeljstvo, obrađivanje kovina, lijevanje kovina, slikarstvo i krasopis.

Već godine 789. kapitul »Aix de Chapelle« u Francuskoj određuje, da se imaju poučavati djeca plemića i neplemića. Sabor u Mainzu god. 813. određuje, da se imaju slati djeca u školu, manastir ili kojem vanjskom svećeniku. I splitski sabor 925. nalaže, da se djeca imaju slati u školu. Naravno, da se ovdje radi o školi, gdje će slušati samo vjersku obuku, ali i to je vrlo važno za kulturni razvitak svakoga naroda.

U odličnijim samostanskim školama učilo se je već u IX vijeku uz latinski također i grčki i židovski. Tako nam pripovijedaju Annales Hirsaugienses.

Po poslanici glasovitoga sv. Alfana noviciju Monte Cassina Teodinu saznajemo, da su u samostanskim školama čitali Cicerona, Kvintilijana, Horaca, Terencija, Juvenala, Ovida, pa i Sofokla. Uz obične predmete učila se i filozofija, medicina, botanika i mehanika.

Za učenoga Gerberta (kasnijega papu Silvestra II) znamo, da je u Reimsu poučavao saksonske mladiće u pravilima poezije, astronomije i aritmetike i da su njegovi učenici govorili grčki i latinski kao svoj materinski jezik.

U samostanu benediktinskom u Fleury-u na Loari (Loire) bilo je u X i XI vijeku 5000 učenika. A kakova je bila pedagoška sposobnost i nastojanje učitelja? Evo nam svjedoka iz XI vijeka. Sveti Uldarik piše o tome: »Često sam razmišljao, kako li se danju i noću čuvaju dječaci i rekoh: teško da se većom pomnjom odgaja u kraljevskoj palači kraljević nego li koji i najsiromašniji dječak u Cluny-u.«

Nije onda čudo, da je sam Alfred Veliki, engleski kralj X vijeka, već u odrasloj dobi pohađao škole benediktinske.

Iz ovako dobrih škola izišli su veliki muževi, koji su dika svoga reda i Crkve, a i naroda u kojem su nikli. Samo nekoje da spomenemo!

Paulus Diaconus (VIII v.) pisac Povijesti Longobarda koji je poučavao kraljevske i kneževske sinove na dvorovima u Pavii, Beneventu i u Aachenu. Pod starost skloni se u Monte Cassino, gdje razvi veliku književnu djelatnost. Neki drže da je on spjevao himnu Bl. Dj. Mariji: Ave maris stella (Zdravo Morska Zvijezdo).

Alkuin, najveći um svoga doba.

Beda Venerabilis (svetac cjelokupne crkve), mnogostruki učenjak, teolog, pjesnik, povjesnik.

Notker »Mucavac« (IX v.) pisac priča o Karlu Velikome, pjesnik »Sekvencâ«, muzičar, pisac pedeset djela u prozi, pjeva i grčke pjesme, pa i pučke. Čita Platona, Aristotela i Homera, a u poniznosti sam sebe zove: »Bolnik, tepavac pun grijeha«.

Njegovi su veliki savremenici i drugovi: *Ratpert*, *Iso* (njegov učitelj) i *Tutilo*. Ovaj je bio: muzičar, pjesnik (tropâ), kipar, slikar i rezač slonove kosti.

Istoga vremena živio je u Fuldi *Rabanus Maurus*, »učitelj Nijemaca«, pjesnik himne »Dođi Duše Stvoritelju« (Veni Creator Spiritus).

Veliki naučitelj crkveni i otac skolastičke filozofije bijaše benediktinac sv. Anselmo.

Od godine 999.—1003. sjedio je na papinskom prijestolju papa Silvestar drugi, prvi papa Francuz. Zvao se prije Gerbert, a radi njegove učenosti, osobito u matematici i prirodslovlju, smatrahu ga savremenici čarobnjakom. On bijaše benediktinac kao i njegov imenjak Gerbert Martin, glasoviti učenjak XVIII vijeka, poznat kao teolog, poznavalac biblićkih znanosti i povjesničar.

Uz muške samostane i ženski su samostani bili zaklonište nauke. Poznatije su redovnice benediktinke: *sv. Lioba* († 780. g.), koja je stekla veliku vještinu prepisivanja knjiga, poznavala jezike, Sveto Pismo i Kanonsko pravo, te ove nauke uvela u svoju samostansku školu. U X vijeku benediktinka *Roswitha* († oko 1002. g.) poznavala je dobro rimske klasike i sama opjevala živote svetaca, život Otona I, sastavila nekoliko drama, u kojima prikazuje, kako u ženskom srcu jačina Božje ljubavi može i mora nadvladati tjelesnu ljubav.

Errada Landsberg napisala je »Hortus deliciarum« (Vrt za zabavu), što je neke vrste prva enciklopedija.

A kako su tek ženske ruke lijepo pisale svete knjige! U IX vijeku življahu u Njemačkoj *Harlinda i Renilda*, o kojima napisa životopisac: »Osim tkala i šivanja prepisale su četiri evanđelja, čitav Psaltir i više drugih knjiga Svetoga Pisma, te zlatom, biserom i dragim kamenjem uresile knjige.«

Kad smo kod prepisivanja knjiga, onda ćemo spomenuti, da su benediktinci prepisivanjem spasili od propasti i sačuvali nam mnoštvo grčkih i rimskih pisaca bilo crkvenih, bilo svjetovnih i poganskih.

Leibniz je napisao: »Sigurno je, da su nam se sačuvale knjige nastojanjem samostanâ.«

Sv. Bernard kaže, da je samostan bez biblioteke kao kula bez oružja.

A težak bijaše posao prepisivati debele kodekse. Pomnjivo je taj posao vršio benediktinac pa od početka do kraja knjige slova jednaka pisao i po obliku i po veličini i po ljepoti — kao da su štampana, ali štampe onda još ne bijaše.

Da osvijetlim trud tih pisara, evo nekoliko njihovih izjava, što ih zapisaše na svršetku knjige:

1) Kao što se veseli nevješt mornar kad prispije u luku izbjegnuvši bijesnom valovlju, tako neka se raduje i umoran pisar odlažući pero pri kraju rada. Onaj neka zahvaljuje Bogu, što mu spasi život, a ovaj za počinak poslije truda. Neka u vječnosti nagradi Isus onoga, koji je zapovjedio, da se prepiše ova knjiga.

2) Prijatelju, koji čitaš, dalje drži prste od knjige, da brzo ne uništiš slova. Kao što je luka mila mornarima, tako je posljednji redak pisarima.

3) Tko ne zna čitati, misli, da nije trudno pisati; tri prsta pišu, ali se trudi cijelo tijelo.

4) Dobri čitaoče, dok bereš plod ove knjige, molim te sjeti se katkada onoga, koji ju je pisao. Siromah je i malen, imenom Ljudevit; iz tuđih zemalja donesenu ovu knjigu dok je prepisivao, zebao je od studeni i što nije mogao prepisati pri danjem svijetlu dovršio je pri noćnoj svijeći. Bog neka mu bude plata dostojna za trud.

Ovako teškim trudom prepisane knjige naravno da su bile skupocjene. Neke su se i lancima za sto pričvršćivale, da ih tko ne ukrade.

Kolikim se je blagom moralo cijeniti, kad je Odolon, samostanac XI vijeka, prepisao devetnaest misala i umalo vid od toga izgubio.

A šta da rečem o bogatoj biblioteci Monte Cassina koju samostanci spasavaju pred Longobardima (580. g.) a sve drugo napuštaju? Ili o St. Gallenu, samostanu, koji je u VIII vijeku posjedovao 400 pisanih kodeksa?

Samostani su zaista bili središta učenosti i bez njih bismo, kako reče Ivan Marcham (Englez) znali svoju povijest kao djeca. Glavna vrela za poznavanje događaja srednjega vijeka jesu kronike, koje su pisali samostanci.

Sve grane umjetnosti i znanja gojile su se iza zidina samostanskih: slikarstvo je resilo njihove knjige, graditeljstvo su oni usavršili i podigli do cvata i visine, jer za barbarske provale zaboravila se ta vještina. U samostanu francuskom u Cluny-u bijaše sagrađena crkva, koja je samo 9 stopa manja od sv. Petra u Rimu.

Pjevajući psalme grade benediktinci, a za jednoga (nekog Henrika) piše se, da nikad ne pušta mlat iz ruke nego kad pristupa k oltaru. U Njemačkoj prvi stakleni prozori postaviše se u samostanu Hirschau. Samostanci su izvrsni zlatari, srebrenari i draguljari. Glazbenici su njihovi Ratbor iz Corbai-a († 985.), koji je prvi iznašao note, a i Guido d'Arezzo (1026.) koji je postavio četiri linije i ključ. U opatiji engleskoj Winchester u X vijeku spominje se organ, koji udara 70 ljudi.

CIVILIZATORNI I GOSPODARSKI RAD

Uz ovu duševnu kulturu nisu benediktinci zanemarili ni civilizaciju.

Neupućeni misle, da je naše doba pronašlo higijenu tijela, kupanje i čistoću. Davno su prije nas poznavali je benediktinci. Gosta čim dođe u samostan vode u kupelji. Oko samostana nalaze se zgrade koje su potrebne gospodarstvu i za uljuđen život. Središte svega jest crkva. S njezine južne strane, prema suncu, stanovi su redovnika, sala za zbor t. zv. kapitul, govornica, kupelji, praonica rublja, blagovalište, pivnica, kuhinja i spremnica. Sa sjeverne i istočne biblioteka, pisarna, sakristija, bolnica, gospodarske zgrade, stan opatov i škola za vanjske đake, gostinjski stanovi i sobe za hodočasnike i siromahe.

Uz samostan je naselje (kakvo se u nas spominje u registru sv. Petra Gumajskoga u Poljicima) za kmetove, zanatlije, konobe i peć (u St. Gallenu se moglo najednom 1000 hljebova peći). Tu su staje, vrtovi i žrvnji. Ovakav bijaše samostan u St. Gallenu, a prema veličini više manje tako bijahu razmjerno i drugi.

Samostani su dakle bili i škola komforta i razumnoga gospodarenja. Benediktinci su iskrčili šume po Evropi, jer poslije seobe naroda nestalo je oranica i obrasle su grmljem i šumama, oni su presušili močvare, nekalamili voćke gojeći pitome vrste, oni su i puteve probili i popravili stare. Evo nekoliko primjera.

U Lombardiji su cisterciti (ogranak benediktinskoga reda) prvi počeli natapati polje i tako pretvorili u plodne njive neplodno tlo. U istome kraju oni su zaveli suknarstvo i svilarstvo tako, da u XII vijeku davahu zarade 60.000 ljudi!

U Francuskoj, u Normandiji, benediktinci su osnovali kožarstvo. U Belgiji je danas osobito razvijena industrija čipki, a prve su benediktinke počele tamo plesti čipke.

Glasovit je sir *parmeđan*, a prvi su ga počeli praviti benediktinci. U Burgundiji su oni 1420. godine uredili umjetno gojenje pastrvâ, a u istoj zemlji oni su zasadili vinograde kao i dalje uz Rajnu, a i danas su glasovita vina rajnsko i burgundsko. Dapače su gojili vinovu lozu i u Engleskoj, gdje danas ne može da uspijeva.

SOCIJALNO - KARITATIVNI RAD

Pa što će im pusto bogatstvo? U Reguli piše, da moraju svoje proizvode prodavati za nižu cijenu od drugih. Bogatstvo pak svoje *razdavahu ubogima*.

Godine 1106. opat Thieffroy piše: »Mala korist od crkvenoga sjaja i kodeksa, ako Krist umire gô pred našim vratima.«

U duhu ove preporuke dnevno se je dijelila milostinja na vratima benediktinskih samostana. Da samo neke činjenice iznesem. U samostanu sv. Ciprijana u Poitiers-u, kad bi umrô koji redovnik, svakoga dana za trideset dana zvonilo je posebno zvonce zovući siromahe na dijeljenje milostinje. Dnevno se je u tome samostanu spremalo pet kreveta za siromašne bolesnike i plaćala se je posebna bolničarka da ih njeguje.

I u najuzornijem benediktinskom samostanu Cluny-u (Klinji u Francuskoj) zvonce je davalo znak, da se dijeli milostinja, a kroz godinu dana nahranilo bi se tu do 17.000 siromaha.

Kao da je bio benediktinski običaj, da zvoncem pozivlju k sebi siromahe, jer eno u Trogiru sve do nedavna kroz korizmu je zvonce negdašnje stolne crkve (a blizu nje je bila benediktinska opatija) zvalo siromahe na dijeljenje boba, a to zvonce i danas zovu »cibibob« — t. j. cibus bob — (jelo bob).

Samostan Vitich na Rajni posjedovaše jednu zemlju, koju su zvali »baština Gospodnja«, jer su od prihoda njezina dnevno hranili 15 siromaha.

Sv. Adalard u Corbai (Francuska) odredio je, da se svakoga dana ima podijeliti siromasima 45 hljebaca, svaki od $1\frac{1}{2}$ kg težine.

U Njemačkoj u *Hirschau* davala se je milostinja 200 siromaha. U *Cluny-u* su uveli običaj da se tridesetorici siromaha peru noge i onda ih se nahrani. To su zvali *mandatum*, a znači zapovijed (Gospodinova), pa se i danas taj običaj vrši po svim katedralama svijeta na Veliki četvrtak.

Osobitu se samilost ćutjeli u Cluny-u ne samo prema živima nego i prema mrtvima i tamo su najprije još u X vijeku počeli štovati »mrtvih dan« 2. XI.

U talijanskim samostanima redovito tri prosjaka objedovahu za opatovim stolom. U svakome benediktinskom samostanu posebni redovnik imaše službu da dijeli milostinju, a kako sam ne mogaše više puta odoljeti poslu, to imaše i do tri pomoćnika u nekim samostanima.

Knjige običaja samostanskih još bolje će nam osvijetliti ova djela milosrđa.

Evo što u njima čitamo:

1) »Svaki dan sv. misa i milostinja«.
2) »Milostinja tri puta nedjeljno«.
3) »Milostinja svima putnicima«.
4) »Glavna milostinja u nedjelju«.
5) »Milostinja svima, koji pitaju«.

I posljednji novčić dijelili su samostani za vrijeme gladi. — Već sam spomenuo, kako su samostani rado primali putnike, ali još više, oni su ih tražili. Zalutali putnici nalazili su okrepe i pomoći u samostanu. Brodolomci su jedino u samostanu našli okrepu, spas i obranu. U Francuskoj bijaše samostan na pogibeljnu mjestu a u njemu zvono, koje je puk zvao: »Zvono zalutalih«, jer je zvonilo za oluje, da upozori putnike na blizinu samostana i pisalo na njemu: »Zalutale zovi!«

U Engleskoj na otočiću zvanu »Otok Zvona«, samostansko zvono opominjaše mornare na pogibelj brodolomà, ali brodolomce spasavaše i to u ono doba, kad su svjetovna gospoda nesretnim brodolomcima po nekome barbarskom zakonu otimali svu robu i trgovinu, jer su nastradali na njihovim obalama!

Grad Kopenhagen u Danskoj nastao je od jednoga samostana, koji bijaše utemeljen, da prima brodolomce.

Takvi benediktinci bijahu u prošlosti, ali i danas su oni dika i ponos Katoličke crkve. Nemoguće je u kratkom članku iznijeti sve njihove zasluge.

Reformirani za Leona XIII novim poletom djeluju na svakome polju, a raširili su se po Aziji (u Pekingu sveučilište), po Americi, Australiji i Africi kao misionari. U Evropi oni vode liturgijski pokret, zatim rade na sjedinjenju crkava (kolegij sv. Atanazija u Rimu), ističu se u znanosti (Mabillon u XVII v., Morin), a glasovita je njihova umjetnička škola Beuron.

Ženski samostani benediktinski promiču vječno klanjanje Presv. Euharistiji.

Red svetoga Benedikta dao je Crkvi: 40 papa, oko 250 kardinala, 7000 nadbiskupa, 15.000 biskupa, oko 15.700 znamenitih pisaca.

Broj samostana, što su negda postojali, dosiže 20—37.000.

Današnje stanje: prema statistici 1928 bilo je svega 170 samostana sa 8780 članova.

I danas su benediktinski samostani sijela rada i molitve, odakle sijaju zrake svjetlosti da razbiju tminu modernoga barbarstva kao i u doba seobe naroda, kad su jednake mane zastrle sunce kršćanskoga života, a to čine samostani promičući štovanje Boga, smislom za obiteljski život i auktoritet.

Svojim radom kroz vjekove benediktinci unaprediše duh pravoga kršćanskog života, a djelovanjem na polju kulture i civilizacije pokazaše da su bili ognjišta svakoga napretka.

Dr. L. Katić.

Sv. Benedikt i liturgija

Liturgija nije prosta zbirka bogoštovnih cerimonija niti obična forma, koju Crkva daje svom kultu, već je ona mistični kult Krista i Crkve, kako je ispravno definira P. Odo Casel.[1]) Liturgija je upravo klasični način kako ćemo slaviti Boga u duhu i istini, te kako ćemo se spasiti ili bolje osjetiti plodove Spasenja našega. Radi toga je i nazivlju otajstvom otkupljenja »*sacramentum redemptionis*«. Liturgija nam pruža mentalitet Isusa Krista. Ona je pedagogija Crkve, kako piše opat Emanuel Caronti.[2]) Umjetnost po kojoj se formiraju duše, djeca Božja, braća drugih kršćana, živi i djelotvorni članovi mističnog tijela Kristovog. Ovako je bila shvaćena u kršćanskoj starini.

Sve one duše, koje su u ranim kršćanskim vijekovima slijedile liturgijske ideje, razumije se, da su se odricale individualnog mentaliteta da mogu primiti mentalitet Kristov, a to je bio uvjet da se nađe Bog. Ima pravo Joergensen kad kaže, da je liturgija »splendor veritatis«, sjajnost istine.[3]) Pravi duh liturgije sa gledišta objektivnoga i socijalnog počeo je malo po malo smalaksavati. Nema sumnje da su monasi imali velikih zasluga oko razvitka i sjaja liturgije, a nekima je to bilo glavno zanimanje. Ali u početku nije bilo tako. Pustinjaci (eremite) i cenobite, ako ih možemo nazvati monasima, nisu sudjelovali u liturgiji aktivno i cjelovito. Njihov broj bio je velik u Evropi i u Egiptu, kako opisuje Montalembert. Oni su se posvećivali više individualnoj kontemplaciji i psalmodiji. Život njihov bio je individualan u djelokrugu ličnog spasenja. Njihovo ujedinjenje s Bogom nije se zbivalo preko svećeništva i žrtve, već po svakodnevnim vježbama askeze i razmatranja. A i pjevanje je bilo na najprimitivnijem stepenu, praćeno pljeskanjem ruku i zvrndanjem zvončića, napravljenih od školjaka, kako piše Quasten.

Samotni pustinjaci, živeći u pećinama i pustarama kao pravi meloti, daleko od crkava zanemarili su liturgiju. Takav stav prama realnom kršćanskom životu skoro je bio opasan. To nam dokazuje fakt iz života samog *sv. Benedikta*, kasnijeg patrijarhe zapadnog monahizma.

»Božji čovjek došavši u pustinju zatvori se u jednu veoma tijesnu pećinu i tu ostade za čitave tri godine nepoznat svima osim monahu Romanu, koji je živio u jednom manastiru pod vodstvom opata Adeodata.«[4])

Sv. Benedikt živeći u blijedoj samoći, skoro u jednom dubokom ponoru, iz kojeg se moglo vidjeti komadičak plavog neba, brzi let oblaka i crnih gavrana, prekinuo je svaku vezu sa liturgijom, pa čak i s kalendarom rimske Crkve. Sve je zaboravio. »*Lišen svakog doticaja sa svijetom nije znao niti da je blagdan spasonosnog Uskrsa.*«[5])

[1]) Pirovano: Ritorniamo alle fonti (Art. Crist. 1938).

[2]) Rivista Liturgica. An. XXV. N. 11—12, p. 252.

[3]) Joergensen: Huysmans, p. 101.

[4]) S. Gregorio Magno: Fioretti (Lib. II. c. 48).

[5]) S. Gregorio Magno: Fioretti (Lib. II. c. 49).

Ovo nije priča, već fakt kako ga opisuje *sv. Grgur Papa* u svojim Dialozima. Grgur je napisao biografiju sv. Benedikta g. 593—594, dakle niti pedeset godina poslije svečeve smrti, koja je uslijedila oko g. 547. Papa Grgur crpio je sve podatke po pripovjedanju četiriju učenika samog sv. Benedikta: Konstantina, Valentinijana, Simplicija i Honorata. Moderna kritika i danas ne osporava autentičnost Dialoga. Govoriti o sv. Benediktu i njegovom djelu bez Grgura Velikog ne samo da je manjkavo, već je i nemoguće. Može se kazati pravedno da je papa Grgur imao tako ogroman i odlučan upliv u propagiranju reda sv. Benedikta, da se može s potpunim pravom smatrati »confundator« (suutemeljitelj) istoga Reda.[6])

Stari pustinjaci zanemarili su liturgiju. Nešto bolje bilo je kod cenobita. Ali ovi su popuštali u disciplini. Poznat nam je žalosni slučaj iz života sv. Benedikta, kad su ga redovnici u Vicovaro htjeli otrovati, jer im je smetala njegova svetost. Kad je po Božjoj Providnosti sv. Benedikt zamislio reformirati monahizam, on u svojoj čuvenoj Reguli postavlja dva temelja, na kojima će bujno razvijati budući život monaha: »stabilitas loci« (određeno mjesto, odnosno tačna redovnička obitelj, gdje će monah živjeti) i »*Opus Dei*«. Što je Opus Dei?

Opus Dei (djelo Božje) odgovarao bi potpuno izrazu »Officium divinum«, to jest Bogoslužba. Officium divinum bio bi danas brevir (molitva u koru). U benediktovskom smislu Opus Dei jest *Liturgija*. Ovo je najveća novost, koju je sv. Benedikt postavio u reformi monahizma, u velebnoj arhitekturi crkvenog života. Mistika sv. Benedikta — kao i mistika čitave kršćanske starine — temelji se i uzdiže se totalno na liturgiji. Sv. Benedikt daje prednost liturgijskoj, odnosno koralnoj molitvi. A ta je molitva javna i socijalna, koja se čini u ime Crkve i za cijeli kršćanski narod. Nije više svrha kao kod starih eremita: lično spasenje. Kod sv. Benedikta liturgija postaje opet ono što i jest: objektivna. Kod pustinjaka molitva je bila subjektivna, antropološka i kozmička. U ovome vidimo stepenice razvitka moderne pobožnosti. U liturgijskoj molitvi gleda Benedikt prije svega slavu Božju u sebi (in se) i slavu Božju u ljudima. Ona ima prednost pred svakom drugom molitvom i pred svakim kojimudrago radom, kako je on sam sa svojim lapidarnim, snažnim rimskim stilom označio:

[6]) Benedikt. revija »Pax« (An. VII. N. 7, p. 14).

»*Ergo nihil operi Dei praeponatur.*«

S ovim novim duhovnim smjerom, koji je u svojoj suštini liturgijski, redovnici sv. Benedikta osvajaju duše za Krista. Podižu divne crkve, a u crkvama umjetničke korove, ukrašene rezbarijama. Njegovi monasi pišu i slikaju koralne knjige. Pred tim radom klanjaju se još i danas vjernici i nevjernici: »Pod čvrstim vodstvom sv. Benedikta trebali su crkve, da u njima sakupljaju vjernike, pokazuju čudo Mise i tumače tim nevjernim ušima, da nikakvo dobro ne može iz toga izaći ako se zlo zlim odvraća.«[7])

Samostan sv. Benedikta bio je »*Schola dominici servitii*«. U ranom srednjem vijeku, u doba kad je sv. Benedikt napisao Regulu riječ »schola« ne znači »školu« u današnjem smislu riječi, već zapravo »vojničku službu, miliciju na carskom dvoru«, kako tumači Schnürer.[8]) Prema ovome monasi sv. Benedikta jesu vojnici, stražari koji svečanom molitvom u koru kao pred nekim prijestoljem služe samom Bogu. Liturgijska molitva je prvobitni izvor samostanske zajednice. Ova služba je tačna u određene satove, iskrena i lojalna prema Bogu. Lojalnost prema Bogu znači otsustvo svakog licemjerja i usiljenosti. I dovodi nas do lojalnosti s ljudima, prvog pravila kršćanske uglađenosti i civilizacije. Sv. Benedikt je i u općenju s ljudima pretekao toliko stoljeća svog zemljaka monsignora Giovanni della Casa, auktora »Galatea«.

Tako je psalmodija u koru razdijeljena na 7 časova, 6 po danu, a jedan u noći, od Matutina do Kompletorija, u skladu sa rimskim liturgijskim običajem. Monah iz Nursije, Subiaka i Montecassina primio je potpuno običaj rimske Crkve kao pravi Rimljanin i apostolski muž. U koru se tijekom jedne sedmice izmoli cjelovito svih 150 Davidovih psalama. Iza javne (liturgijske) molitve, koja mora biti takova, da odgovara i da se slaže s našim glasom, koji dolazi od srca »*Mens nostra concordet voci nostrae*«, može da slijedi razmatranje, meditacija (oratio mentis) i to kratka i iskrena (brevis et pura) ili privatna molitva, ali vrlo tiho, s malo riječi, skoro bezglasno i nečujno (non clamorosa voce). Privatna molitva ne smije biti kao ona farizeja, već sa srcem ganutim, tronutim i s pažljivim duhom (in lacrymis et in intentione cordis). Takva molitva biće uvijek moguća i benediktovski monah

[7]) H. van Loon: Umjetnost čovječanstva, p. 172.

[8]) G. Schnürer· L' Eglise et la Civilisation (Vol. I. p. 192).

biće uvijek »per excellentiam« muž molitve. Ovaj duhovni smjer postaće karakterističan u staro i u novo doba, svugdje raširen gdjegod se nalazio ma i najmanji samostan Reda. Mnogi samostani bili su srušeni, monasi rastjerani i raspršeni, ali kad bi se gradili novi ili kad bi se nova pokoljenja vraćala u napuštene samostane, pa i poslije više stoljeća, jednako je funkcionirao »Opus Dei« bez ikakve izmjene. Ni mentalitet novog vremena, ni izmijenjene prilike naroda i zemalja nikada nisu uplivale da se imalo izmijeni liturgijska tradicija, koja stoji i pada sa samim Redom. Očito je, da je Liturgija granitni temelj benediktovske Regule. Tri su naročito glavne i važne vježbe u Redu: liturgijska molitva, rad i askeza.[9]) Sve tri su velike. Ali najveća je Liturgija. »*Ora et labora*« (moli i radi). Na prvom, počasnom mjestu je »Ora«. Ne smije se misliti kao da bi pjevanje ili recitiranje psalama u koru, dakle »službene« molitve moglo zadovoljiti monaha. On se mora pripravljati na molitvu kao što iza molitve mora osjetiti njezin rezultat. Ranije se običavalo iza svakog psalma dulje stajati u šutnji. To je značilo, da kod te pauze može monah izraziti Bogu sve one osjećaje, koje mu je pobudilo pjevanje psalama ili da formulira u sebi onu nakanu koju opat u ime sviju prisutnih prikazuje Bogu.[10]) Služba u koru odgovara čitavom duhovnom životu. Sve ono što se moli odrazuje se u radu monaha. Sv. Benedikt to zove »reverentia orationis« (poštovanje spram molitve). Monah povrh svega moli s Crkvom i za Crkvu. On je familijaran, uzrastao s crkvenom godinom. Ciklus liturgijskih vremena i blagdana proživljuje se svugdje od crkve, oratorija, refektorija, biblioteke do vrta. Kako je krasan raspored u korizmi. Sam sv. Benedikt u 49 glavi Regule propisuje život monaha u korizmi: više žrtve, više molitve da se u veselju dočeka slavni blagdan Uskrsa. A kako su bile dirljive i duboke ceremonije! Na dan Pepelnice poslije »Sekste« monasi bosonogi uputili bi se procesionalno u crkvu, pjevajući »Exurge Domine«. Poslije molitava svećenik bi posuo s pepelom glave monaha, koji su klečali, dok bi se u koru pjevala antifona »Immutemus habitum«. Zatim bi se vraćali u korska sjedala poslije nego su nekoliko časaka stajali prostrti pred žrtvenikom u dubokoj šutnji. U korizmi su se ovakve procesije činile svake srijede i petka. Ostatak pepela bacao bi se u umivaonicu, gdje su se prale ruke poslije objeda

---

[9]) Lugano O. S. B.: Il patriarca del monachismo (Ill. Vat. A. II. N. 5).
[10]) Dom Germain Morin: L' ideale monastico, p. 89.

ili bi služio da se s njim pospu braća na umoru. Pred prvom nedjeljom Korizme bio je između kora i žrtvenika prostrt ljubičasti zastor tako da je žrtvenik bio potpuno nevidljiv. Digao bi se na Veliki Četvrtak. Običaj koji simbolizira staru disciplinu pokornika, koji nisu smjeli približiti se oltaru dok nisu izvršili pokoru.

Kad pomislim na tugu, koju vjernik osjeća u sedmici Muke kad ulazeći u veličanstvenu tamu trogirske katedrale uzaludno traži lice Krista na raspelu, pokriveno ljubičastim velom, kako je moralo djelovati na sredovjekovne vjernike kad su u staroj opatiji sv. Ivana Krstitelja gledali tužnu prazninu pred velikim žrtvenikom, jer im je onaj zastor priječio da bace pogled na Boga najveće ljubavi, skrivenog u svetohraništu! Monasi su kroz čitavu godinu živjeli sa životom Crkve i vjernicima pružali edifikantne primjere. Nezna se zapravo kako i kada je postala ona znamenita i zlatna rečenica: Moli i radi (Ora et labora), ali svakako ona potpuno odgovara konstrukciji, duhu i programu reda sv. Benedikta, a sadrži u sebi preporod društva u Kristu, preporod liturgijsko - socijalni. Ona je stvarno benediktovska.

Već ima četrnaest stoljeća ,da monasi sv. Benedikta djeluju »Opus Dei«, da se njihov glas ujedinjuje s klerom i s vjernicima da se nad cijelim kršćanstvom, dapače nad cijelim čovječanstvom razlije milosrđe Božje. Nije zaludu sv. Benedikt posvetio trinaest poglavlja svoje Regule liturgijskoj molitvi, a od monaha tražio u prvom redu ljubav za liturgiju.

Kad je sv. Benedikt naslutio da mu se približuje čas smrti nije ostao u svojoj ćeliji, koju je toliko ljubio. Braća su ga prenijeli u oratorij. Tu je na nogama primio sv. pričest — uspravno kao i u koru kao se moli psaltir — i predade duh Bogu. Tim je veliki patrijarha još jedanput dokazao, da je molitva liturgijska i socijalna iznad molitve individualne i u samom času smrti.[11])

Liturgija je najveća pedagoška škola. Ona nas uči da kršćanski život ne svršava u grobu, ne svršava na Kalvariji, na križu.[12]) Ona nam pruža vizije raja, uskrsnuća i pobjede. Premda je čovjek griješnik, crv, najveća nevolja ipak je stvoren da konačno vlada u Kristu, po Kristu i s Kristom.

Dr. Ivan Delalle.

---

[11]) Benedikt. revija »Pax« (An. VIII. N. 1. p. 13).
[12]) Caronti: Che cosa è la Liturgica (RL. An. XXV. N. 11—12).

Benediktinci socijalni dobrotvori

U X. stoljeću, tome najkritičnijem stoljeću evropske religijozne kulture, javlja se kao spasitelj situacije reformirana benediktinska opatija u *Cluny-u* u Francuskoj, koja će se svojom reformatorskom snagom tako visoko popeti nad obzorje tadašnje Evrope, da će za neko vrijeme biti najjača sila iza carstva. Životne će zadaće benediktinskog Clunya biti preporod Crkve u disciplinskom smislu, preporod Evrope i uspostavljenje istinskoga auktoriteta carske vlasti i njenoga stavljanja na pravo mjesto u odnosu prema Papinoj vlasti: Cluny početkom XI. stoljeća suvereno stvara novu atmosferu kršćanskoga preporoda na religijskom, intelektualnom, socijalnom, političkom i umjetničkom području. »Na neki način, može se reći, da je spasio kršćanstvo« (F. Vernet). Njegovo je XI. stoljeće.

Ovdje donosimo jedan odlomak iz oveće studije, koja u cjelini obrađuje najslavniju benediktinsku opatiju. Htjeli bismo upozoriti s ovim odlomkom na golemu socijalnu aktivnost Clunya, koja je samo specijalni odraz benediktinskoga duha i benediktinske kulturnosti.

—o—

»**Govoriti o Clunyu, to znači sjećati se čudesa karitasa**« (D. U. Berliére)

Cluny je na bazi Odonova programa izradio svoju nutarnju regulu, koja je zapravo povratak benediktinskoj reguli životom šutnje, molitve i rada. To je potpuna reakcija na zlo i zablude vremena kao i na zloporabe, koje su obeščastile svetište. Šutnja, daleko od svakoga kontakta sa svijetom, trebala je da štiti unutarnji život i da hrani duh molitve. Rad će imati svoje određeno vrijeme u životu monaha, ali ovo će biti skraćeno. Manuelni rad će biti djelomično zamijenjen pjevanjem psalama, lektirom i studijem. Cluny je naročito zavolio pjevanje psalama. Time će monasi ispuniti one satove, koje je sv. Benedikt bio odredio za manuelni rad. Studij i lektira se isto tako nisu mogli produžiti u neizmjerno. Pomnožilo se dakle psalme i produžilo molitve u koru. Odon i njegovi nasljednici polagali su na liturgijsku molitvu veliku važnost; podigli su službu Božju mnoštvom cerimonija; veliku su pažnju posvećivali što savršenijoj izvedbi melodija, veličanstvom odijevanja i ljepotom građevina. ***Duša Clunya bijaše uistinu liturgijska molitva.*** Crkveno pjevanje je u tako visokoj cijeni,

da sačinjava liturgijsku koncepciju klinijevskoga života. Dekoracija kapitela u koru prikazujući tonove oktave sa njihovim mističnim natpisima najbolje karakterizira mentalitet klinijevskog monaha: njegov raison d'être, njegova glavna služba, pače njegovo jedino zanimanje jest kor. Sam po sebi klinijevski život bijaše program i tkogod je po njemu živio, tkogod je došao pod njegov utjecaj, morao je služiti religijoznoj reformi Crkve i društva.[1])

*

Akcija Clunya nije ostala samo u krugu klera i monaštva. Njegovi širokogrudni i universalni pogledi zahvatili su sve slojeve i staleže društva formirajući svestrano javno mišljenje i dirigirajući ne samo višom kulturnom ideologijom nego služeći u najdemokratskijem duhu ljubavi civilizatornom, socijalnom progresu siromašnoga puka.

Neosporne su zasluge Clunya na polju ratarstva. Učeni Mabillon ističe njegov rad odmah u početku, kad je obradio zemlju u svojoj okolini i zove ga »hraniteljem roda ljudskoga«. Klinijevci su pružili blagotvornom utjecaju sunca bogatu i lijepu dolinu rijeke Grosne, koju su našli neobrađenu i pokrivenu dračem i šumom. Karta utemeljenja pokazuje, da je Cluny bio samo »villa« sastavljena od malog majura i jedne male kućice, koja nije predstavljala nikakovu gospoštiju, nego je kao prizemno svratište služila lovcima. Kad je Vilim Aquitanac pozvao monahe, tu uopće nije bilo stanova, da ih prime: »Perparva conciola . . . quia princeps dominium in promptu non habebat« (Glaber).

Prvi opat Bernon izabrao je mjesto Cluny, jer mu se činilo zgodno za monahe željne mira, samoće, povučenosti od svijeta i t. d. »Stigli su, veli kronika citirana po Lorainu, u kraj ograđen i izoliran od čitavoga ljudskoga društva, tako osamljen, tih i miran, da je izgledao nebeska pustinja.«[2])

Po riječima R. Glabera iz obrađenoga zemljišta moglo se jedva prehraniti 12 monaha. U darovnici stoji izrazito, da se daje sve »cultum et incultum«. Međutim ono, što je u početku jedva doticalo dvanaestorici, na koncu XI. vijeka hranilo je više od 400 monaha. Tu se ne računa još milostinja siromasima i gostoprimstvo putnicima. Bez sumnje, da su nove donacije povećale vlasništvo samo-

———————

1) D. U. Berliére: L' ordre monastique des origines au XII siècle. III. ed. Paris, 1924, str. 194—198.

2) H. Lorain: Hist. de l'abbaye Cluny. 3. ed. str. 16.

stana, ali ne u tolikoj proporciji. Tu je pomoglo savjesno i dobro obrađivanje zemlje od samih monaških ruku.[3])

Sam Cluny je djelo monaha: lijepi položaji, bogata polja, koja su ga okruživala, sve su to plodovi njihove inteligencije i njihovih ustrajnih napora. Pored toga monasi su počeli u XI. v. da obrađuju gore u *Beaujolaisu*-u, da ih zasađuju vinovom lozom, da skupljaju oko samostana stanovništvo *Sallesa,* kojemu su bili utjeha, pomoć i zaštita. Kad je sveti Hugo osnovao ženski samostan u Marcignyu, lijepe one doline Loire kao i krasni brežuljci *Brionnais*-a bili su stanovi vukova i razbojnika.

Trebalo bi obići čitavu Evropu. Posvuda gdjegod bi se pojavila mala klinijevska kolonija, zemlja se preobražavala pokrivajući se vinogradima, oranicama, pašnjacima i kućama. Tu se odmah podigla crkva i samostan, a oko njega ostale zgrade za ekonomiju i goste. Konačno se okupljao puk, da u samostanu nađe najsigurnije utočište pred bijedom i tiranijom.

Montalembert nabraja osim *Clunya* još: *Paray-le-Monial, Charlieu, Marcigny* i t. d. nekih desetak gradova u Francuskoj, Njemačkoj, Engleskoj i u Belgiji, koji su nastali direktnim utjecajem i okupljanjem stanovnika oko klinijevskih samostana.

Ručni i tjelesni rad bio je u Clunyu *pored molitve,* pjevanja psalama i studija nešto, što se samo od sebe nametalo kao sredstvo poniznosti po onoj biblijskoj sentenci: Jest ćeš kruh svoj u znoju lica svoga; jer si prah i u prah ćeš se obratiti... Stoga je shvatljivo, što je u klinijevskoj reguli ručni rad spadao u obligatne dužnosti i ako mnogo skraćen na račun crkvenoga pjevanje i studija.

Ali ako je zemlja bila obrađivana s ljubavlju, siromasi su bili susretani i primani sa najljubaznijom pažnjom kao predstavnici samoga Krista, koji je rekao: Tko daje jednome od ovih bijednih, meni daje...

Uldaric, pisac klinijevske kronike, bilježi:

»Kao što je visoke goste (konjanike) primao — *custode* — ili čuvar svratišta, tako je putnike pješake primao ekonom. Svakome je ekonom podijelio funtu kruha i dobru mjeru vina. Inače, kad je koji brat umr'o, za trideset dana se davao njegov obrok prvom siromahu, koji bi stigao na vrata. Davalo mu se meso kao gostu i još k tome novaca, kad je odlazio. Bilo je svaki dan osamdeset obroka za siromahe iz mjesta, a uz svaki se obrok dijelila i funta kruha; četiri dana se dijelio grah, a tri

[3]) Lorain: op. c. s. 20—21.

ostala dana povrće. O velikim svetkovinama i 25 puta na godinu meso je zamijenjivalo grah. Svake godine o Uskrsu, davalo se svakome od njih devet lakata platna, a o Božiću par cipela. Šest redovnika bilo je dodijeljeno ovom poslu: majordom, koji je dijelio siromasima i gostima, čuvar, svratišta, zatim su dvojica, svaki dan išla u šumu sa svojim magarcima a druga su dvojica bila zabavljena oko peći i ognjišta. Izvanredna milostinja dijelila se u velike dane u godini kao i na uspomenu velikih ličnosti, na pr. sv. Odilona, cara Henrika II., kralja Ferdinanda i njegove žene te španjolskih kraljeva. Svakog tjedna ekonom je prao noge trima siromasima, zimi toplom vodom i svakome dao funtu kruha i jela. Osim toga, svaki dan se dijelilo dvanaest kolača, svaki od tri funte, siročadi i udovicama, hromima i slijepcima, starcima i svim bolesnicima, koji bi došli. Osim toga bila je ekonomova dužnost, da jedamput u tjednu obađe čitavu opatiju, da se propita za bolesnike, da im ostavi kruha, vina i svega, što im je trebalo.«

Uldaric, koji nam je sačuvao ove detalje spominje na jednom mjestu, da je one godine, kad je on pisao svoje »*Consuetudines*« razdijeljeno 250 komada šunke i udijeljeno milostanje za 17.000 siromaha. Ostali su samostani nasljedovali ove plemenite primjere prema svojim sredstvima. U predgovoru druge knjige Uldaric donosi, kako su u Hirschau. u najslabijoj godini, monasi sami u teškoj oskudici ipak hranili svaki dan po trideset siromaha, što znači godišnje njih oko 11.000.[4])

Darežljivost i socijalna dužnost Clunya došla je do vrhunca u onim teškim godinama gladi i bolesti, koje su pritisle Francusku iza 1000. godine.

Savremenik Glaber to ovako opisuje:

»Bolest je uništavala čitave provincije. Crkve, u koliko su čuvale kakovu glasovitu relikviju, bile su opsjednute mnoštvom, koje je ležalo na njihovim vratima. Čovječanstvo tek što je izmaklo u strahu 1000. godine bilo je ponovno ugroženo propašću. Temperatura je bila tako nestalna, da nije uopće više bilo sezone za obrađivanje zemlje. Neprestane kiše su tako natopile polja, da kroz tri godine nije bilo moguće sijati (1030—1032). Čitavi svijet je bio jednak: velikaši, građani, siromasi bili su jednako blijeda čela i gladnih usnica. Jela se kora od stabala, za jelo kuhala trava. Vidjeli su se ljudi, pošto su

[4]) Uldaric: Antiq. consuet. Cl. Lib. II. 24. kod Cucherata: »Cluny au onzième siècle. II. ed. Cluny, 1874, str. 53—54.

poklali sve životinje, kako otkopavaju lješine. Napadali se i putnici na cestama, djeca se mamila na skrovita mjesta, da se ubiju za hranu.«[5])

No kolikogod je bila velika nevolja, ne manja je bila i ljubav klinijevskih monaha, koji su izveli upravo herojska djela ljubavi i požrtvovnosti. Među njima se naročito ističe opat Vilim. On je sazvao jednoga dana u svome samostanu *S. Benigne* sve monahe na zbor i upita ih, da li im što ne dostaje. Kad je čuo, da su opskrbljeni za dulje vremena, ustade i povede ekonoma u spremnice žita i hrane, onda pozove sve siromahe i razdijeli im sve žito, vino i ostalo, što je tamo našao do posljednje stvari. Vilim je umr'o 1031. god., dakle prije nego je prestala bijeda. Tko bi istom mogao iznijeti sva ona djela milosrđa, koja je učinio opat Odilon u Clunyu onih strašnih dana? Njegov samostan, koji je bio jedan od najbogatijih na svijetu, po njemu je upravo osiromašio radi općenite bijede. Bio je tako velikodušan u davanju, da su ga optuživali zbog rasipnosti. Kad je iscrpio sve živežne namirnice samostana, dirnuo je u kaleže i ostalo sveto posuđe, prodao je čak krunu cara Henrika, koju on bijaše darovao Clunyu vraćajući se iz Rima. Pripovijeda se za njega, da je jednom zgodom, našavši na putu u Pariz dva polunaga mrtva dječaka skinuo sa sebe dio vlastite haljine, da ih u tome pokopa.[6]) Ovaj je veliki opat, prodavajući crkveno posuđe, da nahrani sirotinju, govorio, da se crkveno zlato ne nagomilava nego razdaje.[7])

Veliki ovaj socijalni osjećaj nije prestao ni u boljim danima. Jedan te isti duh uvijek je provejavao monaškim srcima u klinijevskim klauzurama, nalazeći neprestano nove inspiracije u nedostiživim krepostima svojih svetaca. Kako je dirljiv *Hildebertov* relief opata Huge i njegove nježne ljubavi prema siromasima! »Blag i strpljiv, on je bio veseo, kad je lično podnosio nepravdu; plakao je, kad su siromasi bili oni, koji su stradali. On im je pomagao sa toliko ljubavi i pažnje — sam je govorio — kao da dvori samu osobu Kristovu. Uvijek je bio okružen mnoštvom nevoljnika, kojima je kao »rasipnik vjeran i razborit« uživao dijeliti hranu i haljine, koje je znao čak svojim rukama spremiti. Nije ispuštao nijedno djelo milosrđa. Često je ispitivao njihove želje i njihov ukus, dok još vremena nisu bila zla. Kad je bio na putu, bezbrojne čete siromaha žurile su se, da ga susretnu, kuda je imao proći. Dijelio im je obilno novaca i to s velikom nasladom. Ako bi mu ponestalo provizije, koju je nosio sa sobom na put, prosio bi u drugoga eda može namiriti potrebe mnoštva i zadovoljiti želje bolesnika. Osim toga ljubazno je primao sve, koji su trpjeli nepravdu ili nasilje, ulazeći u intimnost njihove boli najvećim interesom i pomažući im svojim ugledom i ljubavlju. Nesretne nikada nije napuštao. Progonjene je zašticivao čak i pred okrunjenim glavama... Hugo je ubojici svoga brata oprostio; ne samo to, nego mu je, kad se ovaj nesretnik nije imao gdje skloniti pred osvetom rodbine, sam pružio sigurnu zaštitu herojskom protekcijom pod vlastitim krovom, zaredivši ga kasnije za monaha.«[8])

Lajičko društvo onoga vremena bilo je veći bolesnik nego monaško, i isti oni uzroci, koji su upropastili redovnički život, doveli su na rub propasti socijalne odnošaje lajičkog društva. Materijalna sila vladala je posvuda. Feudalne obveze se ne ispunjaju, ugovori vazala ne respektiraju, običaji i pravne norme se gaze, nitko nije u stanju uspostaviti red. Kod nižih kao i kod viših, vjera i moral su konstantno ugroženi bilo od vazala, bilo od gospodara. Zastarjele navike vojničke rase, divlji instinkti susjeda, pravne zasade zlo shvaćene itd., sve je to stvaralo neprestane borbe. Nema feudalnoga gospodara, koji ne bi bio u sukobu sa različitim podanicima, sa biskupima i opatima svoga regiona, sa vazalima i sebi ravnima. Rat nije bijesnio samo između posjednika i gospoštije: on je buktio u najstrašnijem obliku baš unutar samih familija i rodbine. Feudalni režim X. vij. znači permanentnu anarhiju, duboki diskord prava i reda. Kaštelani, grofovi i sva sila nižega plemstva, koje je bilo u direktnoj vezi sa pukom jednako su rušili i dezorganizirali. Oni su pod plaštem zašticivanja gnječili i gušili slobodu. Jer ovom režimu ne fali samo red i pravda nego i sloboda, koja ne postoji za veliku većinu: ona je privilegij plemstva, koje je upotrebljava zato, da se može između sebe boriti i takmičiti.[9])

Radi ovih okršaja, koji su svaki čas nicali, hiljadu nereda je tištilo gradove i sela. Sve je patilo: trgovina, obrt, promet kao i intelektualna kultura. Došlo je vrijeme, da Cluny i na tom području upotrebi ista ona radikalna sredstva, kojima je ozdravio monaštvo.

---

5) H. Bordier et C. Charton: Histoire de France, I. sv. Paris 1884 str. 236—237.

6) Glaber kod Rohrbachera, str. 197.

7) Mabill. T. IV. 343.

8) Vita s. Hugonis kod Cucherata op. c. str. 55. Osim toga D. Alb. L'Huillier: Vie S. Hugues, abbé de Cluny, Solesmes, 1888.

9) Lavisse: Hist. de France, II sv. str. 13—14.

Cluny je istodobno započeo križarsku vojnu na evropsko socijalno zlo kao i na azijatski barbarluk. Ovoj unutarnjoj anarhiji, koja je pokrila Evropu krvlju i suzama njene djece, Cluny je suprotstavio preko Crkve instituciju »Božjega mira«.

Odmah iza onih strašnih godina gladi, opat Odilon je poticao biskupe Aquitanije i Burgundije na ideju Božjega mira. Stvar se ozbiljno pokrenula ne samo u redovima klera nego i plemstva. Počeli su se držati kongresi, koncili i sastanci: u Poitiersu (1026.), u Narbonni (1054.), u Limogesu (994.), u Beauvaisu (1023.), u Bourgesu (1031.). Biskupi su sastavili jedan dekret, na koji su se zakleli svi lajici, da će čuvati mir. Ova je akcija težila na to, da se proširi posvuda, stoga je »Božji mir«, zapravo lokalna institucija, kasnije postala universalna institucija za sve ljude i sve krajeve. Najstrože je bio zabranjen rat u neke dane: u nedjelju, zatim u četiri dana u tjednu posvećena Uzašašću, Muci, Uskrsnuću i Svetom Grobu, t. j. od srijede navečer do ponedjeljka ujutro, zatim na svetkovine Bl. Djevice, sv. Ivana Krstitelja, sv. Petra, sv. Mihovila, sv. Martina. Božji mir je kao neko internacijonalno ratno pravo zauzeo široke dimenzije posvuda: *Robert Pobožni i Henrik II.* sastadoše se u Manzonu (1021.), da diskutiraju o ideji universalnoga mira u Galiji i u Germaniji. Na koncilu u *Nizzi,* nadbiskup *Raimbau,* biskupi iz Avignona i Arlesa reprezentirajući francuski kler, adresirali su talijanskom kleru poziv na prihvaćanje Božjega mira. U drugoj polovici XI. v. konačno je Rim službeno uzeo stvar u svoje ruke.[10])

Na svakoj stranici onodobnih kronika susrećemo imena opata i redovnika Clunya u Rimu, na svim dvorovima, na koncilima, koji ili sami organizuju ili vode ili barem daju idejni smjer. Svugdje oni inspiriraju. Apeliraju na pape, biskupe, prelate, prinčeve, vazale i propagiraju svojom uvjerljivom rječitošću mir među ljudima i među narodima.

I Henrik III. pođe njihovim stopama, kad je proglasio zemaljski mir (1043.) i zagrozi se svakome teškim kaznama smrti ili progonstva, tko bi se usudio povrijediti ga.

Cluny je diktirao praktički i teoretski socijalni program svome stoljeću i time spašavao čovječanstvu **mir.**

»Ljubav benediktinskoga Clunya obuhvatila je sve ljude, žive i mrtve, bogate i siromašne, vladare i beskućnike« (Montalembert).

D. Žanko.

---

10) A. Dufourcq: »La vie et la pensée chrétienne dans le passé«. Paris. 1904. str. 477—479.

Benediktinci u VIII. stoljeću

U svojoj znamenitoj povijesti istočnog carstva u X. stoljeću[1]) je Rembaud zabilježio jednu bitnu crtu bizantinjske politike. Dok je, po njegovu tvrđenju, Rim ostavio netaknute jezik i običaje podređenih mu naroda, zadovoljavajući se time, da ih iskoristi u gospodarskom pogledu, bila je bizantijska politika baš obratna. U nemogućnosti, radi oskudica vojnih sredstava, da silom drži u strahu pojedine narodne skupine podređene njegovoj vlasti, pokušao je Carigrad da ih moralno podredi svojoj sili, ostavljajući njima potpunu slobodu, da urede svoje gospodarsko stanje. Ovo moralno podređivanje se je vršilo u dvostrukom pravcu: crkveno i nacionalno. U crkvenom pogledu je car bio uvjeren, da njemu pripada posljednja odluka. Carevi su naime od Augusta sve do Dioklecijana nosili naslov »pontifex maximus«. U tom svojstvu je car ne samo raspolagao državnim spisima, koji su se čuvali u hramu na Palatinu, nego su vršili i suverenu vlast u svim vjerskim pitanjima. Ako su se carevi istakli progonstvima protiv kršćanstva, bilo je to ponajviše u vršenju pontifikalne vlasti. I Konstantin Veliki je prilikom izdavanja znamenitog milanskog edikta vršio svoju pontifikalnu vlast. Njegova uloga kod prvog nikejskog sabora odgovara u potpunoj mjeri shvaćanju, da je pravi poglavica bogoslužja nitko drugi, nego sami car. Isto se shvaćanje može primjeniti i kod kasnijih careva. Carska pisma upravljena crkvenim saborima zovu se »litterae *divales*«. A riječ »divus« znači zapravo čovjeka koji je takozvanom apoteozom podignut u red bogova.[2])

Posebno je carsko odličje pak sastojalo u tome, da je, u istočnim crkvama, prisustvovao službi Božjoj u unutrašnjosti svetišta i da je, bez razlike, da li na istoku ili na zapadu, primao svetu pričest pod dva oblika. Posljednji vladar, koji je odlikovan tim obredom, bio je do god. 1805, car Franjo II. Habsburški.[3])

No, budući da je car bio vrhovni gospodar u crkvi, nastala je iz te težnje opasnost, da bi car, prije ili poslije, došao u napast, da crkvene interese žrtvuje svjetovnim.

---

1) L'Empire Grec au X-eme siècle, Paris 1870, 1-er volume, p. 191—192.

2) Eusebius, vita Constantini I, 27 i IV, 24. Migne P. L. 87, 1148 i XCVI, 404. Leunclavius, Ius gr.-rom. 1, V. resp. 2.

3) Ch. Diehl, Etudes sur l'admin. byz. dans l'exarchat du Ravenne, Paris 1888, p. 368—379.

Ta se težnja pojavila osobito često u vrijeme velikih dogmatskih prepiraka V. i VI. stoljeća. Caru je odmah bilo jasno, da te prepirke mogu uroditi veoma kobnim posljedicama za unutrašnji mir i poredak same države, koja je bila ugrožena od vanjskih neprijatelja. Zato je njegovo nastojanje bilo, da sve vjerske nesuglasice presječe onako, kako mu se činilo, da bolje odgovara državnim interesima. Za njega je dakle »salus reipublicae«, dobrobit države — vrhovni zakon, »suprema lex.«

U tom nastojanju je car bio redovito potkrijepljen od carigradskog patrijarha, koji mu je bio neposredno na dohvatu i koji je radi svoje stalne prisutnosti na carskom dvoru i radi svojeg položaja zakonodavnog faktora uporedo s narodnim zborom bio u stanju, da vrši stalan utjecaj na carsku politiku. No, obratno, baš je patrijarhova prisutnost omogućila caru, da vrši na duhovnog poglavicu carigradske crkve mnogo sudbonosniji pritisak, nego što ga je, radi daljine, mogao vršiti u Rimu. To su carevi osjećali, te su s toga nastojali, da se u svim pitanjima vjere drže u strogom sporazumu s Rimom. To su učinili i oni carevi, za koje se zna da su se vladali dosta kruto prema crkvi. Konstant II., koji je kasnije progonio papu Martina I., počeo je svoju vladavinu s time, da je povukao Heraklijevu »Ekthesis«.[4]) Kasnije su carevi kao Konstantin IV. i Justinijan II. ne samo odustali od mjera preuzetih protiv pape, nego su se trudili da steku povlasticama i poklonima njegovu sklonost.[5]) — Crkvena je sudbenost u građanskim sporovima proširena.[6]) — Dapače je baš Konstantin IV., sudeći po pontifikalnoj knjizi, ukinuo taksu za carsku potvrdu izbora sv. Oca pape i čak, kako se čini, carsko pravo, da izboru pape daje svoju potvrdu.[7])

Ova carska susretljivost nije međutim bila posvemašnja, nego stoji u vezi sa drugom činjenicom: da je poslije stradanja pape Martina I. za neko vrijeme carskoj politici uspjelo, da vrši odlučan pritisak na izbor novog pape. Tako se je dogodilo, da je kroz pedesetak godina, dospjelo na stolicu sv. Petra sve više nosilaca grčkih imena. Pape Agaton, Lav II., Konon, Ivan V., Srđ, Ivan VI, Ivan VII, Sirije i Konstantin su lako bili grčke na-

---

[4]) Migne P. L. 87, 78 odn. 80, 606 i d. (dopis pape Ivana IV).

[5]) Lib. pont. (izdanje Duchesne) 154, 153.

[6]) Ius gr. rom. III, coll. I. nov. 25; Zacharia von Lingenthal; Gr. rom. Recht, p. 356—357.

[7]) Lib. pont. 146, 153. Bayet, Les élections pontificales 67—68.

rodnosti.[8]) Ovi Grci na stolici sv. Petra ne zaboravljahu doduše svoju svetu ulogu. Naprotiv, baš će pape grčke narodnosti kao Grgur II. i Grgur III., nastupiti sa svom odvažnošću prema caru Leonu III. u pitanju poštivanja prema ikonama.

Ono što međutim nije nikako moglo biti u svijesti savremenika tih papa i ono što je, naprotiv, tek u neodređenom obliku, u našoj svijesti je okolnost, da se je baš pod ovim papama grčke narodnosti pripravio latinski nacijonalni pokret protiv grčkog prodiranja i da je taj pokret našao svoj istaknuti izraz baš kod benediktinskog Reda. Podrijetlo toga Reda je bez sumnje u Italiji. Ali je sv. Benedikt bio iz donje Italije, iz onih istih krajeva koji su prije Bizanta sačinjavali Veliku Grčku i koji su opet, u istoj mjeri, od VII. do XI. stoljeća imali izrazito grčko obilježje.[9]) Mogućnost je s toga bila tu, da će i južnoitalski benediktinski Red dijeliti tim lakše nacijonalnu sudbinu južne Italije, što su između njegovih istaknutih članova bili, ako ne baš Grci, barem nosioci grčkih imena.

Za papu Agatona se zna, da je bio u svakom pogledu vjeran pomoćnik carske inostrane politike. Njegova pisma su u tome vanredno poučna.[10]) Nikakvo čudo s toga, da je njegov najvažniji misionarski pomoćnik, benediktinski Red, u ono vrijeme, pri izmaku VII. stoljeća, u nacijonalnom pogledu bio, moglo bi se reći, neodređen. To se najbolje vidi po ličnostima benediktinskih misionara i svećenika koji su u vrijeme prodiranja Hrvata u Dalmaciju išli u Britaniju i Škotsku. Kao nadbiskup u Cantebury-u je postavljen, u vrijeme pape Agatona, Grk Teodor iz Tarsa u Maloj Aziji. Misija, koja je tom prilikom krenula iz Italije u Englesku, nosila je sa sobom čitav niz egzemplara sv. Pisma i crkvenih knjiga, koje su bile napisane ponajviše u Italiji. Iz istoga vremena je sačuvano nekoliko dalmatinskih papirosa. Nije bez važnosti, da je evanđelje

---

[8]) Duchesne, L'Eglise au sixieme siècle str. 441—453 i Jaffé, Regesta br. 2063—2281.

[9]) Lenormant, La Grande Grèce, vol. I. str. VII.

[10]) Migne P. L. 87, 1165: »Sic restituat superna Maiestas per fortissimos atque invictissimos labores vestrae a Deo corroboratae clementiae sub benigni vestri principatus regimine totam christianam rem publicam, et fortissimis vestris sceptris adversas subigat nationes. Ibid. 1225: »nos autem, licet humillimi, summis viribus enitimur, ut Christiani vestri imperii respublica, in qua beati Petri apostolorum principis sedes fundata est, cuius auctoritatem omnes christianae nobiscum nationes venerantur et colunt, per ipsius beati Petri apostoli reverentiam omnium gentium sublimior esse monstretur«.

iz Lindisfarna koje je sačuvano u britanskom muzeju[11]) napisano u sjevernoj Umbriji, valjda u istoj pisarskoj školi, koja je podučavala i dalmatinske papirografe u Raveni.

Vrijeme između vladavine Grgura I. i Grgura II. označeno je dakle širenjem grčkog utjecaja u Italiji. To se vidi u prvom redu po svetkovanju grčkih svetaca i po putovanju bezbrojnih relikvija iz Grčke i Male Azije u Italiju i, dodajmo odmah, u Dalmaciju. Tako je došao iz Grčke kult sv. Hermagore, našeg sv. Mohorja. Po solunskoj crkvi sv. Dimitrija su nazvane Srijemska i Kosovska Mitrovica. Iz Male Azije je došao u južnu Italiju i u našu Dalmaciju kult sv. Nikole, biskupa u Myri. Kult sirijskog sv. Srđa je išao od Trsta do Skadra.[12])

Ali je osobito sukob oko ikona prouzročio neočekivano jaku reakciju s latinske strane. Prva faza toga konflikta je dovela u Dalmaciju i u Italiju nevjerojatno veliki broj grčkih kaluđera i svećenika. Njihov je broj bio tako velik, da su se crkveni sabora u Italiji vodili ne samo na latinskom nego i na grčkom jeziku. — Uopće je Jadransko More bilo od VII. do IX. stoljeća pravcato grčko jezero. Agnel nam opisuje, kako su Ravenjani trgovali s Carigradom.[13]) Isto su činili Mlečani i, po svoj prilici, naši građani.

S druge strane su i Grci imali svoje poslovnice po cijelom Primorju. Kada su Zapadnjaci stupili u veze s Mlečanima, nisu ih uopće razlikovali od Grka.[14]) — Između duždeve nošnje i nošnje ravenskog egzarha je bilo malo razlike. Grčke su bile i pohvale koje su se pjevale u mletačkim i u našim crkvama za bizantskog cara.[15])

U ovom posvemašnjem prilagođivanju Italije i Dalmacije grčkom utjecaju znači djelovanje benediktinskog Reda snažni moralni i politički preokret. Vrijeme, kada je taj preokret nastupio, može se odrediti po prilici oko polovine VIII. stoljeća.

Poznata je stvar, da je papa Stjepan II. god. 754 dao sakupiti iz starih montekasinskih spisa podatke o bene-

11) Sir Frederick Kenyon, Eighth Century English Bibles u »Sunday Times« od 27 VI 1937 str. 75.

12) Diehl O. C. 263—264. Crescimbeni, Istoria della basilica di S. Maria in Cosmedin, Roma 1715, 45—47. Jireček, Die Romanen I. 97.

13) Agnellus, Lib. pontif. Ravenn. 30, 294.

14) Dandolo 118. Tafel-Thomas, Fontes aust. XII 2. Armigaud, Memoire sur les relations de Venise avec l' empire byzantin jusqu' an XII siècle (Archiven des Missions 2. serie, L. IV. 432).

15) Armigaud O. C. 311, 433; — Diehl O. C. 280.

diktinskim zajednicama u našim krajevima.[16]) Sudeći po tomu spisu, bilo je benediktinskih samostana u Panoniji (Cibalae, Antianae, Himasu, Scarabantia, Vindemona, Arlaps, Tacianus, Artebindo), u Istri (Teriestre, Pola) i u Dalmaciji (Pons Ciluri, Biludium, Lausinium, Salluntum).

Za neke od ovih zajednica se dobro zna, gdje su postojale. Tako su Cibalae bez sumnje Vinkovci. Teriestre (zapravo Tergeste) i Pola znače opet Trst i Pulj u Istri. Pons Ciluri u Dalmaciji se je nalazio na cesti između Salone i Duvna (Delminium). A, što se Salunta tiče, spomenut je kod ravenskog Bezimenjaka[17]) u vezi s imenom Kotora, tako da nećemo mnogo griješiti misleći, da je bio negdje između Bara i Cavtata.

Da je papa Stjepan II. našao za potrebito, da potraži stare bilješke o benediktinskim naseobinama u Dalmaciji, nije bilo bez razloga.

Oprečnost između rimske stolice i Carigrada je bila naime zauzela, poslije sukoba oko ikona, sve oštrije razmjere. Car je oduzeo papi sudbenost u istočnom Iliriku, to jest u krajevima Povardarja i Pomoravlja, gdje je onda prevladao latinski jezik. Ti su krajevi sada podređeni carigradskoj patrijaršiji, kojoj je zbilja pošlo za rukom da te provincijalce, čiji su potomci današnji Rumunji, priveže na pravoslavlje.

Baš oko toga vremena je car Konstantin V. upravo bjesnio protiv poštovalaca ikona, i tom su prilikom nastradali redovnici jednog carigradskog manastira, koji se je zvao po sv. Dalmaciju. Za sv. Dalmacija se doduše nezna da li mu ime potiče od zemlje otkuda je bio podrijetlom. Ali je poznato, da je bio čovjek iz puka, koji se je bio istakao svojim toplim govorima u vrijeme efeškog sabora i koji je uživao veliki ugled u krugovima pomoraca i zanatlija iz Primorja.[18]) Nije s toga isključeno da je ovaj manastir, najstariji i najodličniji u Carigradu, bio duhovni rasadnik za Dalmaciju. Redovnici su zbog svojeg držanja g. 769 protjerani iz Carigrada i sama je manastirska zgrada pretvorena u vojni stan.

Kamo su ovi redovnici pobjegli, nije poznato. Ali nije valjda puki slučaj, da je benediktinski opat sv. Denisa, znameniti Fulrad, boravio baš onda kod pape. Staviti ovaj

16) Muratori star. izd. II, 533 i d.

17) Anonymi Ravennatis, edit. Berolini, 1860 (Nicolai), str. 208 spominje s juga prema sjeveru: Burzumi, Aleta, Saluntum, Decadaron, Ruscinium, Rucinium, Epitaurum.

18) Za manastir sv. Dalmacija Teofan u Hronografiji ed. Bonn. I. 568 — Fargoire, Les dèbuts du monachisme à Constantinople (Revue des questions hist. LXV, 104 i d.

bjeg dalmatinskih kaluđera u vezu s boravkom opata Fulrada je doduše presmiono. Ali nije isključeno, da je ovom ili drugom prilikom došlo do toga, da je rimska stolica došla na pomisao, da benediktinskom Redu u Dalmaciji daje što više zamaha. Za to je bila naime tim veća potreba, jer je Carigrad zbliženje pape i franačkog vladara smatrao kao neprijateljski čin prema samoj rimskoj državi i čak kao visoko izdajstvo.[19]) — Papa je morao s toga očekivati, da će njegova sudbenost biti ukinuta u Dalmaciji, to jest u Zapadnom Iliriku, isto kao što je bila i u istočnom.

Da tu mogućnost ukloni, da stanovništvo Zapadnog Ilirika, to jest Hrvate i Latine primorskih gradova, veže na svoju stvar, zato se je papa sada služio Benediktincima.

Borba koja je bila započela kao vjerska nesuglasica poprimila je sada nacijonalno obilježje. Između Rima i Carigrada došao je sada do izraza onaj isti antagonizam, koji je dijelio Rimljane od Grka u starom, zapadnjake i istočnjake u srednjem vremenu. Kontemplativnoj naravi istočnjačkih kaluđera suprotstavljena je praktična narav latinskih redovnika. Dok su prvi od njih upotrebljavali slatke riječi, ovi su potonji osvajali zemlju kukom i motikom. Nešto živo i svježe je moralo biti kod ovih pionira zapadne naobrazbe. Na mjesto gibljive rječitosti Bizantinaca dolazila je sada stvarnost nasljednika rimskih kolonista. Rim je sada krenuo, da duhovno osvoji Dalmaciju.

Za to je bilo krajnje vrijeme. Već u doba benediktinskog pape Grgura I. (590—604) bijahu se dalmatinski biskupi pokazali nepokornim prema rimskoj stolici. Salonitanski nadbiskup, papin vikar za zapadni Ilirik, dao se je ustoličiti od političke vlasti.[20]) Istu neposlušnost prema Rimu je pokazao i duklijski biskup. Risanski biskup Sebastijan kojemu je ponuđeno utočište u Siciliji sklonio se je, misli Zeiller,[21]) u Carigrad. Ako gledamo na ranije zaštitnike dalmatinskih gradova, istočni je utjecaj bez sumnje bio mnogo jači.

Da uspjeva u svojem radu je međutim benediktinski Red polazio s jedne za nas, ljude XIX. i XX. stoljeća, osobito zanimljive strane: s poziva na njihov narodni osjećaj. Prema bizantinskoj težnji, da se svakako podrede carstvu svi Sloveni i Romani, zastupaju Benediktinci kao pobornici rimske stolice baš protivno stajalište: da se imaju štititi ne samo latinsko obilježje zapadnih krajeva, nego i nacijonalne osobitosti ne samo Gota i Franaka, nego po svoj prilici i Slovena. — Vjerojatnost govori naime baš za to, da su benediktinske zajednice baš u ovim prvim vremenima nastupile kao branitelji ne samo narodnosti, nego i vladalačkog ugleda.

Dosljedni rimskoj tradiciji, koja je poštivala narodne osebine, nastupaju sada Benediktinci kao preteče ne samo rimskog, nego i franačkog utjecaja. — Ali, ako hoćemo da vjerujemo onim šturim podacima, koje imamo od pouzdanijeg Eginharda i od manje pouzdanog Ivana Dakona, kao da su Hrvati uporno ustrajali u svojoj vjernosti prema Bizantu, koji ih je bio zaštitio od Avara. Dapače, kada su Franci, g. 799, pokušali, da silom oružja pokore Hrvate, poraženi su strahovito kod Trsata.[22])

Je li iz toga poraza nikla pomisao obnovljenja zapadnog carstva? Je li se, naprotiv, rimska stolica nadala, da će samo obnovom toga naslova steći pravo na zapadni Ilirik? Je li znamenita krunidba Karla Velikoga o Božiću god. 800 proistekla iz težnje za zadobivanjem baš naših krajeva? Pisci, koji su se bavili ovim pitanjem, nisu o tome na čistu. Ali ipak postoji dosta jaka vjerojatnost za to, da su začetnici zapadne carske ideje bili baš oni isti Benediktinci, koji su god. 751 podigli majordoma Pipina Heristalskog na franačko prijestolje, koji su mu posredovali naslov rimskog patricija, to jest zastupnika otsutnog cara s potpunim carskim funkcijama, koji su podigli Karla Velikoga protiv Karlmana, koji su pokrenuli valjda oni sami krunidbu franačkog kralja, jer su htjeli, kao pobornici rimskog nacijonalizma, da metnu zapreku prodiranju bizantijskog utjecaja.

Teško je reći, da su oni to sve svijesno učinili i da je restauracija Zapadnog Carstva izvršena u vidiku zadobivanja Hrvatske.

Ali je Teofan gledao na stvar baš sa toga stajališta. **Za njega je** γενομένης τῆς Ῥώμης ἀπ᾽ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ὑπὸ τῶν Φράγγων ἐξουσίαν zapadni Rim došao pod franačku vlast sa svim krajevima koji su njemu pripadali. To je isto stajalište zastupano i u carigradskom saboru od god. 879.

Svakako, htjeli to ili ne htjeli, namjerno ili nenamjerno, ako su Hrvati u vjerskom i kulturnom pogledu orijentirani prema Zapadu, veliki su udio u tome imali baš Benediktinci.

A. Dabinović.

19) To se očito vidi iz Teofanova tvrđenja, da je papa pobunio protiv cara cijeli zapad: I, 343.

20) Vidi prepisku pape Grgura I (Epist. V, 20 i IV, 47. — Jaffé br. 1681, 1703, 1705, 1761.

21) Jaffé br. 1191 — Zeiller, Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie, Paris 1906, p. 94.

22) Rački doc. 299—310.

Uloga Benediktinaca u hrvatskom narodu

Sinovi sv. Benedikta († 543), prezaslužni za vjeru i kršćansku civilizaciju, rano se javljaju na istočnim obalama Jadrana. U vezi s velikim civilizatorskim pokretom, koji je u ranom srednjem vijeku zahvatio Evropu, a pogotovo njezin zapad i njezine središnje zemlje, javljaju se benediktinci i u Hrvata, kao i u drugih naroda, koji dođoše pod sferu zapadne kulture, kao nosioci toga preporodnog pokreta. Stvaraoci ili, točnije, stabilizatori nove ere, koja je sa političkih ruševina rimskog imperija primila rimski duh, da ga presadi na psihu novih naroda i država, što nikoše na otrašcima rimskog gospodstva.

Hrvati su prvi od svih slavenskih naroda došli pod utjecaj ovog velikog civilizatorskog pokreta, komu je bila u vidu dvostruka svrha. Najprije, da prožme kršćanstvom ostatke starog rimskog i grčkog poganstva i nove pridošlice, koji su baštinu rimskog carstva primili bez imalo sklonosti starim rimskim smjernicama, osim ukoliko su one mogle da odgovaraju općem nekršćanskom shvaćanju socijalnih i političkih odnosa. Zatim, da jednom neviđenom asimilatorskom snagom stvori, laganom i dugom procedurom vremena, jednu kulturnu sintezu od stare baštine rimskog duha i novih pobuda i težnja, a da se pri tome universaliziranju kulturnih smjernica ne dirne u posebne narodne potrebe i zahtjeve, nego da se samo harmoniziraju u velik pojam jedne universalne »respublica christiana«.

Ukoliko je dosad poznato, benediktinci se javljaju na starom teritoriju hrvatske države, i to uprav u njezinu središtu, polovinom 9. vijeka. U najnovije se doba javlja u nekih hrvatskih povjesnika tvrdnja, da su benediktinci postojali u hrvatskim stranama, i to uprav nedaleko središta (Knin—Bihać—Split), još i prije te ere. Makar da stvar, još nije dovoljno osvijetljena i utvrđena, tvrdnja nije na odmet. Pa da se baš i ne radi o formalnim benediktinskim zajednicama, može se lako i bez straha pretpostaviti, da su prije formalne pojave benediktinaca postojale na hrvatskom tlu više ili manje uređene samostanske zajednice, kako su sigurno postojale u mnogim zapadnim zemljama, tako osobito u Francuskoj, gdje su svojim preporodnim, vjerskim i civilizatorskim radom postavile dobar temelj eri formiranja kršćanske civilizacije srednjega vijeka i djelovanju rođenih civilizatora benediktinaca. I baš zato je uprav značajno, da su benediktinci i u Hrvata i drugdje mnogo doprinijeli populariziranju kulta sv. Martina, biskupa u Tours-u (Francuska) iz 4. vijeka, jednoga od protagonista u stvaranju prvih preduvjeta za srednjevjekovnu civilizaciju. Kao da su oni sami osjetili i tim svojim postupkom posvjedočili, da su oni samo nadovezali na smjernice Martinove i drugih takvih radnika, samo u jačoj formi zahvativši svestrano sve pojave života.

Uloga benediktinaca u Hrvata, uzeta pod općim vidom vjersko-kulturnim, a ne dirajući u specijalne ogranke njihova svestranog djelovanja, može se promatrati podijeljena u dvije sfere. Jedna zahvaća sjevernije i srednje krajeve Jadrana, a druga stari teritorij dubrovačke republike i Boku Kotorsku. Dok su benediktinci u našim sjevernim stranama pregnuli oko vjerskog rada na strogo rimskoj osnovci i oko formiranja kulturne sinteze, koja je Hrvate dostojno postavila o bok zapadnim kulturnim narodima, na našem jugu benediktinci preuzimlju, osim tih spomenutih važnih zadataka, još i neke specijalne uloge, uvjetovane geopolitičkom strukturom naših južnih krajeva.

Na sjeveru, benediktinci napinju sile, kako će hrvatski narod prožeti što dublje strogim kršćanskim načelima, i kako će mladu hrvatsku državu dovesti što bolje u sklad sa smjernicama evropskog vjerskog i kulturnog žarišta, Petrove stolice. Daju ruku hrvatskim vladarima pri velikom poslu stvaranja idejne baze nove države, i to uprav onda, kad je ona, u drugoj polovini 9. i početkom 10. vijeka, snažnim zamahom pregnula, da se i u političkom i u crkvenom pogledu riješi bizantskog utjecaja i pođe svojim putem, prislonivši se na Petrovu stijenu. Poklanjajući hrvatskome svijetu smjernice katoličkog Rima i baštinu starih rimskih i grčkih klasika preuzeše u svoju dužnost, da očuvaju Hrvatima glagoljicu, veliku baštinu Ćirilo-Metodova duha, doprinašajući tako znatan udio formiranju hrvatske narodne kulture i psihe, gdje će se jednom neobičnom asimilatorskom snagom i duhovnom transformacijom ukrstiti osebine narodnog shvaćanja i opće zapadne kulturne karakteristike, i vremenom sačiniti jednu kulturnu sintezu (ne samo simbiozu) svoje vrste, kakva se ne može da uoči, barem ne u takvoj formi i snazi, u drugih naroda slavenskoga svijeta.

Na jugu, benediktinci se pojavljuju uglavnom 11. i 12. vijeka. Pojas benediktinskih samostana, koji preko tremit-

skog otočja nadovezuje na njihovu maticu Montecassino, a protegao se preko Mljeta i starog dubrovačkog teritorija na Boku Kotorsku (neki naši povjesnici ne znadu, da je Boka bila naprosto osuta benediktinskih samostanima), na glasoviti Rtac (Ratac, S. Maria de Rotezio) i na stariji (barem djelomično) arbanaški benediktinski pojas, postao je žarište i žila kucavica katoličkog duha i zapadne kulture, koja nije a limine odbacila elemente orijentalne civilizacije, s kojom je i na teritoriju same Italije dolazila u neposredan dodir. I na hrvatskom jugu benediktinci vrše one iste zadatke, koje su preuzeli na sjeveru, iako arhivski materijal nije još dao dovoljno podataka o njihovu radu oko glagoljice na jugu, premda je nesumnjivo, iz kasnijega shvaćanja o glagoljici u ovim krajevima, da su i ovdje benediktinci bacili korijen glagoljskoj tradiciji. Uz ove je zadatke benediktince ovdje čekala i specijalna uloga, da zaštite katoličku ortodoksiju od bogumilske herezije, koja se zaprijetila iz neposrednog zaleđa, a još više od proturimskih tendencija istočnog raskola, koje su ovdje, pod jakim i dugotrajnim političkim utjecajem Bizanta, dobile već u starije doba (9. i 10. vijek) žalac akutne opasnosti. Pogotovu kasnije, osnutkom autokefalne srpske crkve, benediktinski su samostani dobili ovdje ulogu snažna branika, iako ispočetka, kako misle mnogi povjesnici, autokefelija srpske crkve nije imala oštriji proturimski žalac. To, što benediktinci nijesu uspjeli, da spriječe prodor katoličkog južnodalmatinskog-arbanaškog nasipa u pravcu Prizren—Kotor, nije njihova krivnja, jer ih uopće trinaestog i četrnaestog vijeka pomalo nestaje, da im ulogu preuzmu, barem djelomično, franjevci i dominikanci. Prilike su bile jače od njih, pa se u apostaziji od katolicizma, u nekim vrlo uskim područjima, dade uočiti i reperkusija nesnosnih socijalno-ekonomskih odnosa. Međutim su benediktinski samostani i u eri dekadencije mjestimice postali jezgre novih naselja i novih društvenih formacija (tako opatija sv. Jurja kod Perasta).

Povjesnica, koja pravedno sudi, mora benediktincima priznati, da su i na sjeveru i na jugu Hrvatske, za starije doba našeg narodnog života, izvršili vrlo časnu ulogu u formiranju povjesnog zadatke i životne orijentacije hrvatskoga norada.

Pavao Butorac.

Benediktinci u hrvatskoj književnosti

Nema sumnje, da su hrvatski benediktinci sudjelovali u radu oko crkvene glagoljske književnosti, a — po svoj prilici — njihov udio u tome radu morao je biti znatan. Kad uzmemo, da su manastiri kroz srednji vijek bili ognjišta i središta književnosti i umjetnosti, a da su se benediktinski manastiri protezali od Kvarnera do Dubrovnika uzduž čitavoga našeg primorja, i to baš u vijekovima, kad se je započinjala narodna književnost, onda je doista njihov rad u tome morao biti na prvom mjestu. Mi danas — prema rezultatima najnovijega istraživanja — znamo, da hrvatska književnost nije započela istom s prvim godinama XVI vijeka (Menčetić, Držić, Marulić), nego je ona već u XIV vijeku bila dosta razvijena, a za XV vijek imamo već toliko građe nakupljene, da možemo početke naše umjetne književnosti pomaknuti natrag za preko sto godina. Ta je književnost ogromnom većinom, — štaviše, skoro jedino — religioznoga duha, jer su je pisali crkvenjaci. Da su tu morali najviše doprinijeti benediktinci, sasvim je razumljivo, no koliko je tu bilo njihova rada, i koji su to benediktinci po imenu, koji su dali svoj doprinos u radu oko glagoljske crkvene književnosti i pozatim one u narodnom jeziku, to nam je dosada ostalo nepoznato. Sav je taj rad ostao do danas bezimenim.

Tek s početkom XVI vijeka, kada se je bujno razvila naša umjetna književnost diljem Dalmacije, a naročito u Dubrovniku, na čijem je republičkom teritoriju bilo više benediktinskih samostana, dali su benediktinci svoj prilog hrvatskoj književnosti. Doduše, oni u broju nijesu doprinijeli obilato u tome radu, ali dva imena — Mavro Vetranović i Ignjat Đorđić ili Đurđević — znače dva najsnažnija i najobilnija raprezentanta u našoj književnosti od XVI do XVIII vijeka.

Na prvom je mjestu — po vremenu — *Mavro Vetranović* (1482—1576). Kako o našim pjesnicima iz onih vijekovâ malo znamo o njihovu životu, jer ne bijaše običaj, da se pišu njihove biografije, tako malo znamo i o Vetranoviću. Rodio se je u Dubrovniku od roditelja pučanâ, a na krštenju dobio je ime Nikola. God. 1504, dakle u dobi od 22 godine ušao je u red benediktinaca; pri tome je dobio ime Mavro. Živio je do 1515 u glasovitom manastiru, matici benediktinskoj, Monte Cassino. Iza te godine poslan je u dubrovačku republiku, da zajedno s još trojicom be-

nediktinaca provede neke reforme u benediktinskoj obitelji, koja je imala središte i sjedište na Mljetu, a pripadala Monte Cassinu. Regbi da je tu došlo do spora pri provađanju reformâ, jer je Vetranović nezadovoljan naglo se vratio u Italiju bez znanja opata. Dubrovačka republika proglasi ga pri tome buntovnikom i zauvijek prognanim iz republike. Bilo je to god. 1517; no već ga god. 1522 nalazimo u manastiru Sv. Marije na Lokrumu. Za god. 1527-28 on je opatom manastira Sv. Marije na Mljetu. U god. 1534 on je u manastiru Sv. Andrije de Pelago na malenom samotnom otočiću; a god. 1542 on je opatom manastira sv. Jakova u Dubrovniku. Kasnije, 1544, kod su provedene reforme među benediktincima u teritoriju dubrovačke republike, on je predsjednik mljetske kongregacije. Umrô je u visokoj starosti god. 1576.

Vetranović je najplodniji, iako ne najbolji, pjesnik XVI vijeka hrvatske književnosti. Njegov rad sabran je u dva velika sveska u izdanjima zagrebačke akademije (Stari pisci hrvatski knj. III i IV).

Pjesništvo u Dubrovniku koncem XV i prvim godinama XVI vijeka nastalo je pod utjecajima talijanskoga pjesništva onih vremena. Kakav je bio javni i društveni život u Italiji, onakva je bila i svjetovna književnost onih dana. Pogotovo pak ona je postala raspuštena utjecajem tako zvane Renesanse. To je pjesništvo mahom erotičkoga sadržaja, veselo i raspušteno. Takvo pjesništvo našlo je potpuni odjek u Dubrovniku, i mi imamo u pjesnicima toga vremena slavitelje ljubavi i veseloga života (Siško Menčetić, Andrija Čubranović, Nikola Nalješković i t. d.). I dok u tome vremenu u srednjoj i sjevernoj Dalmaciji (Marko Marulić i Petar Zoranić) pred stravom Turaka, koji tada prodiru u sjevernu i srednju Dalmaciju, pjesnici pjevaju propovijedi o novom biču božjem za grijehe i zovu na pokoru pred najezdom novoga »zmaja«, Dubrovčani se zabavljaju, jer njima Turci ne prijete. Mada su to godine, kada su Turci blizu da podjarme sve primorje, propast kršćana kao da se Dubrovnika ne tiče, i kad bi čovjek sudio prilike po dubrovačkom pjesništvu onih dana, ne bi raspoznao pravo stanje onoga vremena u našoj domovini. Jedini Mavro Vetranović diže u svojem pjesništvu glas, kojim se pridružuje Maruliću i Zoraniću, i upozoruje Dubrovčane na propast, koja od Turaka prijeti svemu kršćanstvu. U brojnim pjesmama on odaje svoju zabrinutost radi onoga, što se je tih godina odigravalo u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, naročito oko Klisa.

Ako potanje ogledamo pjesnički rad Vetranovićev, naći ćemo, da je on dao svoj dio u lirici, epici i drami.

Kao lirski pjesnik on je u prvom redu ispjevao mnogo pjesama vjerskoga sadržaja i duha: Pjesanca suda napokonjega — Na noć od božjeg poroda — Bogoljubno razmišljanje od muke Isukrstove — Pjesanca grješniku — Pjesanca kratku roku našega života — i t. d. U nekim je pjesmama ove vrsti uzimao predmete iz sv. Pisma, pa ih lirski iskazao: Tužba kralja Davida — Pjesanca o Jobu. Od nekih molitava i psalama napravljao je čitave perifraze t. j. raširenja: Pjesanca vrhu očenaša — Vjerovanje — Pet psalama. Ali osobitu pažnju zaslužuju, a i najviše zanimaju i vrijede one lirske Vetranovićeve pjesme, gdje je iskazao svoje lične osjećaje i kao pokornik otkrivao sama sebe: Tužba moja — Pjesanca o šturku.

Posebno red je istaknuti one pjesme Mavra Vetranovića, u kojima on sudjeluje u savremenim događajima, i koje pokazuju, da je udario putem Marulićevim, ali potpunije, jače i obuhvatnije. To su pjesme kao odjeka na sebi savremene historijske događaje, u kojima govori umni Dubrovčanin, ali i veliki kršćanin, koji opominje kršćanski svijet i upozoruje na veliku pogibelj, koja prijeti zapadnom kršćanstvu od Turaka. To je vrijeme, kad je poslije poraza Hrvatâ na Udbinskom polju (1493) turska najezda provalila u Dalmaciju, a poslije pogibije bana Berislavića (1520) i Mohačke bitke (1526) stala prodirati do mora, naročito navalama na tvrdi Klis. U tim teškim dnevima Vetranović pjeva političke pjesme: Pjesanca slavi carevoj — Tužba grada Budima — Pjesanca Latinom — Pjesanca gospodi krstjanskoj. Prožet kršćanstvom kao pravi sin sv. Benedikta on prodiče, da je Bog poslao Turke u ime kazne za grijehe, i Turci su »krvav mač odozgara iz nebes«, ali s druge strane kao građanin Dubrovnika, t. j. kao realist, koji računa s prisilnim prilikama, na neki način nalazi opravdanja za rodni grad, što se je, ne uzdajući se u pomoć zapadnih vladara, stavio u harač Turcima. Ovu misao, koju ju iznio u »Pjesanci slavi carevoj«, ponavlja u »Tužbi grada Budima«, u kojoj tuži nad propašću Budima kao starozavjetni Job, i krivi Beč za propast grada.

Ovakvim svojim pjesnikovanjem Vetranović je kontrast dubrovačkim njemu savremenim pjesnicima (Andrija Čubranović, Nikola Nalješković i t. d.), kojima je glavni pjesnički posao pjevati karnevalske maškerate ili trubadursko-petrarkističku erotiku kao odjeku pustopašnoga življenja u bogatom i bezbrižnom Dubrovniku, koji je

vještom politikom postizavao slobodu i blagostanje, što inače ne bi bio mogao svojom silom i ratnom vještinom.

Ove svoje kršćansko-asketske poglede razvio je pjesnik i u dvama pjesmotvorima »Remeta«. U prvom »Remeti«, najboljoj pjesničkoj stvari Vetranovićevoj, opisao je vlastiti život, kad je kao pustinjak boravio na otoku sv. Andrije sred morske pučine živeći u pokori i razmišljanju sred božje prirode. Realističkim slikanjem prirode i stvarnog života uspjelo je Vetranoviću pružiti prvu idilu u našem pjesništvu, koja se sasvim odalečuje od konvencijonalnih pjevanja idila, kakve su tada prevlađivale u savremenoj talijanskoj književnosti. Ovdje je Vetranović potpuno svoj pjesnik, i taj se pjesmotvor i danas čita sa zanimljivošću. U drugom »Remeti« pustinjak t. j. sam pjesnik vraća se u grad i kao nekadanji proroci u sv. Pismu predbacuje rodnom gradu raskalašenost i pozivlje ga na pokoru.

Čitavo lirsko pjesništvo Vetranićevo nije drugo nego napadanje na savremenu raskalašenost, kojoj je mnogo doprinijela Renesansa ili, točnije rečeno, oživljavanje poganštine u umjetnosti i životu. Ovim je smjerom udario i njegov epski spjev »Piligrin«. To je neka vrst filozofsko-alegorijskoga pjesmotvora, s kojim je Vetranović htio da pruži nešto slična Danteovoj »Božanskoj komediji«, ali koji mu nije ni pjesnički ni misaono uspio, jer u sebi nije imao toliko pjesničke snage, da izvede nešto poetički veliko, a svoju namisao niti je završio, niti je jasno izrazio. U »Piligrinu« pokušao je prikazati čovjeka putnikom, koji putuje putem lažne sreće, dok dođe do spasenja, a namjera mu je bila, da Dubrovnik odvrati od poganske Renesanse i navrati na kršćanski duhovni život. Djelo je prepuno alegorija i čita se vrlo teško; mada je pjesnik radio na ovome djelu skoro do kraja života i držao ga najvažnijim svojim pjesničkim radom, ipak ga nije potpuno dovršio: Piligrin (lat. peregrinus = putnik) jest čovjek, koji pušta svoj dom i odlazi na put. Lutanjem po zamamnim i čarobnim krajevima biva zaveden i sav se nagrdi. Nagrde nijesu drugo nego alegorije grijeha: na leđima dobiva grbu (čovjek išteći sreću na zemlji postaje sužanj); izrastu mu magareće uši (zadovoljan dobačenom hranom zaboravlja viši cilj); oči mu postaju kao u sove (grješnik ne trpi istinu kao ni sova svjetlost po danu); zubi mu narastu kao u vepra (grješnik postaje zadovoljan u gnjusobi). Piligrin ugleda sebe takvim u zrcalu vode, pa traži put do čarobnice Kirke, da se riješi svih tih nagrdâ, i ulazi u čarobnu spilju. Napokon se oslobodio nagrda u spilji i krene dalje, da nađe jezero, gdje će ugasiti svoju žeđu i zaboraviti tuge i nevolje. Tu se kod izvora nalazi prekrasna Gracija (to je alegorija milosti božje), koja u ruci ima zlatan pehar uvijek pun, kao i milost božja, koja se uvijek daje, a nikad se ne umanjuje.

U svim ovim pjesmotvorima Vetranovićevim, mada je ideologija kršćanska i pokornička, čisto je proturenesansna, dakle protupoganska, ipak je neprestano isprepletena i prepuna poganskih motiva i imena. Vidi se, da se pjesnik nije mogao da otme utjecajima savremenoga pjesništva, koje je zahvaćeno od obnove klasične poezije unosilo i slike i imena iz poganske mitologije. Razumije se samo po sebi, da su u tome naši pjesnici stajali pod neposrednim utjecajem talijanskoga pjesništva.

U vrijeme Vetranićevo po srednjoj i sjevernoj Dalmaciji cvala je jedna vrst dramskoga pjesništva t. zv. duhovna skazanja. Ta je vrst već bila raširena u XV vijeku, ali je do konca XVI vijeka preplavila naše krajeve, naročito otoke srednje Dalmacije. Vetranović je pokušao da i u Dubrovnik uvede tu dramsku vrst, pa je u to ime napisao tri »duhovna skazanja«: *Uskrsnuće Isukrstovo*, *Suzanu čistu* i *Posvetilište Abramovo*. Razumije se, da mu je glavna namjera bila, da bi se ove crkvene drame počele prikazivati u Dubrovniku kao što se je to činilo po drugim mjestima sjeverne i srednje Dalmacije. Na žalost, ovo Vetranovićevo nastojanje ostalo je bezuspješno. Dubrovnik se je tada zabavljao »maskeratama«, komedijama i pastirskim igrama, koje će još za živa Vetranovića s Marinom Držićem doći do visoke umjetnosti, ali za duhovno dramsko pjesništvo nije Dubrovnik bio raspoložen: bogatstvo i politička bezbrižnost tražili su ugodne zabave i igre, a nikako ono, što je sjećalo na konačnu svrhu ljudskoga života.

Sveukupno, kad pogledamo na sav rad Vetranovićev, vidimo u njemu snažnu i muževnu književnu pojavu, čovjeka, koji je ljudski život gledao »sub specie aeternitatis« i prema tome cilju udesio čitav svoj pjesnički rad.

Bazilij Gradi, redovnik sv. Benedikta u mljetskom manastiru (umro 1585) izdao je dva djela: 1) *Libarce vele duhovno i bogoljubno od molitve*, (Mletci, 1561 — II izdanje 1567) prijevod djela »De oratione« Tulija Grispolda, 2) *Libarce od dievstva i djevičkoga bitja* (Mletci, 1567). Ovo djelo preveo je sam pisac na talijanski (Rim,

1584), a isusovac Visocki na poljski jezik (Kališ, 1607). Gradi spominje se god. 1584 kao biskup Stona.

Jedan drugi benediktinac, koji zapravo ne spada u hrvatsku književnost, nego je svojim djelom *Il Regno degli Slavi* (Pesaro, 1601) djelovao na književni smjer Ivana Gundulića i Andrije Kačića, jest Mavro Orbini. O njemu ne znamo ni kad se je rodio, ni kad je umro. Jedino znamo, da je živio u benediktinskim manastirima dubrovačke republike. Ipak jednim svojim djelom *Zrcalo duhovno* pripada on našem jeziku. To je djelo prerađeno iz talijanskoga jezika i štampano dva puta (Rim, 1614 — Venecija, 1703).

No najveći benediktinac u hrvatskoj književnosti jest *Ignjat Đorđić* ili Đurđević (1675—1737). Sin dubrovačke vlasteoske obitelji do 22 godine života ostao je svjetovnjakom i bio neko vrijeme u službi republike (knez na otoku Šipanu). Kroz te mladićske godine pjevao je ljubavne pjesme u duhu i načinu onoga vremena, i te su pjesme kolale u rukopisima od ruke do ruke, i u toj se formi zadržale sve do XIX vijeka, kad ih je prvi put štampao Ljudevit Gaj. U dvadeset i drugoj godini spali te pjesme svoje svjetovnjačke mladosti, ostavlja republičku službu i odlazi u Italiju na nauke u redu Isusovaca. Svršivši nauke ostaje u Italiji i postaje profesorom retorike u isusovačkom kolegiju u Ascoli. Uman i učen a zapostavljan, jer se je nadao dobiti mjesto na najvišem isusovačkom učilištu u Rimu, ostavlja Italiju i isusovački red, vraća se u domovinu i prelazi u red dubrovačkih benediktinaca. Opet kao benediktinac ide u Italiju i živi neko vrijeme u Napulju i Padovi. Na povratku iz Italije postaje opatom manastira na Mljetu, a umire u Dubrovniku u manastiru sv. Jakova.

Ignjat Đorđić nije samo najplodniji i najbolji pjesnik benediktinac, nego je uz Ivana Gundulića i Ivana Bunića jedan od najboljih pjesnika hrvatske književnosti od XV do XIX vijeka. Đorđić je u isto vrijeme jedan od najučenijih ljudi svoga vremena u Dalmaciji, čiji je rad vrlo opsežan, a nije ni do danas sav štampan.

Kao pjesnik poznat je sa svoje zbirke *Pjesni razlike*. To su one mladenačke pjesme, većinom ljubavne, koje je on spalio, ali su ostale sačuvane u prepisima. Ali je ujedno i najveći pobožni lirski pjesnik, jer je već za života štampao god. 1728 u Mlecima *Razlike pjesni duhovne i djeloispravne* (zajedno s ovim pjesmama štampana je i *Mandaljena pokornica*). Ove pjesme sve su pobožne. Tu su prepjevanja pjesama sv. Tome Akvinskoga »više preslavnoga tijela Isukrstova«; pa pjesme iz života Isusova, i one pjevaju Isusovo rođenje, njegovo boravljenje u betlehemskoj štali i t. d. K tomu pjesme o sv. Katarini, o sv. Benediktu; molitve Jeremije proroka, pjesme Bogorodici; pjesme sv. Ambrozija i sv. Augustina, pak razne druge duhovne i crkvene pjesme, koje je on dijelom izvorno spjevao, dijelom prepjevao iz drugih jezika. Djelo pjesničko, koje je zajedno s ovim pjesmama štampao, a oko kojega je najviše radio, to su *Uzdasi Mandaljene pokornice*.

Već sam natpis ovoga pjesmotvora kaže, što sadrži. Đorđić je u ovom lirsko-epskom spjevu nastavio tradiciju konvertiskoga pjesništva u dubrovačkoj književnosti. Ovako lirskoepsko pjevanje načeo je Gundulić sa svojim najboljim pjesničkim djelom *Suze sina razmetnoga*, a za njime Ivan Bunić s *Mandaljenom pokornicom*. Dok Bunićeva »Mandaljena pokornica« pjeva sv. Mandaljenu, kakvu je nalazimo prikazanu u evanđelju, Đorđić je nastavio s prikazivanjem njezina života prema legendi, da je živjela zadnje godine života kao pokornica u jednoj spilji blizu Marseille-a. Po izražajnoj formi ovaj je pjesmotvor odjek savremene talijanske kićenosti u pjesništvu, koje je poznato pod imenom secentizma. Već u Gundulićevom i Bunićevom spjevu nalazimo obilje ove secentističke kićenosti, ali je Đorđić njih u tome nadvisio, pa je njegova poezija prešla u savremeni barokizam, to jest u još veću kićenost i napravljenost u izrazima.

Spjev ima osam pjevanja. I pjev. *Spoznanje:* spoznavši težinu grijeha Mandaljena se zakloni u rečenu spilju. II pjev. *Spovijeđanje:* tu se sjeća svoje mladosti, ljubakanja i grijeha. Izgubivši rano roditelje kao djevojka našla se u rđavu društvu, koje je navelo na zli put. Upoznavši se s jednim mladićem iz Egipta tako se je zaljubila u njega, da je svijet počeo o njoj govoriti zlo i zvati je grješnicom. III pjev. *Pogrđenje:* sjeća se sada, kako su momci laskali njezinoj ljepoti, a nju svu obuzela briga, da se uljepšava. Stoga sada bije sebe bičem do krvi. IV pjev. *Napastovanje:* u noći pojavljuju se pred njom neke prikaze, prave grdobe, koje joj nose pred oči slasti života i vabe je u svijet. Ona se cijelu noć bori suprot tim napastima i odolijeva im, da konačno izmorena usne. V pjev. *Razmišljanje:* često se vraća mišlju na sebe i svoj život, na Boga i na drugo. VI pjev. *Požaljenje:* ona je svojim vlastitim očima gledala muku Isukrstovu — Isus osuđen; poređivan s Barabanom; nosi križ na svojim le-

dima; propinju ga. U tome sjećanju grli sliku, koja je pred njom. VII pjev. *Ljubljenje:* ona priznaje, da je prva i najveća dužnost na svijetu ljubiti Boga, i uz tople izjave takve ljubavi pada ničice na zemlju. VIII pjev. *Uživanje:* javlja joj se priviđenje, u kojemu gleda, kako je anđeli vode u nebo, u raj k njezinom Isusu. Poslije te vizije ona prepuna božje ljubavi sretna i blažena prima sv. Pričest i umire.

Stvarno ovo nije epsko pričanje života sv. Mandaljene, nego čisto refleksivna lirika, u kojoj je Đorđić sasuo sve obilje svojega religioznoga lirizma i sačinio najkićeniji spjev naše religiozne poezije.

Naskoro izlazi Đorđićev *Saltijer slovinski* (Mleci, 1729). To je prepjevanje psalama Davidovih, koje ima u našoj književnosti čitav redoslijed, te su se mnogi naši stariji pjesnici predavali pomno tome pjesničkom radu prenosenjem psalama u naše stihove. Đorđić ih je sve nadvisio: ponajprije on je psalme proučio na izvornom židovskom tekstu, pa je poznavao svu naučnu literaturu latinsku, grčku i židovsku o tome predmetu. Psalme je obradio i uskladio u sve moguće dotada poznate u nas stihovne forme, pa i sâm stvarao nove oblike. Jezično i stilski napustio je marinističku kićenost, a tražio da bude što jednostavniji u izrazu. Kako sam kaže, on je »pogrdio svako urešenje od besjeda«, jer mu je glavno bilo da »dohiti prezamjerne proročke visine nezapletenijem i nezamrknutijem istomačenjem«. On je dakle psalme opjevao u svim metričkim oblicima, u biranom čistom jeziku, uz pridodana učena tumačenja. Ovim je djelom htio da pruži redovnicima, koji moraju da čitaju svaki dan psalme, lagano štivo, a u isto vrijeme da nadoknadi, što je Bogu sagriješio »pjevajući isprazno i razbluđeno«.

Do Đorđića mi nemamo u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti djelâ u prozi, ni u beletristici, ni u nauci. Jedva nešto proze nalazimo u *Planinama* Petra Zoranića. Komedije Marina Držića pisane su u prozi, ali u prozi nakarađenog dubrovačkog dijalekta, da uzbudi još veću nasmijanost u publici, no to nije književna proza. Inače naši stari pjesnici do Đorđića pisali su u našem jeziku stihove. Jedva da je po koji od njih napisao u prozi predgovor ili posvetu svojega pjesničkog rada. Par molitvenika ili duhovne proze ne možemo da ubrojimo u književna djela. Stoga se nažalost nije razvila naša proza uporedno s pjesništvom. Tako mi nemamo u našoj književnosti, u vrijeme kad su se na sve strane

»skladali versi«, nikakve lijepe (beletristične) proze, a još manje naučne; a ipak su imali pred sobom primjer i uzor kod Talijana, kojima XIV vijek (trecento) daje veliku poeziju, ali i veliku prozu, pa redom dalje kroz ostale vijekove. Kad su naši ljudi faćali se pisanja naučnih djela, oni su to činili u tuđim jezicima: latinski ili talijanski. Marko Marulić napisao je čitav niz djela religiozno-asketskoga smjera na latinskom jeziku. Hvaranin Vinko Priboević štampava na latinskom jeziku svoj patriotski govor »De origine successibusque Slavorum«. Mavro Orbini piše svoje historijsko djelo na talijanskom jeziku, a to isto čini filozof Nikola Gučetić (Dello stato delle republiche — Apologia dell'honor civile — Governo delle famiglie).

Prvi, koji zagovara, da se u narodnom jeziku piše i učena djela, bio je Đorđić. On je to zagovarao i teorijom i praksom. U tom pogledu i smjeru napisao je par učenih djela na našem jeziku u prozi. Tako je kao predgovor svojem »Saltijeru slovinskom« napisao raspravu *Život slavnoga proroka i kralja Davida*, štampan zajedno sa »Saltijerom« god. 1729. K tomu je napisao *Život prisvetoga Benedikta*, djelo koje je tek god. 1784 štampano u Dubrovniku, u kojemu je prikazao život osnivača reda, kojemu je i sâm pripadao. Đorđićeve riječi »O da bi naši učeni ljudi nastavili mojim tragovima, da raspravljajući o višim pitanjima i naucima otvore pristup Slovinskom govoru u književnu republiku« prihvatio je prvi isusovac Antun Kanižlić napisavši golemo naučno djelo *Kamen pravi smutnje velike*. Tako je benediktinac Ignjat Đorđić ne samo jedan od najboljih pjesnika hrvatske književnosti od XV do XIX vijeka, nego i osnivač naše naučne proze.

Ante Petravić.

Benediktinci i srednjevjekovna umjetnost Dalmacije

Red sv. Benedikta igrao je važnu ulogu u kulturi i u umjetnosti Dalmacije u srednjem vijeku. Benediktinci ostadoše i u našim krajevima vjerni svojem geslu »Ora et labora«. Pored promicanja vjere i molitve, oni se i u hrvatskim stranama pokazaše pionirima materijalne i duševne kulture. Monasi sv. Benedikta doniješe u Dalmaciju prvi sloj monumentalne crkvene arhitekture i t. zv. bene-

ventansko pismo kojim je pisala kancelarija hrvatskih vladara; njihov su rad također prvi spomenici slikarstva u nas t. j. najstariji srednjevjekovni crkveni kodeksi ukrašeni minijaturama.

Benediktinski red je rano počeo svoj kulturni rad u hrvatskim krajevima. Najstarija sačuvana povelja iz vremena hrvatskih vladara, poznata darovnica kneza Trpimira splitskom nadbiskupu Petru, spominje osnivanje prvog poznatog samostana u našim stranama. Podigao ga je oko god. 852. u romantičnoj i sjenatoj osami obronka brda Kozjaka poviše Solina, na spas svoje duše »griješnik Trpimir po milosti božjoj knez Hrvata«: tako kaže pobožna dikcija ove srednjevjekovne povelje. Tu, u mjestu zvanu Rižinicama, otkopao je don Frane Bulić jednobrodnu crkvicu i do nje zidove raznovrsnih pomješća koja su služila monasima za stanovanje i gospodarstvo; tu je bio nađen i natpis sa crkvene pregrade »pro duce Trepim(ero)«. Monasi sv. Benedikta su tu, potporom kneza, preuredili u svoje svrhe ostatke crkvice iz pretslavenske rimske dobe; oni su i time uputili Hrvate da nadovezuju svoj rad i život na temelje starije, antikne i kršćanske civilizacije.

U X vijeku nastao je zastoj u radu reda sv. Benedikta. Zastoj su izazvale smutnje u hrvatskim stranama i opadanje reda u samoj matici, Monte Cassinu u južnoj Italiji. Sredinom XI vijeka, nekako u vrijeme glasovitog montekasinskog opata Deziderija, bio je međutim osnovan čitav niz benediktinskih samostana na istočnoj obali Jadrana. Osnivanje ovih novih rasadnika vjere i kulture uslijedilo je u vezi sa velikim reformnim pokretom crkve koji su hrvatski kraljevi, željni približiti svoj narod evropskoj civilizaciji, svojski pomagali. Samostani benediktinskih monaha podignuti su u ovo doba i u romanskim gradovima Dalmacije kao i na tlu dalmatinske Hrvatske. Njihov osnutak izazvao je preokret u crkvenom graditeljstvu u našim primorskim stranama.

Dotada su Hrvati, kako su najbolje znali i umjeli, gradili male crkvice, zanimljive i originalne zbog svojih raznovrsnih tlorisnih oblika i svodovne konstrukcije. Tekar benediktinci upoznaše domaće majstore crkvenim građevinama većih dimenzija i zidanom tehnikom pomno tesanog kamena; oni uvedoše i kod nas trobrodnu baziliku sa drvenim stropom kakvu je poznavao u ono doba čitav kršćanski Zapad.

Zub vremena jako je prorijedio ovaj prvi sloj crkvenih građevina monumentalnog karaktera u hrvatskim stranama. Od mnogih benediktinskih crkava i samostana ovog vremena sačuvani su nam samo historijski podaci. Negdje su crkve i samostani pregrađeni u kasnije doba kao na primjer Sv. Krševan u Zadru koji nam je došao u obliku romaničke crkve XII vijeka. Crkva zadarskih duvna Sv. Marija, pored zvonika podignuta od kralja Kolomana i opatice Vekenege, sačuvala nam je fasadu u slogu renesanse i unutrašnjost u slogu kićenog baroka. Drugdje ostadoše od samih zgrada samo rijetki ostaci. U Trogiru je valjda iz starohrvatskog doba par stupova i glomaznih kapitela u dvorištu duvna Sv. Nikole negda Sv. Dujma. Na ulazu u groblje na Sustjepanu u Splitu je krasan mramorni relijef Krista u slavi, važan ostatak nekadašnjeg benediktinskog samostana Sv. Stjepana »u bore«. Samostan duvna Sv. Andrije na Rabu sačuvao je romanički zvonik i tri apside crkve iz vremena hrvatskih kraljeva. Društvo »Bihać« otkopalo je u poljičkom primorju ostatke crkve samostana Sv. Petra u Selu podignute od splitskog odličnika Petra Crnog (oko g. 1080), a u Solinu ostatke kraljevskog samostana Sv. Mojsija. Davno prije rata na Prevlaci u Boki Kotorskoj, na mjestu gdje je Sv. Sava g. 1219 postavio pravoslavnog zetskog episkopa, otkopani su ostaci crkve benediktinskih monaha iz početka XII vijeka. Sve je to vrijeme uništilo i jedino je na Rabu, u tihoj morskoj uvali supetarske Drage, sačuvana u svom prvotnom stanju trobrodna crkva sa prostim drvenim stropom, koju je za novoosnovani benediktinski samostan oko g. 1060 složno podigao kler, plemstvo i puk grada Raba.

Benediktinski monasi što dolaze k nama preko mora brzo hvataju korjena u našim stranama. Oni prilagođuju tip trobrodne bazilike koji doniješe sobom iz Monte Cassina građevnim tradicijama ranijih starohrvatskih crkava slobodnih oblika. Crkva kraljevskog hrvatskog samostana Sv. Mojsija u Solinu ima na primjer, kao katedrale hrvatskih biskupa u Biogradu i u Biskupiji kod Knina, zvonik u pročelju uklopljen u crkvenu zgradu, strop postavljen na pilone mjesto na tanke stupove i ukrasne lezene svud uokolo zidova crkve. Sve to fali kod crkava istoga vremena podignutih u primorskim gradovima sa romanskim življem i sačinjava hrvatsku varijantu benediktinske ranoromaničke bazilike. Benediktinci prigrliše kod nas također liturgiju u narodnom jeziku. U benediktinskoj samostanskoj crkvi Sv. Lucije u Jurandvoru na otoku Krku stajao

je najstariji hrvatski pisani spomenik »baščanska ploča« koja spominje darovnicu kralja Zvonimira samostanu (oko godine 1100).

Bogoslužje je tražilo raznovrsne crkvene knjige; i u tome su benediktinci prednjačili. U starim popisima samostana koji sežu do ovih dalekih vjekova spominje se brojno i bogato crkveno posuđe i ruho te crkvene knjige. Trpimirova povelja iz g. 852 priča nam kako je knez Trpimir pozajmio 11 libara srebra, eda uzmogne snabdjeti samostan u Rižinicama potrebitim crkvenim posuđem. Samostan Sv. Petra u Selu imao je u XI vijeku 47 kodeksa. U hrvatskom kraljevskom samostanu Sv. Grgura u Vrani, koji je kralj Zvonimir pri svom krunisanju darovao kao gostinjac za papine odaslanike, spominje se luksuzni evangeliorum textus de argento (evanđelistar ispisan slovima srebrne boje na grimiznom pergamenu).

Ovi su crkveni kodeksi imali ukusno iskićene inicijale u stilu koji se baš po matici reda sv. Benedikta nazivlje montekasinskim. Taj se stil duboko uvriježio u našim stranama i u njemu su još izrađeni inicijali evanđelijarija u Trogiru koji spominje Sv. Franju i prema tome je iz XIII vijeka. Značajni su za ovaj stil inicijali ispunjeni pleterima i sa pasjim glavicama što grizu zavoje pletera ili lišća.

U daljnjem toku srednjeg vijeka više nego li samostanske zgrade i crkve ističu se ponosne romaničke katedrale dalmatinskih gradova. Nadolaze iz Italije i novi redovi Sv. Franje i Sv. Dominika koji su u XIV vijeku prvi nosioci i širitelji novoga stila, gotike. Benediktinci, odavna asimilirani našoj sredini, ostaju i u to vrijeme konservativno vjerni tradicijonalnoj dalmatinskoj romanici. To najbolje vidimo kod lijepe crkve Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru koja je, na mjestu starije crkve iz starohrvatskog vremena bila podignuta u romaničkog slogu u drugoj polovici XIII vijeka. Početkom XIV vijeka, za vrijeme borba i smutnja sa knezovima Šubićima, dadoše Trogirani ovu crkvu franjevcima čija je crkva dotada bila izvan gradskih zidina; kroz par godina što su tu crkvu imali u svom posjedu pridodaše joj franjevci zvonik na preslicu u gotičkom slogu. Ali čim se crkva, iza nekoliko godina ponovo vrati vrati u ruke reda Sv. Benedikta, podignuta joj je fasada ponovo u romaničkim oblicima.

Na otoku Mljetu na osamljenom otočiću posred krasnoga jezera u gustoj šumi stoji crkva benediktinskog samostana Sv. Marije. U svojoj staroj jezgri je to jednobrodna crkva u obliku križa, građena početkom XIII vijeka po uzoru Žiče i drugih zadužbina vladara Nemanjića.

Koncem srednjeg vijeka benediktinci malo po malo napuštaju samostane. Jedino se duvne amo tamo održaše do današnjeg dana. Ovi su ženski samostani, daleko od vreve i života, sačuvali veliki broj lijepih umjetnina. Samostan Sv. Marije u Zadru je čitav muzej stare dalmatinske crkvene umjetnosti. Pred par godina je don Ivo Delalle našao u potkrovlju zgrade duvna u Trogiru mramorni relijef u kojemu je Abramić prepoznao krasan i rijedak primjerak personifikacije Kairos-a (bog zgodnog časa) iz helenističke dobe; a prošle godine slikar Parać me je upozorio na zanimljivo starinsko bojadisano Raspelo u crkvi duvna Sv. Klare u Splitu. Posjetivši samostan mogao sam utvrditi da se radi o Raspelu koje je blizu umjetnosti velikog Cimabue. U dokolici i tišini ovih samostana njegovao se i raznovrsni ručni rad. Mnoga lijepa vezena crkvena haljina izrađena je u ovim samostanskim zidinama. Na glasu su bile dalmatinske vezilje prošlih vjekova: jednoj od njih, Milici Koriolanović - Cippico iz Trogira, posvetio je Hanibal Lucić dvije pjesme. Bilo bi dobro da se obnovi ovaj kulturni rad benediktinki na korist crkve i naroda a na pomoć i samih samostana teško pogođenih današnjim ekonomskim prilikama.

Ljubo Karaman.

Razvoj benediktinskog Reda u zadnjih sto godina

Takozvana crkvena reforma cara Josipa II., zatim francuska revolucija, čija će se 150. godišnjica baš ove godine slaviti, i konačno sekularizacija za vrijeme Napoleona I. ukinuše i uništiše bezbroj benediktinskih samostana. Propadoše tada i zadnji benediktinski samostani u Dalmaciji. A ono par što ih je ostalo još u Austro-Ugarskoj, Italiji, Španjolskoj. Švicarskoj i u Lat. Americi bili su skoro posve prazni. Tako možemo reći da muška grana benediktinskog Reda, koja je u srednjem vijeku brojila do dvadeset hiljada i više članova, oko god. 1820. kada sjeđaše na Petrovoj stolici benediktinac, slavni papa Pijo VII., nije imala na čitavom svijetu niti 500 članova. Upravo taj papa mučenik i vjerni sin sv. Benedikta, monah i opat sv. Marije u Ceseni (Forli), morao je osim drugih patnja

doživjeti i propast monaštva. Možda se ni on a niti itko drugi tada nije nadao, da će ovaj već 1300 godina stari organizam benediktinskog Reda moći ikada više oživjeti i pomladiti se. No, danas možemo puni zahvalnosti Providnosti Božjoj kazati, da je dobri Bog drugačije odredio.

Zora obnove benediktinskog Reda počela je pucati u *Bavarskoj*. Usprkos velikih poteškoća kralj Ljudevit I. obnovi god. 1830. starodrevnu opatiju Metten na Dunavu, koja se je počela dosta lijepo i brzo razvijati. Uz pomoć istoga kralja god. 1834. osnovan je samostan sv. Stjepana u Augsburgu, g. 1838. onaj sv. Križa u Scheyrnu, a god. 1850. bio otvoren samostan sv. Bonifacija u Münchenu. God. 1860. bi konačno osnovana bavarska kongregacija, koja sada obuhvaća 10 opatija i dva priorata te broji oko 750 redovnika, koji se bave ponajviše poukom i uzgojem srednjoškolske mladeži, u koliko to još dopuštaju nove prilike.

Skoro istovreremeno Providnost Božja je htjela te se u *Francuskoj* pojavi muž, koji posta obnovitelj monastičkog života, čija će velika djela i neumorno nastojanje kroz sve vjekove biti usko vezana sa povješću novije benediktinske restauracije, a to je opat Dom Prosper Guéranger, koji uskrisi stari redovnički duh i prastaru benediktinsku tradiciju uspješno ih braneći protiva svih protivnika, koji su htjeli da se obnova benediktinaca vrši nalik na moderne kongregacije. Njegove su riječi: »Što može biti dobro za Isusovce (bezuvjetna centralizacija), nama će to biti propast. Svaka monastička zajednica treba svakako da primi odraz pokrajine u kojoj živi.« D. Guéranger je sa svojih 6 drugova svećenika započeo zajednički život dne 11 srpnja 1833. g. u samostanu sv. Petra u Solesmes-u. Prve poteškoće su bile tolike, da je napokon ostao sam sa bivšim župnikom bližnjega grada Sablé. No veliki sin sv. Benedikta ne sustaje i ne gubi nade, već g. 1837. položi sv. zavjete u opatiji sv. Pavla u Rimu, a još iste godine bi posvećen za opata i poglavara nove francuske kongregacije, koja je tako postala baštinicom zatrtih slavnih francuskih kongregacija: klunijaške (Cluny), maurinske (St. Maure, vanske (Sv. Vanne). U ono vrijeme opet jedan sin sv. Benedikta, kamaldulac Grgur XVI. bijaše papom, koji — u tome sretniji od svoga predšasnika Pija VII. — doživi tako restauraciju benediktinskog monaštva.

Makar je francuska kongregacija doživjela dva progonstva, danas ona ima jedanaest opatija i pet priorata sa 800 članova, između kojih velik broj znastvenika i reformatora gregorijanskog pjevanja, a jedan od njih (Dom Pitra) još za vrijeme solemskog utemeljitelja postao je kardinal, kada sam Guéranger, eda može bolje i slobodnije služiti svome Redu, nije nikako htio primiti ovo odlikovanje. Kao što njezin ustanovitelj tako je i francuska kongregacija stekla neprocjenivih zasluga za liturgijsku obnovu u Francuskoj i u čitavom svijetu.

God. 1857. u već spomenutoj opatiji sv. Pavla u Rimu položio je sv. zavjete p. Mauro Wolter, koji bijaše za *Njemačku* ono što je bio u Francuskoj Guéranger, čiji bijaše učenik. Kod vrela Dunava u nekdašnjem augustinskom samostanu g. 1863. Wolter utemelji prvi benediktinski samostan u pruskoj državi: Beuron, koji tekom godina postade koljevkom poznate benediktinske kongregacije. Ona danas broji — makar su vremena dosta nezgodna — preko 1100 članova u 12 opatija, među kojima je osim Beurona najpoznatija opatija Maria Laach (Rheinland). Češki samostan Emauz - Prag obnovljen god. 1880. za vrijeme beuronskog progonstva (Kulturkampf) i poljski u Lubinu te Seckau u Gornjoj Štajerskoj pripadaju ovoj kongregaciji. Njezinom vanredno lijepom razvoju i uspjehu mnogo je doprinijelo u prvom redu razumno i razborito prilagođivanje monastičkog ideala kojega je obnovio Guéranger savremenim potrebama dušobrižničkog i znanstvenog rada. Zbog toga je utjecaj Beuronaca na puk, pak i na starije benediktinske kongregacije, osobito velik, a dvije od ovih — belgijsku i brazilijansku — možemo nazvati kćerima beuronske matice. O njima kasnije.

U to vrijeme i u *Sjev. Americi* počelo se osnivanjem benediktinskih samostana. O. Bonifacije Wimmer iz bavarske opatije Metten bio je po Božjoj Providnosti izabran za ovu veliku zadaću. Uz pomoć već pomenutoga kralja *Ljudevita* i svih bavarskih samostana bijaše godine 1846. ustanovljen samostan sv. Vincencija u pittsburškoj biskupiji, koja posta koljevkom najjače benediktinske kongregacije (amerikansko-kasinske).

God. 1853. iz švicarskog samostana Einsiedeln dođoše u Sjev. Ameriku dvojica monaha i osnovaše samostan sv. Majnrada u državi Indiana da mogu misijonariti među Siuox-Indijancima. I njima su prilike pogodovale te ovi švicarski benediktinci malo po malo ustanoviše još četiri samostana. Tako u Sjev. Americi postoje danas dvije benediktinske kongregacije sa 21 opatijom (među kojima i 2 češke) sa oko 2000 redovnika, koji djeluju u 45 srednjih

škola, 270 župa i 40 misija. Doista, ovdje se je obnovilo čudo, koje se je prije tisuća godina zbilo u Germaniji: benediktinski samostani su brzo nicali i rasli dajući kršćanski karakter novim zemljama.

U Sjev. Americi ima i oko 4000 benediktinki, ali njihova organizacija sliči više onoj modernih kongregacija.

U *Subiacu* kod Rima, gdje je sv. Benedikt započeo svoj monastički život, nalazi se od god. 1871. centar sublacenske kongregacije (služb. naslov: Cassinensis Prim. Observantiae), koja gleda više da doslovno vrši propise sv. pravila, dok beuronska i francuska paze više na to da se sačuva pravi duh benediktinski. Subiacenska kongregacija nije ograničena na jedan narod, kao što su to skoro sve druge benediktinske kongregacije, pak zato i ima 6 raznih provincija, t. j.: talijansku, englesku, belgijsku, francusku, španjolsku i njemačku te broji oko 1600 članova u 30 opatija ili samostalnih priorata sa velikim brojem manjih redovničkih kuća. Opatije ove kongregacije su ponajviše malene osim nekoliko glavnih, kao n. pr.: sada još ispražnjeni a već oslobođeni Monteserrat kod Barcelone (180 članova) i Pierre-qui-vire u Francuskoj. Glavar ove kongregacije ima naslov generalni opat i ima veća prava nego obično drugi glavari benedikt. kongregacija. Članovi sublacenske kongregacije su i bijeli benediktinci (oko 70) opatije Montevergine u Kampaniji južno od Napulja.

Brazilijanska benediktinska kongregacija (utem. 1822. god.) u 19. vijeku za vrijeme carstva je propala, a god. 1889, brojila je još samo 10 redovnika. Nadopat Domingo zamolio je pomoć kod beuronskog nadopata Maura Wolter-a. Uz pomoć beuronskih monaha nakon teških borba sa masonskom vladom, koja je htjela da otme imanja već »mrtvih« benedikt. opatija, god. 1903. bili su svi brazilijanski samostani obnovljeni, makar da je u početku radi nepogodne klime umrlo toliko redovnika, koji su došli iz Evrope. Uza sve poteškoće, koje su još i danas velike, osobito jer u Braziliji ne dostaje benedikt. zvanja te još uvijek potrebuje beuronske pomoći, ipak brazilijanska kongregacija dosta lijepo uspijeva te broji oko 200 redovnika u 4 opatije i jednom prioratu. Njoj pripada i misijonska pokrajina Rio Branco.

I počeci *odiliske kongregacije za vanjske misije* najuže se povezani sa beuronkom kongregacijom. Poteškoće i neprilike osobito pri osnutku bile su tako velike, da je opstanak i napredak ove ustanove prvih 20 godina više

puta bio ugrožen. No uz pomoć sekavskog opata i kasnije beuronskog nadopata Ildefonsa Schober-a sve se lijepo uredilo te se napokon g. 1902. opatiji St. Ottilien u bavarskim Alpama moglo dati vlastitog oca i vođu. Danas ova kongregacija već ima 3 velike opatije i 1 samostalan priorat u Njemačkoj, 1 opatiju u Koreji i 1 u Mandžuriji, 2 u Africi i više manjih kuća u Americi te broj oko 1300 članova, među kojima 5 misij. biskupa.

Iza svjetskog rata *belgijski* su samostani napustili beuronsku kongregaciju te osnovaše svoju vlastitu, koja sada broji 550 članova. Belgijska kongregacija obuhvaća naime i 2 opatije u Portugalu i 1 na otoku Trinidadu u Južnoj Americi, apostol. vikarijat Katanga sa malenim samostanom u Africi, priorat Si-Shan u Kini, a u najnovije vrijeme jedan samostan u Irskoj i priorat u Rabki (Poljska). U Belgiji postoje tri velike opatije kongregacije, od kojih je najstarija Maredsous.

Između starih kongregacija Reda sv. Benedikta najčasnija je *kasinska*, jer osim 5 talijanskih opatija obuhvaća i onu *Monte Cassino*, koju ustanovi sam sv. Benedikt, koji je ondje i umro god. 543. Nažalost benediktinskih zvanja u Italiji ima veoma malo tako da kasinska kongregacija ima samo 220 članova, među kojima i poznatog liturgijskog spisatelja, sada milanskog nadbiskupa, kardinala Schuster-a i još dva biskupa.

Dosta lijepo se razvija *engleska* kongregacija, koja je sretno preživjela brojna i žestoka progonstva za vrijeme reformacije, pa i sve do polovine prošloga vijeka. Sada ona obuhvaća 4 velike opatije u Engleskoj, jednu u Škotskoj, dva samostana u U. S. A. (Sjev. Amer. Sjed. Drž.) i tri malena samostana u Engleskoj. Svih redovnika ima oko 480, koji se poglavito bave poukom srednjoškolske omladine. Kardinal Gasquet, prvi predsjednik biblijske komisije, bio je član ove benedikt. zadruge.

Ugarska kongregacija ima 5 opatija, a samo jedan novicijat. Tako sve 4 manje opatije i više redovničkih kuća potpuno su centralizirane oko nadopatije sv. Martina u Pannonhalma. Kardinal i primas ugarski Seredi član je ovog samostana. Ta zajednica broji oko 300 članova, a nema braće lajika.

Makar se je broj već spomenutih *švicarskih* benedikt. opatija u prošlom vijeku umanjio, ipak je broj redovnika veoma porasao te u 6 opatija imade preko 570 redovnika, koji se bave dušobrižnistvom, uzgojem mladeži i znanošću.

Najveći i najpoznatiji samostan je Einsiedeln, glasovito prošteniště.

Teške prilike mnogo sprječavaju razvoj *austrijske* kongregacije, koja obuhvaća sada 13 opatija i broji oko 700 redovnika, koji vrše dušobrižnu službu u 216 župa sa pola miljuna stanovnika, dok je šest njihovih gimnazija sada zatvoreno i tako porast silno umanjen. Važniji samostani su: Kremsmünster i Seitenstetten, nadomak Linz-a, St. Peter (Salzburg), Melk, Schotten (Wien), Admont u Gornjoj Štajerskoj i St. Paul (Koruška — odmah preko granice).

Izvan kongregacijskih saveza ima još po koji samostan, kao n. pr.: Břevnov i Rajhrad u Češko-Slov. republici i priorat Amay u Belgiji, jedini bizantinsko-slav. obreda.

Bujan i raznolik je život i rad benediktinskog Reda. Makar je ruho kod monaha pojedinih opatija različito, različit i način života i rada, da ne govorimo o tradicijama i povijesti, ipak svi ovi (12.000 benediktinaca) vjerni su sinovi sv. Benedikta i nastoje da što bolje vrše svoju službu »opus Dei«, *službu Božju*. Dao Bog da što prije uskrisi taj Red i kod nas!

O. Mihael Mlekuž, O. S. B.

Važnost Benediktinaca za Hrvate u prošlosti i u sadašnjosti

(POVJESNO - ARHEOLOŠKE CRTICE O GLAVNIJIM SAMOSTANIMA U DOBA HRV. NARODNE NEZAVISNOSTI)

Vijest, koju je preuzvišeni biskup hvarski objavio preko ovog časopisa, da se u hrvatskom narodu vraćaju sinovi sv. Benedikta, napunila je velikom radošću svako katoličko i hrvatsko srce, do kojega je ta vijest doprla te zna što su Benediktinci bili hrvatskom narodu. Davnu želju za njima, koju je diktirala toli potreba koli osjećaj zahvalnosti, potencirala je još više proslava milenija hrvatskog kraljevstva i novi liturgijski pokret u svijetu.

Naš prvi pokušaj započet uz druge dvije mlađe sile (O. M. Mlekuž i Dr. Čop), da iz Sekavske opatije presadimo Benediktince k nama, razbio se je na razmimoilaženju u shvaćanju toli važnog pitanja, u koje nije smjelo da ulazi mnogo ljudskoga elementa. Ipak ne izgubismo nade već promislismo, da nam se je za uspjeh obratiti na

drugu stranu, upravo u Prag u Emaus, gdje bi našli više razumijevanja, te ujedno nadovezali povjesnoj vezi novih niti, da nam Emaus, kome naši Benediktinci za vrijeme Karla IV. dadoše staroslavenski jezik u službi Božjoj, za uzvrat ljubeznivog zajma, osnuju prvi novi benediktinski samostan na plavom Jadranu. Nu kad malo zatim privatnim putem doznasmo da o tome ozbiljno rade pozvaniji faktori iz redova kat. episkopata, nama ne bijaše potrebe dalje što u tom pravcu poduzimati.

Nego upitat će možda kogod: radi česa tolika čežnja za Benediktincima u Hrvata? Kratak je odgovor na to: radi njihovih velikih zasluga za kršć. vjeru i kulturu. Onim naime istim zaslugama, koje su od početka blagoslovljenoga reda kroz stoljeća iskazali čitavoj Crkvi i čovječanstvu, zadužili su sinovi sv. Benedikta i naš hrvatski narod u svako doba, a navlastito u doba hrvatske narodne samostalnosti.

Vidimo stoga najprije iz glavnih crta, kako se djelovanje Benediktinaca blagoslovljeno ukazalo uopće po svijetu, a po tom sravnimo kako se ono odrazilo u nas Hrvata. Kao nužni posljedak iz toga javit će se još jača želja, da ih što prije ugledamo u svojoj sredini.

1. ZASLUGE BENEDIKTINSKOG REDA ZA KRŠĆANSKU VJERU I KULTURU UOPĆE U SVIJETU

Ćudoredna pokvarenost kao teška boljetica podgrizala je srčiku rimskog poganskoga svijeta. Državna zgrada ogromnog rimskoga carstva uslijed toga rasklimala se, i samo jedan jači udar izvana bio je dovoljan, da se uza svu svoju prividnu veličinu sruši. Taj udar naskoro je došao. Zagonetni i još pravo neprotumačeni događaj u povijesti, koga općenito nazivljemo seobom naroda, svalio se silom bujice na baštinu pobožanstvenjenih cezara i imperatora. Provala divljih Huna sa istoka potisnuše na obalama Crnoga mora i donjega Dunava najprije Gote. Ovi sa drugim svojim srodnicima udariše na zapad i na jug. Za njihovim primjerom povest će se redom dalje drugi Germani i Slaveni. Na prostranim pokrajinama nekadanjeg zapadnog rimskoga carstva nastaniše se brzo novi narodi, istina surovi i divlji donekle, ali tjelesno jaki i moralno nepokvareni. Evropa se čisto preobrazila. S dolaskom novih naroda započelo je skroz novo doba svjetske historije. Crkva kojoj je Božanski začetnik namijenio uzvišenu zadaću, da spasava i vodi k savršenstvu sve narode, prionu neugaslim žarom apoštolstva oko toga, a bezprimjernu pomoć u velikom djelu pružit će joj upravo Benediktinci iz redovničkog pčelinjaka zasnovanog na Kasinskom brdu u Italiji.

Pojava sv. Benedikta, patrijarhe i utemeljitelja monačkog (samostanskog) reda na zapadu, pada dakle u ovom doba, t. j. na prelomu staroga svijeta.

Potekavši iz plemenite rimske porodice starih Anicijevaca 480 god., od malih nogu bi zadahnut čistim kršćanskim životom. U odrasloj mladenačkoj dobi poslaše ga roditelji na nauke u Rim, ali videći rimsku mladež ogrezlu u svakoj pokvarenosti, poboja se za svoju nevinost i odluči da se

sav posveti Bogu. Povuče se s toga u Subiaco, divlju goru, nekoliko km istočno od Rima. Tu u samoći, plodnoj majci uzvišenih misli i herojskih čuvstava, ni ne sluteći kroz tri godine pripravljao se na veliko djelo, koje je preko njega Providnost htjela u novom svijetu da izvede. Kad je pak radi neslaganja s njegovom disciplinom morao da ostavi okolišne pustinjake, koji ga bili učinili opatom u Vicovaru, a skoro odmah zatim i novo monačko naselje što ga je bio osnovao u blizini prvašnje svoje špilje, ode na brdo visoko nekih 519 m, zv. Cassino po istoimenom gradiću, pol sata na sjeveroistok do Napulja.

Za vrijeme od punih 5 stoljeća kršćanstvo se je bilo daleko razgranalo po zemlji, a za Italiju — može se reći — da ju je svu bilo proželo. Ipak u zavjetrinama i u brdima, gdje se sporije brišu tradicije, tu i tamo bilo je još poganskih ostataka. Na Monte Cassino kočio se jošte hram Apolonov, a polag njega žrtvenik Venerin sa »posvećenim« gajem, gdje je okolišno pučanstvo prinosilo poganske žrtve. Benedikt se dade ozbiljno na posao, da preostale pogane privede k svijetlu evanđelja. Obori kipove lažnih bogova, razruši oltar, posiječe gaj. Na vrhu brda, gdje mu rimski patricij Tertulo bijaše poklonio svoje posjede, sagradi 529 g. crkvu u čast sv. Ivanu Krstitelju, a uza nju samostan, koji postade matica svekolikog redovničkog života na zapadu.

U Benediktovu rušenju poganskoga idolopoklonstva, te u gradnji hrama pravome Bogu na visu brijega s kojega puca divan vidik na sve strane, kao u slici prikazuje nam se velika uloga, koju Providnost bijaše namijenila njemu i njegovim sinovima. Poput njega imali su na raznim stranama i za dugo ne samo da ruše tragove sotonske vlasti kod starih i novonadošlih pogana, nego i da u njima izgrađuje hrame Duha svetoga. Odazivljući se spremno životnom cilju svoga zvanja, neće nikada Benediktinci prestati da iz blatnih i tamnih nizina vode duše do uzvišene gore Gospodnje, odakle se prosiplju izvori prave svjetlosti, po kojoj ljudi dolaze do najužeg sjedinjenja sa svojim Stvoriteljem.

Svetost Benediktova života, poduprta darovima Duha svetoga, kroz kratko vrijeme privukla je k njemu mnoštvo učenika, koji su težili za evanđeoskim savršenstvom.

Da što na lakši način doskoči tolikim potrebama na putu savršenstva, sastavi glasovita svoja pravila, ili običnije zvanu regulu, koja će do XIII st., naime do pojave prosjačkih redova, ostati temeljem svega redovništva na Zapadu.

Po tim pravilima redovnik, koji je zagrlio samostanski život, nije smio po miloj volji provoditi (ma koliko sveti i strogi) život po miloj volji, gdje i kako bi htio, kao što su to prije činili pustinjaci na istoku i na zapadu (anachorete i cenobite), nego je morao ostati u stalnom i određenom mjestu, a zavjetom se uz to vezao do konca života provoditi život u čistoći, posluhu i siromaštvu.

Prema tome nije smjelo biti redovnika potucala (gyrovaga), a ni samovolje sarabaita, jer je svaki benediktinski samostan bio uređen kao jedna obitelj, kojoj je na čelu stajao opat, kojemu se je sve pokoravalo, pa i njegovi pomoćnici: prior (prepozit) i dekan.

Nadalje sv. Benedikt je preveliku strogost prvašnjeg monačkog života sveo na pravu mjeru. Prema dubokom načelu: »Ora et labora« Benediktinac prolazi dobar dio dana u molitvi usmenoj i mislenoj, nu ne samo dana nego i u kasnoj noći, kad san, slika smrti obavije svojim krilima sve stvorove izim noćnih ptica i utvara. I tada u koru iz benediktinskih crkvi diže se Bogu molitva hvale i zadovoljštine za sve pa i one koji Mu se nikako ne mole. S molitvom pak zgodno spoiio je rad. Molitva i rad se preko čitavog dana usklađeno izmjenjuju. Rad je isprva bio samo ručni, fizički, ali naskoro mu bi pridružen intelektualni, znanstveni. — Kad je pod stare dane god. 540 glasoviti Kasiodor, nekadašnji senator i prefekt Teodorika Velikog, odrekavši se svijeta, prigrlio samostanski život u Vivari-u, — njegovim nastojanjem bi unešena u redovnička pravila dužnost, da se monasi imaju posvetiti nauci, napose da pripisuju knjige liturgične i klasike. Kasiodorovu poticaju također treba pripisati osnutak samostanskih škola, koje dugo kroz vjekove među t. zv. barbarskim narodima gotovo jedine njetile vatru svetoga znanja i odgojile kler, koji je očuvao tekovine stare kulture a oplodio je brojnim novima.

U benediktinskom redu nije sa redovništvom nužno bila spojena i svećenička služba; naprotiv većina je bila laika, zvanih **conversi** (= obraćenici), a bilo je i takovih, koji se upisivahu kao dionici reda (**participes**), prinoseći u tu svrhu razne ostavštine. Dosljedno tome nije benediktinski red određen. da u narodu vrši pastirsku službu, — ipak polag potreba i želja naroda, Crkva im ju je često i rado povjeravala, jer su s jedne strane savjesnom brigom oko duhovne pastve, a s druge strane podizanjem smisla za liturgijskim ljepotama kao malo tko znali privući k sebi duše i srca vjernika.

Od samog početka benediktinskog reda pored muških samostana građeni su samostani za ženske. Već sv. Benedikt sagradio je nedaleko Monte Cassino samostan za svoju sestru sv. Skolastiku i njezine drugarice. Trebalo je da krjeposni život iz samostanskih ćelija prožme obadva spola, ako se je htjela izgradnja novoga svijeta u sveopćem duhu Kristova evanđelja.

I doista, što su apoštoli svojim propovijedanjem, a mučenici svojim herojstvom učenili za raširenje vjere u starome vijeku, to su u srednjem vijeku redovnici sv. Benedikta polučili svojim svetim životom, požrtvovnom ljubavi i radinošću za Crkvu u Engleskoj, Irskoj, Njemačkoj, na Skandinavskom poluotoku, u Franačkoj te među slavenskim narodima u Hrvatskoj, Panoniji, Moravskoj i Češkoj.

Lijepo bi bilo pratiti sinove sv. Benedikta na njihovom dalekom apoštolskom putu po raznim zemljama, ali to bi nas daleko odvelo od naše svrhe. Moramo ipak u kratko naglasiti, kako se na pojavu Benediktinaca kao pod čarobnom šibikom preobraća slika zemlje. Kamogod stižu, krče šume, presušuju močvare, promiču poljodjelstvo, grade crkve i samostane novom tehnikom i novim svojim graditeljskim oblicima. Oko samostana i crkvi dižu se negdje nova naselja, pače i čitavi gradovi. Benediktinci nisu samo pioniri u književnosti i u umjetnosti sa pisanjem povjesnih i teoloških knjiga, sa svojom slikarskom i muzičkom školom; oni su nemanji dobrotvori društva liječenjem i njegom bolesnika, ugošćenjem putnika kao i otkupljenjem sužanja. Njima u prvom redu duguje svijet za napredak agrikulture i usavršenje raznih zanata.

Poznato je napokon do kolikog porasta bijaše došla moć i ugled papinstva za Grgura VII (1073—1085), budući i sam prije benediktinski opat. Tada svako sporno pitanje u duhovnim i zemaljskim stvarima radi održanja mira i ravnovjesja u svijetu dolažahu pred papino sudište. Ko je tome više doprinio od benediktinskih samostana, koji razgranjeni daleko po svijetu, šireći čistu kršćansku nauku povezivahu čitave države vezama jedinstva uz Petrovu Stolicu u Rimu, upozorujući na značajke (biljege) prve crkve Kristove, koje se jedino u njoj zrcale.

Sve te i druge zasluge odrazište se sad jače sad slabije i u povijesti hrvatskog naroda.

2. ZASLUŽNO DJELOVANJE BENEDIKTINSKOG REDA U HRVATSKOM NARODU

Da je prije dolaska Hrvata u današnju im postojbinu bilo monačkog života po istočnom uzoru, navlastito po

dalmat. otočju, svjedoči nam papa Zosim u pismu Ezihiju solinskom biskupu 418 g., zatim sv. Jeronim u životu sv. Ilariona, spisi crkvenih sabora u Saloni od 530, VI čl. kao i više toponomastičkih naziva »remetić« (od eremita = pustinjak), mostir, manastirina, opat...

Za barbarskih provala mora da se znatno prorijediše. Na životu mogli su da se održe jedino oni u zavjetrini pustih i nedostupnih otoka ili u zaštiti jako utvrđenih gradova, te bijahu izvan dosega barbarskih pogaza.

No pred pojavom novog Benediktovog reda i ti zadnji ostaci brzo rekbi nestaju i ustupaju mu svoja mjesta, jer blijedi spomeni u topografskim nazivima ili u kojoj pobožnoj lokalnoj kronici daju tek naslućivati o nekadašnjem njihovom opstojanju.

Odkako pak Hrvati svladavši Avare zauzeše rimsku Dalmaciju i dio Ilirika, prvi s kojim u vjerskom pogledu dođoše u doticaj, bijaše benediktinski opat Martin, koga papa Ivan IV rodom Dalmatinac (o. 640) posla u Dalmaciju s mnogo novaca da otkupi sužnje otete od Avara i pokupi moći svetih mučenika dalmatinsko-istarskih, koje trebovaše za svoj oratorij, što ga upravo dizaše u Lateranu u čast sv. Venancija i drugova. Brzi uspjeh misije ovog svetog čovjeka svjedoči nam s jedne strane o kulturnoj pripravnosti hrvatskih vladara za prijem kršć. blagodati, a s druge o živom i spretnom nastojanju Martinovom pored glavne zadaće i oko toga. Nije od tada naime prošlo ni punih 40 godina, a Hrvate vidimo u kolu drugih kršćanstvom prosvjećenih naroda, gdje sa papom sv. Agatonom potpisuju ugovor o nenapadanju na druge narode, a sebe stavljaju pod moćnu zaštitu sv. Petra.

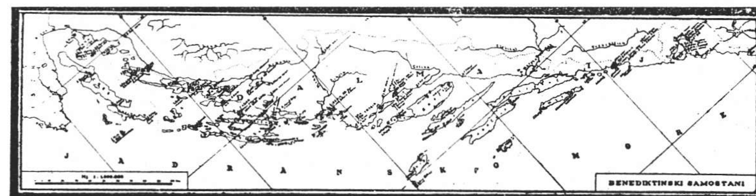
Nemamo dokaza da li su u daljnjem međuvremenu t. zv. historijske praznine (za koje doba slučajno nije doprlo drugih pisanih spomenika o Hrvatima) sinovi sv. Benedikta gdje stigli u hrvatske krajeve, ili u bizantski temat rimske Dalmacije. Svakako početak pokrštenja Hrvata ne bi se smio drugčije datirati nego drugom polovicom VII vijeka.

3. BENEDIKTINSKI SAMOSTANI U BIJELOJ HRVATSKOJ

Kao najstariji samostan na hrvatskom teritoriju ukazuje nam se onaj, što ga knez Trpimir 852 god. sagradi i u koji smjesti čitav zbor redovnika, da tu vršenjem zavjeta i čestom molitvom oproste ga kod Boga od grijeha, kako nam to svjedoči u prepisu sačuvana isprava Trpimirova.

Da su ta braća pripadala benediktinskom redu i da su tu dozvana došla iz matice Mate Cassino, jedva da bi se iza rečenoga dalo ozbiljno sumnjati.

Iz najnovijeg otkrića benediktinskog učenjaka D. Germain Morin-a zna se da je neko vrijeme na Trpimirovu dvoru između 846—847 boravio glasoviti, ali previše živog duha njemački benediktinac Gottschalck. Je li njegovim poticajem ili nagovorom svoga kuma splitskog nadbiskupa Petra ili od vlastite pobožne pobude Trpimir došao na ideju da nedaleko svoga dvora gradi samostan, ne bi bilo teško pogoditi. Iz Čadadskog evanđelistara naime doznaje se da je Trpimir hodočastio u neki glasoviti benediktinski samostan akvilejske patrijaršije, jer na 5 listu zabilježen je među posjetiocima »dommo Tripimiro«. Koju godinu kasnije hodočastio je tamo i njegov sin, jer na listu 23 zabilježeno je: »† presilo. petrus filius dommo Tripemero«. Ništa lakše da je na tom hodočašću, zanešen liturgijskim sjajem i redovničkom radinošću onih redovnika, začeo pobožnu namisao, u kojoj ga još više utvrdili monah Gottschalck i splitski nadbiskup Petar. Po svoj prilici tragove ovoga samostana otkrio je blagopok. Bulić u Rižinicama između kliškog i solinskog polja, gdje nađeni natpis sa predgrade Svetišta »PRO DVCE TREPIMERO....« očito govori o njegovu zavještatelju. To bi bio najstariji poznati benediktinski samostan u Bijeloj Hrvatskoj.

Benediktinski samostani

Od tada kroz čitavo vrijeme hrvatske narodne samostalnosti dizali su se benediktinski samostani uzduž hrvatsko-dalmatinskog primorja kao užeženi farosi da svijetle na putu duševnog i materijalnog napretka, ili ko jake tvrđe da pruže obrane i utočišta progonjenim od sile domaćih i stranih napadača. Samo par njih poput zelenih

oaza procvalo je u hinterlandu današnje Dalmacije: u Kapitulu kod Knina, u Brnazam kod Sinja, u Bojišću kod Benkovca i možda još gdjegdje. Nije ih na žalost u to doba nikako bilo na sjeveroistočnoj periferiji kraljevstva, pa mu ni granice s tih strana ne bijahu jednako čvrste ni postojane. U posavskoj Hrvatskoj između Drave i Gvozda nema spomena benediktincima prije XII v. Ne znamo pouzdano dali je koji njihov samostan postojao u Bosni, ali kao vjerojatno držimo bar za zapadni dio njezin. U Crvenoj Hrvatskoj naprotiv bilo ih je lijepi broj, valjda jer je i doticaj s maticom reda bio bliži.

Za Trpimirovim samostanom po dobi slijedio bi onaj sv. Ambroza u Ninu, čijeg opata Teodoberta u vrijeme kneza Branimira spominje natpis nađen u zidu porušene crkve svetog Mihovila: »TEMPORE BRANIMERO DVX SLCAVORVM (beato Ambrosio Confes)SORI HVNC.... EGO THEVDEBERTVS ABBA · PRO REMEDIO ANIME MEE FIERI ROGAVI.«

Od samostana po gradovima bizantinskog temata u Dalmaciji najstariji je a ujedno i najglasovitiji sv. Krševana u Zadru. Zadarske kronike vežu njegov postanak uz crkvu egipatskih monaha sv. Antuna opata. Za prenosa tijela sv. Chrysogona (skraćeno Krševan) iz Akvileje u Zadar o. 649 smjestiše ga u nju te po njemu dobi novo ime. Sigurno je samo, da mu spomen sa opatom Odolbertom prvi put dolazi u ispravi gradskog priora Andrije 918 god. Nu drevni samostan trebao je obnove, koja 986 složnim nastojanjem priora Maja, plemstva kao i prostog puka bi dokončana, te mogoše crkvu i samostan »secundum omnem monasterii ordinem« predati u upravu opatu Madiju, koga naročito pozvaše iz matice reda Monte Cassino. Nastade pravo natjecanje ko će ga bolje da obdari. Hrvatskim kraljevima i velikašima napose prirastao srcu. Krešimir II došavši jednoć radi pobožnosti, darova mu svoj posjed u Diklu. Jelenica sestra Godimira bana (1029) pokloni mu crkvu, što je u čast sv. Krševana podigla u Obrovcu kod Babinduba sa svom imovinom. Ban Stjepan opet 1042 sagradi za isti samostan crkvu sv. Nikole u Zadru »ut sit in perpetuum cella sancti Chrisogoni« bogato je opremivši ruhom i namješćem, a da bolje osigura uzdržanje svoje zadužbine, dade zadarskim benediktincima imanje svoje u Diklu sa crkvom sv. Petra, pa imanja u Novoselcim i Batinoj vesi. God. 1069 Petar Krešimir Veliki obdari ga s otokom Maun kod Paga iz zahvalnosti

što je Bog proširio kraljevstvo njegovo na kopnu i na moru. God. 1070 djed hrvatski Ivan darova mu posjed u Brdima, a 1072 Petar sidraški župan sa bratom Slavcem očev posjed u pomenutom Obrovcu. — Budući Zadar po prirodi od pamtivijeka usko povezan sa sudbinom hrv. naroda, a samostan sv. Krševana dugo igrao vidnu ulogu u povijesti Zadra, pojmljivo je da je neko vrijeme utjecao na kulturni i politički razvitak hrvatskog naroda. A kad mu francuska vladavina učini kraj ko što i tolikim drugim (1807), njegovi posjedi većim djelom dospješe u ruke nadbiskupije zadarske za uzdržavanje Zmajevićeva sjemeništa, osnovanog za odgoj hrvatskoga klera. Bogati njegov arhiv čuva se u Zadru kod talijanske prefekture.

Nu vratimo se za čas nazad u IX v. Iz isprave kneza Mutimira od 892 godine slijedi da je u Bijeloj Hrvatskoj bilo već više benediktinskih samostana, jer među svjedocima isprave navodi se neki Žitalj kao vrhovni starješina nad njima »Zitalius superpositus monasteriis.« Koji bi sve to samostani bili, teško je bez podrobnijeg istraživanja odrediti, ali bi se temeljito dalo pomišljati na neke od onih kojima za sada sigurnog datuma neznamo, a nisu nikako mlađi od X vijeka.

KRALJEVSKI SAMOSTANI

Povjesničar splitske crkve poznati Toma Arciđakon pripovijeda, da je hrvatska kraljica Jelena sagradila u Solinu crkvu sv. Marije i crkvu sv. Stjepana, koje su služile kao mauzolej hrvatskih vladara. Bilo je to oko 975 godine. Obe ove crkve bile su povjerene na čuvanje stanovitim monasima, koji su u tu svrhu naravski imali svoje obitavalište. I doista kasnija jedna isprava iz 1158 g. to potvrđuje, jer ugarsko-hrvatski kralj Gejza njom dariva splitskoj nadbiskupiji samostan sv. Stjepana u Solinu (de Salona). U atriju te crkve, pripovijeda dalje isti Toma, počiva uzvišeni muž Krešimir kralj uz mnoge druge kraljeve i kraljice. Tomino kazivanje je u sličnim slučajevima redovito točno; on naime bijaše u stanju da u prvoj polovici 13 v. to dozna. Iz susjednog Splita imao je dovoljno prilike da sam ogleda tragove rečenih zadužbina. I zbilja god. 1898 otkrivena je u Solinu na Gospinu Otoku kraj današnje župske crkve grobnica kraljice Jelene s natpisom, koji kazivaše da tu počivaše žena kralja Mihajla Krešimira a majka Stjepana Držislava. Benediktinci čuvari kraljevskih grobnica napustili su kraj njih samostan

sv. Stjepana po svoj prilici ne dugo iza propasti hrvatske nezavisnosti.*)

Ali još jedan benediktinski samostan stajaše tu u solinskom polju, naime sv. Mojsija, kojemu prvi spomen dolazi 1078 god., kada se u hrvatskoj kraljevskoj sviti spominje njegov opat Urso. Ostanke crkve otkrilo mu je splitsko društvo za istraživanje domaće povijesti »Bihać« 1931 na položaju sv. »Šuplja crkva«. Oblici gradnje pokazuju na XI v., a začetnik mu je jedan hrv. kralj, možda otac ili djed Petra Krešimira IV, koji u ispravi iz 1069 spominjući djeda Krešimira III i oca Stjepana, veli za ovoga da blaženo počiva u kliškom polju. I ovaj samostan ostaviše benediktinci kroz kratko vrijeme iza propasti narodne dinastije, jer i njega kralj Gejza 1158 poklanja splitskoj nadbiskupiji.

Naročito važnu ulogu igrao je neko vrijeme često spominjani kraljevski samostan sv. Bartula u Kninu. Nezna se pravo ni kada ni od koga je osnovan. Nu sudeći po tome, što se njegov opat stalno nalazi u pratnji kraljevoj, držati je da potječe od kojeg hrvatskog vladara. U kninskom muzeju čuvaju se s položaja Kapitula (gdje se i danas vide zadnji ostanci toga samostana i crkve) dvije ploče s natpisom vjerojatno od oplate amvona. Natpis spominje nekog hrv. kneza (dux) za vrijeme Držislava velikoga kneza. Kao sastavna pismena u imenu nepoznatog kneza dolaze GLV, koja bi se dala dopuniti čitanjem G(ois)L(a)V(s) ili G(odes)L(a)V(s), ali budući da fali nastavak ploča, nezna se što je dotičnik radio, dotično niti što se je s njim zbivalo, pa ne možemo ništa dalje zaključivati nego da je za vladanja Držislava (969—997) već postojala crkva sv. Bartula a s njom valjda odnosni samostan, u koliko nije za koji decenij prije, ko što pomišljati daje drugi natpis u istom muzeju s istoga položaja. spominjući opata Stjepka »STEPCVS · ABBAS · FIER(i) (jussi, ili feci) ORATE · PR(o) . . .« Sa nestankom domaće narodne dinastije stiže ga sudbina drugih samostana. Redovnici odseliše nekud drugamo ili se povukoše u preostale samostane u zemlji, a zakoniti baštinici kraljevstva ugarsko-hrvatski kraljevi raspolažu s njima po miloj volji predajući ga u vlasništvo splitskoj nadbiskupiji.

Nu i ako ga minu kraljevski sjaj, ne pomrča mu odmah sva slava. Kraljevska ova zadužbina produžit će život sve do turskog posvoja pod drugim oblikom. Iza kako početkom XIII st. prepozit Dobroslav, sin kninskoga kneza Prodanića obnovi crkvu sv. Bartula kod Knina, postala je ona između 1272—1274 biskupskom crkvom, a samostan kaptolskim sijelom, od kojega do danas osta onom položaju naziv »Kapitul«. Nakon turskog gospodstva ne oživi više, ali ruševine njegove kraj svega pljačkanja s onim stolne crkve sv. Marije u Biskupiji dadoše prvo gradivo za osnutak prvog muzeja hrvatskih spomenika u Kninu, da svjedoče o kulturnoj visini hrvatskog naroda u »mračnom« srednjemu vijeku.

Od svih pak kraljevskih samostana najdulje se održao, iako u drugom nastavku, samostan sv. Ivana ev. u Biogradu na moru, najobičnije poznat pod imenom Rogovska Opatija od glavnom mu posjeda u Rogovu. Zamisli ga i izgradi kralj Petar Krešimir Veliki. I ne samo što ga bogato opskrbi pokretnim i nepokretnim imanjem, nego ga u prisustvu papina poslanika opata Mainarda obdari u punom smislu riječi kraljevskom slobodom, t. j. izuzevši ga ispod svake građanske vlasti, kako nam to svjedoči u originalu sačuvana kraljeva isprava od 1059 godine. Prema toj slobodi rogovski opat bijaše sudcem ne samo podređenim svojim redovnicima nego i svjetovnom osoblju, koje je nastavalo u selima dotične opatije. Ali i u crkvenom pogledu rogovska opatija bijaše samostalna. Ovisila je isključivo o papinskoj stolici, s kojom je izravno općila. Tu povlasticu ne bez naročitih razloga dade joj papa Grgur VII. Dvojaku ovu slobodu znali su rogovski benediktinci očuvati ne samo za nasljednika Krešimirovih Slavca, Zvonimira i Stjepana, do li i za tuđinskih vlada Mletačke i Ugarske.

Nego kako na svijetu nema ništa postojana, tako i nad rogovskom opatijom doskora nadvili se crni oblaci rata, koji će prekinuti za dulje vremena cvatući dosele razvoj njezin. Vraćajući se iz Palestine s križarskom vojskom mletački duždd Dominik Michieli, da osveti smrt svoga predšasnika Ordelafa Falieri-a, koji 1118 poginu u bici kod Zadra, zaskoči iznebuha primorske gradove. Mlečani zauzeše Split i Trogir, a do temelja razoriše Biograd. Bilo je to 1125 god. Tom prigodom postrada i samostan sv. Ivana da se u Biogradu nikada već ne ponovi, a re-

---

*) Iz pogrješne primjene nekih povjesnih dokumenata, ušlo je u običaj, da se piše o samostanu sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu kao o dva sasvim zasebna samostana. Opravdanih razloga za to nema. Postojao je zaista samostan sv. Stjepana de Salona kraj istoimene crkve i blizu crkve sv. Marije, koje su služile za kraljevske grobnice, ali posebnog samostana sv. Marije u Solinu ne bijaše. Nije mjesto da to ovdje potanje dokazujem, ali vrijedno je da na to upozorim.

dovnicima ne osta drugo nego sklonuti se na susjednom pašmanskom otoku uz crkvu sv. Kuzmana i Damjana, koju im nekoć bijaše oduzeo biogradski biskup Bono, ali na nagovor papinskog poklisara Augustina 1103 povrati. Iz razorenoga Biograda biskupija bi prenesena u Skradin, a stanovništvo mu se smjesti što u Skradinu što u Šibeniku. Biogradsko primorje potpade pod Zadar, a osvojitelj dužd darova napuštene crkve zadarskom nadbiskupu, među. tima i crkvu sv. Kuzmana i Damjana u Tkonu. Ali nadbiskup Miha znajući cijeniti zasluge rogovskih benediktinaca na duhovnom polju, ustupi im dobrovoljno rečenu crkvu. Od staroga kaštela kod crkve na brdu Čokovcu prenačiniše sebi samostan, koji će u danoj potrebi 1202, za opsade Zadra po križarima, pružiti njegovim građanima sigurnog utočišta, radi česa ga obasuše raznim darovima u gradu i van grada.

O nekadanjem bogatstvu ovoga samostana najjasnije nam govori t. zv. »Liber Polichorion« (= knjiga posjeda), gdje su popisane redom sve darovštine i kupovštine, što ih je kroz par stoljeća stekao. Daleko su se ta imanja protezala. Iz fundacione Krešimirove isprave doznaje se među ostalim da je uzvišeni osnivač samostana sv. Ivana darovao kraljevsku svojinu sastojeću od otoka Žirja. Dapače kako to iz kasnije jedne interpolacije slijedi, kralj Krešimir bi bio i dozvao benediktince u svoj samostan sa ovoga otoka. Kad smo na tome osvrnimo se časom i na tu vijest.

Vjerodostojnost vijesti nije isključena. Ništa lakše od toga nego da su na tom otoku vrlo zgodnom za pustinjački život, sinovi sv. Benedikta nadovezali da služe Bogu. Pitanje je samo na kojem položaju otoka? Za mojih istraživanja na terenu, seljani me upućivahu na ruševine neke zgrade na položaju zv. »Kućišta«, nekako na sredini samog ostrva, ali ja tu ne mogoh nazrijeti traga nikakovom samostanu; najviše što sam mogao zaključiti da se tu radi o ostancima jedne kuće, te je služila za boravište nadstojnicima imanja šibenskih duvna u vrijeme jematve ili branja maslina. A ima li se uopće gdje na otoku tražiti položaj prvotnog benediktinskog samostana, nije treba odalečivati se nimalo od mjesta gdje je danas župska crkva sa grobištem. Ožbukanje crkve izvana i iznutra priječi da se ustanovi nije li koji natpis ili arhitektonski ulomak davne crkve kao građevni materijal dospio u zidove nove. Arkivalna građa u vezi sa borbom za posjed ovoga otoka između zadarske i šibenske općine što

se čuva u odnosnim gradovima, pomnjivijim ispitivanjem unijela bi možda koji tračak svijetla u ovo pitanje. Međutim stalno je, da je rogovski samostan za dugo vremena bio vlasnik otoka, sve dok 1285 god. upravu nad njim nije dobila šibenska općina. Spomen samostanu svakako izgubio se vrlo rano, a valjda nakon prelaza braće i opata Andrije u Biograd, u pravom smislu nije ga već ni bilo; najviše da je ostalo nekoliko braće za obrađivanje i nadziranje imanja nove — rogovske opatije.

Tkon — Samostan Čokovac
(Opatija Sv. Kuzme i Damijana god. 918).

Presađeni rogovski samostan sa obale opustošenog Biograda na brdo Čokovac pod imenom svetih vrača upravo se bio lijepo oporavio, kad ga u svoj vrtlog povukoše borbe, koje su se žestoko vodile između Mlečana i hrvatsko-ugarskoga kralja Ljudevita I. za prevlast nad Zadrom. Domogavši se Mlečani Zadra 1347, dadoše prije svega do temelje razoriti samostan sv. Kuzmana i Damjana na Čokovcu, smatrajući ga tvrdim uporištem proti sebi. Benediktinci ne imađahu tada gdje da glave sklonu; red im bijaše potražiti utočišta po privatnim kućama. Tekar 1359, iza kako Zadar dođe u vlast zakonitoga svoga gospodara, mogli su i rogovski benediktinci da se vrate na starinu svoju, te prionu što življe oko obnove samostana i crkve kao i ostalih područnih crkava i dvoraca.

Rogovska opatija, imajući pred vidom namjeru svoga utemeljitelja, ostala je kroz sve stoljetne mijene vjerna papinstvu i hrv. narodu. Njezini redovnici slove kao prvi

čuvari glagoljice, o čemu svjedoče sačuvani razni dokumenti. U tom pogledu dapače čudnovatom snagom predobivahu za nju opate stranoga, mletačkog porijekla (natpis opata Barbo na kamenu). Jedino radi nepokolebive odanosti rogovskih redovnika prema sv. Stolici i svome hrv. narodu, zazrijela se nemilo ova opatija mletačkoj republici. Egzempciju njezinu od crkvenih i svjetovnih vlasti smatrala je nesuđena kraljica mora jakom oprekom političkim ciljevima svojim na istočnoj obali Jedrana. Zato kada poslije bezbožne prodaje kralja krivokletnika (1409), Mlečani konačno ovladaše čitavim dalmatinskim primorjem, prva im briga bijaše da skuče nezavisnost rogovske opatije u ekonomskog i samoupravnom pogledu. Staviše je pod komandu raznih ponajviše mletačkih crkvenih dostojanstvenika, kojima ne bijaše do ničesa osim do pobiranja prihoda nekada bogatih. Iznimkom i u tom bijahu domaći sinovi (na pr. Stjepan Gradić). Kao prelomljeni cvijet vehnuti stade rogovska opatija. Toj nedaći pridružit će se doskora i druga: turske provale u sjev. Dalmaciji. Redovnička disciplina otanča, imanja opustiše. Nakon izgona Turaka zaredaše brojne pravde za oteta imanja sa starosjediocima i novonaseljenicima. Poznata praksa mletačke uprave pokazala se i tu: odugovlačiti pravdom što dulje, da što dulje može se odastrizati pruće se stranke. Francuska vladavina u Dalmaciji dokinu slavnu kraljevsku zadužbinu 1808 a preostale posjede inkarmerira sebi. Ostadoše samo goli zidovi samostana i pusta crkva na Čokovcu kao ugasnuli simbol Svete Hrvatske, koji vapi da plane novim svijetlom i blagoslovljenim životom u što skorijoj budućnosti. Znameniti arhiv rogovske opatije, što se čuva u Zadru, nije do danas vraćem našem narodu kao ni toliki drugi koji mu pripadaju, neznam zašto, ako ne stoga, jer oni koji ga zastupaju ne znaju cijeniti historijsko blago, ili ne računaju sa narodnim ponosom.

Još je jedan kraljevski samostan, preko kojega ne smijemo ovdje šutnjom preći. To je samostan sv. Grgura u Vrani, što ga kralj Zvonimir uoči svoje krunidbe sa svim dragocjenostima (1076) darova Apoštolskoj Stolici, da njezini poslanici u svako doba mogu naći stalan i udoban stan. U pomanjkanju dokumenata teško je reći, je li ga Zvonimir za dar predao papi kao baštinu kraljevstva ili kao baštinu svoga roda od prije, koji je tu nastavao. Još je teže pomišljati da ga je Zvonimir naročito za ovu svrhu gradio zbog tjesnoće vremena u kotrljanju događaja. Jedino što kao sigurno izbija, da mu prije navedene

godine nigdje ni spomen ne dolazi. Obično se položaj ovome samostanu označuje u vranskome gradu, malo na sjever od Mačkovićeva hana, ali ostade odvojeno mišljenje da je isti stajao na sjevero-zapad Vranskoga jezera, gdje je ogromne ruševine obavila gustoš i kupina da ih čuva od razorne ljudske ruke, dok je živa mašta na njima isprela priču punu tuge i bola... Svakako bio bi preživio smrt kraljevstva, jer mu opata Dešu nalazimo prisutnom na drugom crkvenom pokrajinskom sinodu u Zadru (1105-1108) uz druge opate svoga reda u Dalmaciji. Nešto kasnije nalazimo ga u rukama templara, kako se razabire iz presude pape Aleksandra III. (1169) proti skradinskome biskupu Lampridiju, koji ga sebi svojatao. Ukinućem templarskoga reda nastaniše se u njemu Ivanovci. Poznata je uloga Ivana od Pališne priora vranskoga u hrv. pokretu za slobodu koncem XIV i početkom XV st. Ali nije poznata možda mnogome uloga Vrane, koju je nekada imala, procvavši svakim miljem i obiljem u takmičenju vranskih templara i rogovskih benediktinaca, čiji posjedi u tom kraju biogradskog primorja neposredno graničili. Ne bijaše onda Vrana kao danas malo močvarom i groznicom pritisnuto naselje, nego veliko i cvatno selo, brojeći do u tursko doba preko 500 kuća. Iz Vrane potekoše umjetnici svjetskoga glasa: kipar i medaljer Franjo i arhitekt Lucijan de Laurana (Aurana, Laurana, de la Vrana), čudotvorni misionar i blaženik fra Toma Hrvat (Ilirico) i admiral turske mornarice Jusuf beg Mačković. Strateški tobož razlozi nagnaše mlet. generala Foscola da ognjem opustoši za 50 km u šir sjevernu Dalmaciju od Nina do Šibenika, kako se Turci ne bi više vratili tamo. Ali davno nestade Turaka, rat se ne dotaknu onog kraja, a ipak daleko je daleko od toga da procvate prvašnjim životom i sjajem. Tješi nas tek opravdana nada, da bi se povratkom sinova sv. Benedikta brzo izmjenilo lice čitavom onom kraju u vjerskom, prosvjetnom i poljoprivrednom pogledu. Stvarna pasivnost i poslovična kotarska pospanost koje danas vladaju. za par decenija spominjale bi se samo u priči budućim naraštajima.

Prije nego pređemo na gradove i otoke bizantskog temata u Dalmaciji, da i u njima bar letimično ogledamo dolazak i djelovanje Benediktovih sinova, dotaći ćemo se još nekih važnijih njihovih samostana u Bijeloj Hrvatskoj, za koje i ako nemamo uvijek sigurnih podataka o njihovom postanju, ali po drugim indicijama smijemo ih staviti u doba hrv. narodne nezavisnosti.

Takav je samostan sv. Petra od Bojišća (danas Kula-Atlagić kod Benkovca). Pisanih vijesti o ovoj opatiji nema prije XI v., ali prema iskopinama, koje sam tu vodio u dva navrata za Hrv. Star. Društvo u Kninu (1926-28), mora da je ranijeg postanka. Iz otkrivenih arhitektonskih ulomaka i natpisa, kao onog sa trabesa: »[O princeps apostolorum Sancte Petre, tib]I QVI CVNTA GVB(ernas et habes claves regni coelorum) HOC OPVS TE PAVE(nte)....« ili onog rustičnog s jednog groba: AN(no) CCML F(eci) FI(eri) Ma TRI MEe SEP(ulchrum), bar za crkvu njezinu zaključujemo na IX v., jer toli oblik slova, koli miješanje uncijale i minuskule, te jasna godina na to upućuju. Tu je nađem znameniti simbol euharistije. Na ploči uokvirenoj vinovom lozicom janje nosi na sebi ptičurinu, a ispod njih dva pauna piju iz kaleža života. Djelo je starohrv. umjetnosti kojega stručnjaci različito datiraju. Odatle je sitni ulomak natpisa glagolicom. Ti kao i ostali fragmenti iz raznih doba čuvaju se danas u kninskome muzeju. Na mjestu samostanskih zdanja, čiji jasni tragovi se vide odmah sjeverozapadno od današnje crkve, nije se još uopće kopalo.

Čija zadužbina bijaše uza sve traganje nije do danas uspjelo iznaći. Vrijedi spomenuti da je u društvu blizu zadužbine Budimira (ali opet kojega?) u Diklu (isto u Kuli), a nedaleko one Branimirove u Šopotu te drugih četiriju također nepoznatih.

I tu Benediktinci rano napustiše, možda ne mnogo iza prestanka narodne dinastije, te već 1186 mjesto njih nalazimo templare, koji se tu smjestiše dopuštenjem ninskoga biskupa. Ali i ovih nestaje, a benediktinska opatija obnovljena 1636 opet živnu, dok njezinim opatom posta Blaž Mandević, generalni biskupski vikar za tursku krajinu od 1629, za njegove velike zasluge u spasavanju duša za turskoga gospodstva u sjevernoj Dalmaciji. — Danas je tek uspomena i žižak u mraku hrv. prošlosti.

Drugi takav samostan bijaše ispod Obrovca kraj rijeke Zrmanje pod imenom sv. Jurja (de Copriva), ondje gdje je danas zajedničko groblje stanovnicima Obrovca i Zatona, a koji položaj i danas narod općenito zove »Manastirina«. Neki naši pisci ne poznajući topografije dotičnog kraja, zamjenjuju često koprivskog sv. Jurja sa istoimenom starohrv. crkvom u Ravanjskoj (»in Rawna«), kojoj spomen dolazi u krivotvorenom tobož privilegiju kralja P. Krešimira IV. ranom rapskoj crkvi 1071 god. Nu to je sasvim krivo, jer jedno je ova crkva, koja i danas stoji u grobištu župe jaseničke (pod Velebitom) u prvotnom svome obliku polukriža sa karakterističnom kupolom, a drugo je opatija sv. Jurja de Copriva na navedenom položaju, temelje koje moći će se uočiti makar u zadnjim ostancima, prenese li se kada današnje obrovačko groblje na drugo suvlje i zgodnije mjesto. Ovu razliku je istaknuo već o. 1531 Marko Antun Raimund, vikar i vizitator ninskoga biskupa u opisu svoje vizitacije (v. Farlati IV. 225). U starim pak tu nedavno pronađenim maticama umrlih obrovačke župe nalazim na pr.: god. 1771 da je neki Joso Modrić koga nađoše mrtva u nekoj šumi, bio pokopan »nella chiesa vechia del dirocato Con(ven)to qual s'atrova in questa fiumera poco distante da Obrovaco« (sic!). Odatle jasno biva da su zidine drevnog samostana kod Obrovca još dugo iza Turaka na uzgoru bile. Inače ima više zanimivih vijesti o ovoj opatiji, s kojima se ne mogu ovdje pobliže baviti. Spomenut ću samo najnužnije.

Utemeljio ju je ban Stjepan o. 1052, onaj isti te 1042, budući ban i carski protospatar, sagradi crkvu sv. Nikole u Zadru i namjeni je samostanu sv. Krševana »ut sit in perpetuum (in) cella s. Chrysogoni«. Sve do turske najezde nije ništa ometalo njezina cvata, ali od tada pređe u komendu svjetovnim svećenicima. Tako god. 1530 bijaše joj opatom komendatorom Jakov Posedarski od plemenitog roda Gusić-Kurjakovića, u domeni kojega i stajaše sv. Juraj Koprivski. Kroz doba turskih provala sva duhovna pastva okolnih sela pala je na ovu opatiju. Ali najzad kad Turci zagospodovaše s Obrovcem, razoriše samostan a crkvu zapališe. Nakon izgona Turaka prava komende uživahu opet razni svjetovni svećenici, dok ih ninski biskup Giurileo ne utjelovi kaptolskoj menzi. Buduć dokinuta ninska biskupija i ta prava pređoše na njezinu baštinicu, zadarsku crkvu. Slavna nekad banova zadužbina ne može danas već da uskrsne na život osim u povjesnoj obradbi.

Pored ovih jasno utvrđenih položaja nekadašnjim benediktiskim samostanima, ima u sjevernoj Dalmaciji još nekoliko takovih, za koje narodna predaja ili domaći ljetopisci tvrde, da su u njima davno nekada nastavali sinovi sv. Benedikta.

Tako na pr. za Karin povjesničar zadarske crkve kanonik F. Bianchi piše, da je prema dnu novigradskog

mora a u blizini Miodragove gradine opstojao benediktinski samostan, pozivljući se zato na ljetopisce reda te na neku oporuku iz 1114 god., koja da se čuva u bivšem arhivu sv. Krševana u Zadru. Za Bianchijem se povedoše i neki drugi pisci, kao Fabianich i Zlatović.

Na prvi mah vijesti nema prigovora, pogotovo kad i druga neka općenita indicija za nju govore. Ta u ubavoj onoj dolini kraj mora cvao je nekoć rimski grad Corinium; na razvaline njegove kasnije sjeda jedan od dvanaest plemenitih hrv. rodova, Karinjanin Lapčanin, podigavši hrv. Karin; tu hrvatski knezovi Lapčani obdariše zemljama benediktinski samostan sv. Krševana u Zadru; kralj pak Zvonimir udajući kćer Klaudiju za Viniku Lapčanina dade joj za miraz posjede svoje u Karinu; tu je kasnije također kao zadužbina hrv. velmože nikao franjevački samostan. Sve te dakle okolnosti daju pomišljati da je tu u boljim danima *mogao* postojati benediktinski samostan. Ali to još ne znači da je zbilja i postojao. — Što se napose tiče njegove ubikacije, nema potrebite jednodušnosti, jer dok Bianchi veli da je franjevački samostan podignut 1429 na ruševinama benediktinskoga, dotle po Fabijaniću, koji mu zna i za ime (sv. Vida), treba ga tražiti kod Slanoga (od Solina), ondje gdje je danas mala borova plantaža, i gdje se doista svojedobno vidili crkve sv. Vida. Međutim narodno predanje ukazuje na tragove jednog samostana kraj mora na zapad Karinu, blizu pridraškog varoša Grubića. Ali bez novih jačih dokaza ne smije se umnožavati broj samostana, primajući i prenašaju jednostavno svaku vijest jednog ili drugog pisca kao utvrđenu, nego zabilježivši je nastojati sa svim oprezom da je iz drugih izvora provjerimo.

Sve ovo više manje vrijedi i za ono što isti Bianchi piše o samostanu sv. Pavla u Novigradu. U domeni također plemenitog hrv. roda Gusić-Kurjakovića, između vinorodne Pridrage, gdje je znamenita starohrvatska crkva sv. Martina te maslinom okićenog Posedarja, nad kojim budno straži drevni Budim-grad, — ništa prirodnije no da su sinovi sv. Benedikta i u Novigradu na poziv pobožnih dobročinitelja udarili sebi boravište, bilo to na brdu ili pod gradom, gdje je danas grobišna crkva sv. Kate. Ali zato se hoće jačih potvrda u pismenim ili u građevnim spomenicima.

Istina na pročelju pridvorja pomenute crkve s jedne i s druge strane ulaza uzidane dvije ploče ukrašene pleterom, očito sa pregrade svetišta neke starohrvatske

crkve.*) Ornamenti po izradbi nisu raniji od X a ni kasniji od XI v. Jesu li pak odatle ili su od nekud doneseni? Oko iste crkve vidljivi ostanci zidova daju naslućivati na neka jača zdanja. Da li možda od takvog samostana? Sve su to pitanja, koja traže jasnijeg odgovora, a moći će se dobiti — držim — makar i negativan bio, dođe li do naumljenog prenosa grobišta na drugo mjesto i do radikalnog popravka crkve, jer bi se spomenutim arhitektonskim fragmentima, ako su s istoga mjesta, nakon toga imali naći bar gdjekoji ostali djelovi.

Još je gore sa viješću o benediktinskom samostanu u molatskoj župi na istoimenom otoku. Zaveden sličnošću, kojom su u sredovječnim latinskim ispravama tradirana imena dvaju otoka: Mljeta (Meleta, Melita) i Molata (Meleda, Meleta, Melita, Mellata, Melada), te pomjesnog naziva ulice i bivšem zadarskom varošu *Melta* (Melita, Meleta ili Altaripa) dogodilo se je da je Bianchi od pisma kojim Deša knez dukljansko-zahumski 1151 god. daruje otok Mljet samostanu sv. Marije od Pultana na brdu Gargano u Apaliji, stvorio pismo Deše bana hrvatskoga kojim tobož iste godine dariva otok Molat benediktinskom samostanu sv. Krševana u Zadru. Protivno od njega prof. Šišić jedno pismo Jurislava kneza ninskoga, kojim 1201 prodaje svoju zemlju, na kojoj je crkva sv. Pavla, opatu Isaku sv. Marije Meltske, primjenjuje sv. Mariji Mljetskoj (v. Smičiklas Cod. dipl. III. str. 3 i 520). A što je na stvari? Po sadržaju isprave i u njoj navedenih međaša, očito je da se radi o prodaji zemlje u ninskom kraju (gdje je zbilja bila crkva sv. Pavla) opatu nekog obližnjeg samostana pod nazivom »sancte Marie Meltensis«. a ne onako dalekog kao što je Mljet na jugu Jadrana. Prodaja bi se činila nevjerojatna. jer izvan ruke, da se je radilo i o samom Molatu u sjevernom Jadranu. Uzim da je knez Jurislav slučajno tamo imao posjeda. Ali tu je suvišno svako domišljanje, kad se na, da je u Zadru postojao najprije muški samostan (valjda Augustinijanaca). a zatim od 1241 ženski s. Mariae de Melta ili de Altaripa, također augustinijanka izbjeglih iz Ugarske pred Tatarima, s kojima se pomiješaše benediktinke sv. Platona prigrlivši zajedno pravila sv. Dominika (v. Brunelli, Storia di Zara p. 407).

*) Treći neuzidani komad, koji navodno prikazuje sv. Jurja na konju (nu vjerojatnije viteški lov), držalo se da je nestao za tal. okupacije. Ipak ga pronađoh i ostavih iza oltara u crkvi kao na sigurnom mjestu, ali kasnije je opet nažalost doista nestao.

Ovo naročito iznesoh, da se vidi koliko se je nekritičkih vijesti uvuklo u našu povijest. S time još ne mislim kazati da u Molatu nije bilo benedikt. samostana, ali tvrdnja Š. Benje o tome treba dokaza iz drugih — čišćih izvora, koje istom treba tražiti.

U koliko pak uopće opstojahu benedikt. samostani u Karinu, Novigradu i Molatu, mogli su postojati samo u doba njihovog najvećeg cvata u nas, t. j. za dobe hrv. kraljeva, jer poslije toga na strogo hrvatskom upravnom teritoriju nisu već osnivani novi za muške nego tek za ženske.

Idući dalje prema sjeveru Bijele Hrvatske nalazimo ih još nekoliko, ali sa sigurnije zajamčenim podacima. Iz isprave općine paške od 1071 izdane za vrijeme kralja P. Krešimira samostanu sv. Mihovila na otočiću Sušku (de Sansicovo, Sansego) zapadno od Lošinja, doznajemo da je ista imala u vlasti samostan sv. Petra na otočiću po njemu danas zvanom Sv. Petar a nekada de Neumis (Nembo). Da poprave nepravdu koju bijahu nanijeli Bogu i samostanu sv. Mihovila na Sušku već u početku njegove gradnje, a radi česa ih stizahu velike kazne, Pažani eto darovaše mu svoj samostan sv. Petra sa oba školjića koja njihovom samostanu pripadahu (sv. Petrom i Tovarićem) uz druge upravo bogate darove. Ne znamo u čemu su sastojale uvrede Pažana, da li ih na nje navela grješna lakomost za tuđim ili zavist radi svoje zadužbine, kao što ne znamo kad je koji od ta dva samostana osnovan. Uopće slabo je poznata daljna njihova sudbina, te bi upravo zahvalan posao bio, kad bi se ko s hrvatske strane našao da iz duboke tame iznese ove dvije hrv. svetinje, koje je iskreno kajanje skupa povezalo, dok je nad njima veliki kralj vladao.

Međutim mora da je na samom otoku Pagu postojao samostan Benediktinaca posvećen apoštolskom prvaku sv. Petru. Dizao se je $1\frac{1}{2}$ km od prilike na jugoistok od današnjega mjesta Paga, nedaleko ispod Staroga grada pokraj mora. Danas teško da mu se više i zadnji tragovi vide. — Iz raznih raspršenih listina (kao kod prefekture u Zadru kod žup. ureda te općine u Rabu, kod suda i u samostanu sv. Margarite u Pagu itd.), koje se odnose na posjede, povlastice, zakone, raspre i naredbe za crkvu i općinu pašku, dalo bi se pomnjivim ispitivanjem izvući čitavu nit te veže rasap ove opatije s njezinim početkom. Odvela bi nas najmanje u početak XI v. Žestoke borbe, koje su se kroz stoljeća vodile između Zadrana i Pažana,

ovi da očuvaju svoju slobodu pred presizanjem onih da ih sebi skuče i podjarme, najteže su se odrazile upravo na opatiji sv. Petra, tako da su monasi prisiljeni bili da je početkom XV v. napuste sasvim. Prije toga bi poput tolikih drugih za mletačkog ovladanja dana u komendu svjetovnim svećenicima stranim i domaćim. Od opatâ komendatora odskače dostojanstvom kardinal Petar Ottoboni, kasnije papa Aleksandar VIII, čiji je otac neko doba obnašao službu javnog magistrata u Pagu. Zub vremena uz prirođeni nagon za rušenjem zapuštene stvari i primitivnih ljudi oboriše crkvu i samostan do tla. Na njihovim razvalinama podignuta bi 1541 manja kapela. Prava komende utjelovljena su sa nadžupničkom prebendom uz stanovite obaveze od god. 1773. Konačno bi porušena i crkvica sv. Petra kraj mora radi gradnje novih skladišta za sol, a utrškom od naknađenog zemjišta za nju, imalo se je produžiti tek opstanak drugoj crkvi u gradu... Oh, hoće li kad davna čežnja, što tajinstveno obavija mire Staroga grada, snažnije zahvatiti današnji naraštaj Paga, da tu uz zavjetno svetište slavno Uznešene u nebo, ponovi bogoduhi život redovničkog svijeta!

I za grad Senj, toliko glasovit sa junaštva njegovih Uskoka, a dugo cvatan zbog njegove trgovine, možemo kazati da se je vrlo rano upoznao sa sinovima sv. Benedikta. A to je i lako shvatljivo. Trgujući po svijetu, osobito po talijanskim gradovima, prijemljiva duša Senjana odnosila je sa sobom duboke utiske savremene kulture, koja u srednjem vijeku bijaše u duhu crkve a pod snažnim zamahom benediktinskog rada. Iz tih dojmova porodila se u njima želja, da nosioce duhovnog i materijalnog napredka imaju u svojoj sredini, a podžizao ju je ne manje primjer najbližih susjeda, otoka Krka i Raba, gdje su Benediktinci od prvog svoga dolaska tako rekuć srasli sa zemljom i dušom narodnom. Zato vidimo Senj gdje ko budni stražari okružila ga tri benediktinska samostana: sv. Dujma nad gradom, sv. Križa u Drazi na cesti prema Vratniku te sv. Jurja blizu Nehaja u uvali zv. »Abatovo«. Kojemu od njih patri prvenstvo ne bih mogao ovdje naprečac odsjeći; to će biti dužnost novom povjesničaru senjske crkve.

Darovanjem kralja Bele III. došao je Senj u drugoj polovici XII v. u ruke Templara, gdje gospodovahu nepuno stoljeće (od 1180—1269). Kroz to vrijeme nema uopće spomena benedikt. samostanima oko Senja. Je li ih nestalo već prije sa prestankom narodne nezavisnosti, ili

je jedan dio od njih ustupio im svoje mjesto, dok je drugi samo jače u sjenu turila vlast novih gospodara? — Stalno je tek da je odlaskom Templara za Bele IV. u Dubicu na Uni, Senj pripao krčkim knezovima Frankopanima. Odmah iza toga spominju se u ispravama opati sv. Jurja kod Senja. Poznata pobožnost ovih hrv. plemenitaša (po svoj prilici od roda Tugomirića) dozvala je benediktinsku braću u napušteni samostan sv. Jurja u »Abatovo«, koji je međutim za boravka Templara dobio skroz drugčiji izgled obranbene tvrđe, jer uz službu Bogu bijaše im dužnost da viteški odbijaju silu napadača. Nešto kasnije opet uz sv. Jurja gotovo redovito spominje se i samostan sv. Križa. Održaše se rekbi sve do turskih provala. Poslije 1560 nema im više spomena. Opatijske posjede prigrabila je sebi državna vlast, raspolažući s njima po miloj volji. Da se Turci ne bi ugnijezdili na domak gradu dao je general Lenković porušiti sve zgrade izvan zidina gradskih. Tom prilikom postradaše zdanja rečenih benedikt. samostana, da dadu možda obilno gradiva za zidanje ponosnog i gordog Nehaja.

Nu vratimo se natrag u srednju Dalmaciju. Na istočnoj strani šibenskog konala, ondje gdje je i danas u vojnoj službi iako bez prvašnjeg značenja tvrđava sv. Nikole, dizaše se u XI st. benediktinski samostan sv. Nikole najobičnije zvan »in portu« ili »de portu«. Po njemu je i tvrđava dobila svoje ime. Prvi puta — što se zna — spominje se u aktima crkvenog sinoda državnog u Zadru 1095, da pozvani prema svrsi takovih sabora uzmu u pretres i ispitaju više važnih stvari. Među opatima koji tu učestvovahu navodi se Petar (abbas monasterii) S. Nicolai. Dugo se ipak nije znalo na koji se samostan dotični opat odnosi, dok nisu najprije pok. Fr. Radić a za njim pop P. Kaer ispravno utvrdili ubikaciju mu, upotpunivši propust predašnjih istraživača time da su posegli za kasnijim ispravama u koliko ih bijaše, a ne zadovoljiše se da se u nedostatku savremenih ili ranijih, uteku nesigurnim nagađanjima. Inače o postanku njegovu nema nikakovih podataka. Neki bi htjeli da je crkva u čast sv. pomorcu barijskom prastarog postanja, ali bez dokaza. Sigurnije će biti da se postanak i crkve i samostana odredi početkom XI stoljeća, kad je Šibenik kao eminentno hrvatski grad stao igrati važnu ulogu tako, te vidimo kralja P. Krešimira IV. gdje 1066 sa prvim dostojanstvenicima kraljevstva božićuje u njemu; iz darovnice Petra Črne od 1080 znademo da je i Zvonimir boravio u Šibeniku, dok kralja Stjepana III-a

na Malu Gospu 1088 vidimo okružena mnoštvom plemstva i maloga puka gdje dijeli milosti, možda neposredno iza same krunidbe obavljene »Apud castrum Sibinico«...

Spomen se ovome samostanu proteže sve do pod konac XV v. Pored drugih dobročinitelja lijepo ga je pazio moćni rod Šubića bribirskih. Tako Pavao III. Banić 1346 oporučno ostavi mu svoje solane u Velikom Blatu, koje mu bijaše poklonila šibenska općina. U Šibeniku (gdje je kadšto trajno vidjeti opata sv. Nikole) pripadale su mu dvije crkve, sv. Krševana za koju se je dugo parbio sa tkonskim ili rogovskim samostanom sv. Kuzmana i Damjana, te onu sv. Barbare nedaleko od katedrale. — Od opata Stj. Biličića 1449 ostao je bio spis različitog sadržaja, ali je dospio u tuđinu, o čemu na drugom mjestu.

Mletačka republika ovladavši konačno dalmatinskim gradovima, nesigurna za svoju kupljenu vlast, dade se svom brigom na dizanje kula i utvrda na svim strategijskim trgovačkim pozicijama. Šibenik kao važna točka trebao je zaštite i obrane za svoju trgovinu napose sa morske strane. Još za dužda Andrije Gritti-a 1523 bi odlučeno da se na poluotočić sv. Nikole izgradi podesna tvrđava.

Taj posao povjeri samovlada glasovitom arhitektu Mihovilu Sanmicheli-u iz Verone, ali pozvan za istu svrhu drugamo, poslije nego bijaše sve potrebito odredio za gradnju tvrđe, ostavi svoga sinovca Iv. Jeronima Sanmichelia mjesto sebe, koji zbilja u nešto više od dvije godine (1543-46) na položaju porušene crkve i samostana sv. Nikole »in portu« izvede zadano mu djelo.

Povrh lûka ulaznih vrata plohorezani lik sv. biskupa u plaštu, s mitrom i pastoralom, jedini je znak što bi sjećao na staru opatiju. Od stare crkvice ne osta ništa; nema valjda više ne drvenog kipa svečeva u sjedećem stavu, što preturio bijaše i talijansku okupaciju...

Međutim neki drže da je u šibenskoj okolici bilo više benediktinskih samostana. Osim već pomenutoga na otoku Žirju, njihovim položajima označuju: sv. Lovru o Morinju (u donjem polju), Sustipanac u Makirinskoj uvali kod Pirovca i Sustipanac kraj Prukljana. Ali preko jednostavne konstatacije da je tu nekada bio nekakav samostan, nema se uopće pisanih spomenika da bi na kojem od njih nastavali Benediktinci.

Istina u Morinju ima jakih tragova kršć. života kroz dobar dio srednjeg vijeka. Neki arhitektonski ornamenti nađeni na istok nedaleko od sela Jadrtovca, svjedoče za starokršć. crkvu VI—VII v. u tom kraju. U šibenskom

Donjem polju kod sv. Lovre nađeno je u nekoliko navrata više arhitektonskih i pisanih fragmenata iz dobe hrvatske samostalnosti. U nestašici sredstava iskopine tu još nisu dokončane, pa se još ne može omjeriti ni pravo ocjeniti njihovo značenje. Možda bi baš nastavak ovih iskopina posvijetlio i u ovom pitanju, je li ili nije tu u davno doba bilo sijelo naših redovnika. Tek nuzgred i kao kuriozum pripominjem da su Šibenčani ustanovljenje svoje biskupije koncem XIII v. najuže povezivali baš sa Morinjem, dotično sa tobožnjom morinjskom biskupijom, koju da su raskolni Grci razorili — što je moglo biti za ratova bizantskog cara Emanuela 1167. — Je li to baš bez svake povjesničke jezgre i prosto ishitrena laž?

O školjiću Sustipancu u Makirinskoj drăzi, kao stalno zna se, da je skradinski biskup na opetovane molbe Petra pl. Draganića 1511 podijelio crkvu sv. Stjepana i kuću uza nju franjevcima trećoredcima i da su se tu nastanili, gdje i ostadoše sve dok Turci nisu zaposjeli Skradin sa okolicom. Tek nakon posvemašnjeg izgona Turaka iz Dalmacije, mogli su se fratri da povrate, ali nemajući dovoljnih uvjeta za daljni opstanak, kao suvišan bi koncem XVIII v. dokinut. O kakovom boravištu Benediktinaca tu prije Trećoredaca, ili makar u davnije doba, nema osim asocijacijom i analogijom pukog nagađanja nikakovih podataka.

O Sustipanu pak kraj Prukljana nezna se ni toliko. Na sjevero-zapadu ovog zatona (krivo nazivanog jezera) strši iz mora podrtina male crkvice sv. Stjepana, dok je veći dio njezina okolnog tla potonuo. Za bonace i oseke vide se i ostali temelji zdanja. Prosti narod nastojeć odgonetnuti nemili rasap posvećenog mjesta, spleo je oko njega pobožnu priču o prosjednuću dvora bogatog ali nemilosrdnog Gavana. U djetinstvu pk. majka buduć iz onog kraja stoput mi ju je prepričala.

Ako je slučajno bilo kada u kojem od ova dva Sustipanca samostanskog života Benediktinaca, to je moglo biti kao u manjim hospicijima bez posebnog opata, područnih i ovisnih od glavnog samostana kao matice, — u tom slučaju od sv. Nikole »in portu«.

Naprotiv iz istrage, koju je splitski nadbiskup Ivan vodio 1267 protiv velikih zloporaba šibenskog svećenstva, slijedi da je u šibenskoj okolici postojao nekoć samostan sv. Marije »de insula«, jer je njegova opata skupa sa opatom sv. Nikole »in portu« našao kriva da ih s ostalima kazni (Smičiklas, Cor. dipl. V. 454—455). Pita se: gdje

je taj samostan sv. Marije na otoku bio? Nema sumnje da se radi o otoku šibenske dijeceze. U šibenskoj su biskupiji tri otoka, čije se crkve od pamtivijeka posvećene Bl. Dj. Mariji, naime: Žirje, Zlarin i Prvić.

Pišući o Žirju, rekli smo da poslije nego Benediktinci s njega bjehu odazvani u kraljevski samostan sv. Ivan u Biogradu, na Žirju ne bijaše više samostana pod upravom opata; najviše da je ostalo nekoliko braće da upravljaju i nadgledaju imanja darovanoga otoka. Zato se uopće kao takav nigdje kasnije ne spominje.

Na Zlarinu, jednom od najljepših i najnaprednijih šibenskih otoka nema jednog traga u narodnom predanju, da bi na njemu kada gdje postojao kakav samostan, a tradicije se kod njegova pučanstva uza sav napredak vrlo ljubomorno čuvaju.

Ne bi preostalo drugo nego da na Prviću zamislimo rečeni samostan S. M. de insula, ondje gdje je danas samostan oo. Trećoredaca, sv. Marije od milosti, kao što je po nekim indicijama sudio pk. Kaer. O. Stjepan Ivančić u svom djelu »Povjesne crtice o samostanskom III. redu... i poraba glagolice« ne kazuje ništa što je bilo prije podignuća njihove crkve i samostana. Ipak nema sumnje, i prije 1463 bijaše u Prvić-Luci crkvenog života. Tragovima zapaženim od Kaera dodajem nadgrobni natpis pred glavnim ulazom u crkvu, a spominje jednog Kotromana iz XIV v. Trebalo bi samo dignuti ga odonle, a tako i nadgrobnu ploču biskupa Fausta Vrančića u crkvi i uzidati ih u zidove iste, da se dalje nogama ne taru i ne »ližu«. Po svemu dakle opravdano je ubiciranje samostana sv. Marije »de insula« na Prviću, pogotovo kad se zna da je u staro doba pod nazivom otok, školj (= insula, isola) općenito i isključivo razumijevan Prvić (valjda od prvi otok). — Ostavimo sretnom slučaju i marnom kopanju mlađih sila po arhivima, da nam oni konačno odgovore: kad je i od koga ustanovljen, kako se razvijao te kad je svršio ovaj benediktinski samostan, o kojem se do sada znalo tek da je bio.

Nu preći nam je na sigurnije tlo. U današnjim Poljicima, nedaleko sela Krila kraj mora izvi se poput labuda u drugoj polovici XI vijeka bogati samostan sv. Petra, obično zvan u Selu ili Gumajev. Dugo se nije znalo za pravu ubikaciju, dok je ne ustanovi pk. Kaer, koji je neko vrijeme u onim stranama župnikovao. Nekako pak pred sami svjetski rat pk. Don Frane otkopa mu temelje. Iskopine su se imale nastaviti kod crkve sv. Stjepana, ali kao

kod nas, došli novčati ljudi, zakupili zemljište i novom gradnjom arheološkim stručnjacima omeli posao.

Na navedenom dakle položaju Petar Črne sin Gumajev rodom iz Poljica zajedno sa ženom si Anom dade oko 1060 god. za pokoj mrtvih a oproštenje svojih grijeha sagraditi crkvu, u čast sv. Petru, koju zatim velikim slavljem osveti Lovro nadbiskup splitski. Ali nakon više godina dogodi se te isti Črne zapade u tešku bolest, iz koje izgledalo da neće ni ustati. U toj nevolji zavjetova se, da će ako ozdravi, u istoj crkvi stupiti u red sv. Benedikta. Malo zatim zbilja ozdravi Petar, te uz pomenutu crkvu stade graditi samostan. I kad bi sve dovršeno dozva u nj braću Benediktince, obuče na se redovničku halju, a prvim opatom postavi svog nećaka Grgura. Bilo je to po prilici 1073 god. Sve nam to i još mnogo toga pripovijeda sam utemeljitelj zadužbine u darovnici, gdje je potanko nabrojeno čim je sve obdario svoj samostan da može kako treba cvasti i napredovati.

Samostan sv. Petra u Selu po primjeru drugih naših savremenih benedikt. samostana imao je svoj Zbornik isprava upisan na pergameni beneventanskim pismom iz konca XII v., a čuva se u arhivu splitskoga kaptola. Zanimiva Črnina darovnica samo je dio njegov. Upravo je sreća da nam se sačuvala, jer nam daje mogućnost da iz nje dočaravamo sebi kulturno-socijalnu sliku života u Hrvatskoj za vrijeme narodnih vladara. Nadalje iz ovog zbornika razabiremo da je Gumajeva zadužbina u svoje dobročinitelje brojila i prve odličnike hrvatske, kao što je morski župan Rusin i žena mu, te brat Rusinov Slavac, nesretni hrvatski kralj najkraćeg vladanja.

Kratkoga vijeka bijaše i samostan sv. Petra. Poslije XII v. nema više spomena njemu ni njegovim opatima. Ne zna se pravo kad ga sinovi sv. Benedikta napustiše, da li je to bilo ispred dodijalih svađa i nasilja domaćih mogućnika, ili ispred naleta divljih tatarskih hordija. Činjenica je da se samostan više iz razvalina ne podiže, dok se spomen crkvi sv. Petra i dalje proteže sve do XV v. kao nadarbini splitske nadbiskupske menze. Ali opravdana je sumnja, da to nije ona ista, što ju je Petar Črne »studio artificum« dovršio.

Prekinut ću ovdje s povjesnim crtama o ostalim benediktinskim samostanima u nas, da prije nego se završi slog izdanja, odgovorimo glavnoj svrsi ovoga članka. O samostanima u bizantskom tematu Dalmacije, na otocima, u Crvenoj Hrvatskoj te o ženskim samostanima nastavit

ćemo ako Bog da drugom zgodom. Međutim da vidimo u čemu bi zapravo stala važnost benedikt. reda u hrv. narodu.

Uzvišena njegova dvojaka svrha za koju je ustanovljen: molitva i rad, kao što je moćno oplodila tolike druge zemlje i narode, oplodila je obilnim blagoslovom hrvatsku zemlju i narod, naročito u doba hrv. samostalnosti. I danas kad već nema ni jednog benedikt. samostana za muške nego par njih za ženske u čitavoj hrv. zemlji, osjeća se duboki učinak te dvostruke svrhe, a u spomenicima tisućljetne kulture, s kojom se pravom ponosimo, najjače odskaču baš djela benedik. monaha, koja su i lijepa i brojna.

Karakteristika je srednjeg vijeka da je svaki veći kulturni i socijalni podhvat kod svakog kršć. naroda prožet duhom vjere i pobožnosti. Taj isti duh prožeo je napose hrv. knezove i vladare iza kako su prigrlili Kristovo evanđelje i stupili pod sjenu njegova križa. »PRO REMEDIO ANIME... IN HONOREM...« i slično, jezgra je svih sačuvanih posvetnih vladarskih ili velmoških natpisa u nas, dok je u ispravama na dulje izložen povod njihovih poklona. Sad im je povodom strah za počinjene grijehe od suda Božjega, sad opet zahvalnost za primljene milosti, ili zavjet da se oslobode teške bolesti ili kakve druge nedaće. Ovaj duh duboke religioznosti usadili su u hrv. narodu u prvom redu Benediktinci, koji su po pravilima svoga reda zvani da upoznadu svijet sa snagom prave molitve, ali ne tek molitve, nego da ga usporedno primjerima iznesu na nehinjena djela kršćanske ljubavi.

Gledom na molitvu sinovi sv. Benedikta netom udariše stanove svoje u kolijevci hrv. države, vidimo ih da se spuštaju do najširih slojeva narodnih, pa omjerivši pravo potrebe mnoštva, da ga što sigurnije pridobiju za Krista, uvađaju narodni jezik u crkve, u liturgiju. Zato od početka borbe za slavensko bogoslužje upravo Benediktince moramo brojiti među prve branitelje a ne manje i kasnije među najvjernije čuvare glagolice. Ljepoti liturgije, koju je ovaj red u središtima svojim napose njegovao, presadili su naši Benediktinci na narodnom jeziku i u druge župske crkve po zemlji, koje su s njima na bilo koji način u doticaj došle. Dobro je opazio Benediktinac o. Mihovil Mlekuž, da je pjevanje večernji i jutarnji za velikih blagdana po primorskim mjestima na narodnom jeziku i u skromnim seoskim crkvama, ostatak presađenog monačkog molenja časoslova. Tome bih ja dodao i pjevanje lekcija ili života svetaca, koje je prošireno isključivo po istom opsegu. Imamo pače svjedočanstva da su Benediktinci u nekim

gradovima bizant. temata Dalmacije obzirom na hrvatske slojeve u crkvi rabili hrv. jezik (na pr. sv. Krševan u Zadru).

Što se tiče druge svrhe benedikt. reda, rada, taj i u hrvat. narodu bijaše raznovrstan, te je obilno ostavio plodova na polju duševne i materijalne kulture. Drugom polovicom VII v. vladala je na evropskom zapadu užasna praznina u prosvjetnom pogledu. S propašću zapadnog rimskog carstva stara kultura pravo rekuć okamenila se, a i na istoku u grčkom duhu nastao neki preokret, stao ga se hvatati neki ledni mrak. Ipak sva ta klonulost nije vodila vječnoj smrti. Crkva je u sebi prikupila toliko umnih djelotvornih snaga, koje će jednoga dana buknuti silinom preporoda. Crkva je po svojem pozvanju uzela u svoje ruke vodstvo obuke i nastave, a kao brižna gospodarica sve što je imalo vrijednosti da posluži uzvišenoj svrsi spasavanja i savršenosti, pročistit će i upotrebiti zato. Kao predstavnica prave svjetlosti znala je dobro da bez svjetlosti uopće nema života, napose u svijetu duša. Jedna od glavnih briga dakle bi joj da što više svjetila zapali po zemlji. Oko svake stolne crkve, oko svakoga samostana bjehu osnovane škole, istina u prvom redu za buduće duhovnike, ali i za svjetovnjake, koji su samo htjeli ili im inače prilike dopustile. Nastavu su u tim školama vršili svećenici, te je kler već po zvanju učitelja za dugo slovio kao najkulturniji stalež. Tako u to doba bijaše općenito po kršć. zapadu, pa tako bijaše i u Hrvatskoj. Da su hrvatska djeca morala polaziti školsku obuku, slijedi donekle iz akata splitskih sabora 925 i 928 god., bilo da su autentična ili prenačinjena. Po pravilima pak benedikt. reda svaki redovnik bijaše dužan da se posveti nauci; da uči i da bude podučen bijaše tako rekuć dio životne mu zadaće.

Osim toga svi naši samostani pa i oni koji bijahu neovisni od matice reda, stajahu više manje u uskoj vezi s njom a vjerojatno i s drugim znamenitijim samostanima u Italiji, Francuskoj i Njemačkoj, tako te se kulturne tekovine prvih i vodećih redovničkih središta odraziše u našim mlađim i razmjerno manje uglednim. Uzmite koju hoćete granu prosvjete, na pr. pismo. Svi naši pisani spomenici u sred. vijeku srodni su i oblikom i sadržajem sa spomenicima drugih zapadnih zemalja, jer jedni i drugi potekoše ako ne uvijek iz ruku monaških, a ono svakako pod utjecajem njihovih škola. Poznato je t. zv. longobardsko pismo ili beneventana, koje je naročito cvalo u školama benedikt. samostana u južnoj Italiji, gdje se i rodilo. Ovo pismo koje prevlađuje u spomenicima hrvatske dvorske kancelarije potvrđuje gore rečeni odnos naših samostana s onim u Italiji.

Od književnih pak proizvoda u stalnim mijenjama dugih stoljeća malo se je sačuvalo, ali i ono što je većinom pripada benedikt. samostanima. Sadržaj im je kroz sve doba hrv. narodne nezavisnosti gotovo isključivo crkvenog duha, budući namijenjeni liturgičnim ili pastoralnim potrebama ili su pisani za užu uporabu redovnika. Tu su u prvom redu misal, evanđelistar, lekcionar, psaltir, časoslov, himnarij, pa poenitentiale = zbirka zakonskih odredaba za pokornike, onda homilije i sermoncijal = zbirka propovijedi, regula za monahe itd. Naši spomenici kao što su splitski evangelarium, zagrebački pasionale, liber psalmorum đakona Majov, pa zadarski psalterij, osorski evangelarij itd. srodni su po svemu sličnim spomenicima poteklih iz stranih opatija, koje bijahu na glasu kao prave književne republike. A kad zublja preporoda, kojoj upravo goriva dadoše samostani evropskog zapada sabiranjem i prepisivanjem grčkih i rimskih klasika, trgnu svijet na novi život, neće ni preostali hrv. benediktinci ostati skrštenih ruku. U razno doba našlo se je po više njih koji se okušaše u raznim granama književnosti. Naravski različita im je vrijednost. Spomenuli smo kodeks šibenskog opata Stj. Biličića iz 1449. U ovom kodeksu koji je odlutao u tuđinu neznanu ima sastavaka na lat. i talijanskom jeziku, ima priča, moralnih pouka i historijskih bilježaka. Ko će ozbiljno držati da je to osamljeni pokušaj ? I hrv. »lucidar« (vrst sredovječnog sveznadara) iz konca XIV ili početka XV v. plod je ovih nastojanja. Od povjesničara spominjem Ludovika (Tubero) Crijevića, Mavra Orbini-a, Anselma Banduria, Timoteja Cisilla; od pjesnika Mavra Vetranovića, Ignacija Đorđića; od pobožnih pisaca Bazila Gradića. Zna se nadalje da su neki hrv. pisci kao Marko Marulić i Faust Vrančić pisali neka djela za duvne benediktinke, kao i to da su koludrice sv. Spasa u Šibeniku 1615 na hrvatskom jeziku prikazivale »Predstavu triju kralja«.

Ni na polju glazbene umjetnosti nisu mogli da zaostanu hrv. benediktinci. Tako na pr. dopriješe do nas nekoliko starih kodeksa s neumama (znakovi mjesto nota). Benediktinci su uopće poznati kao brižni gojitelji crkvenog pjevanja (korala). U davno doba u sv. Galu postojala je naročita glazbena škola. Iz rečenog uzajamnog odnosa

među benedikt. samostanima moglo bi se zaključiti ili da su naši samostani u te škole slali svoje gojence, koji su onda sa sobom donijeli glazbenih knjiga, prepisivali ih, naručivali ili na dar dobivali. Takav jedan kodeks čuva samostan oo. konventualaca u Šibeniku, očito kao baštinu od šibenskog samostana sv. Nikole. Sličnih ulomaka ima i u Dubrovniku, po svoj prilici iz najznamenitijeg njegovog samostana na Lokrumu, koji opet od svih stajaše u najužim odnosima sa najviđenijim članovima reda u Italiji. I popis knjiga samostana sv. Petra u Selu zabilježio je »librum cum canticis monasticis«.

Ali Benediktince u nas idu velike zasluge na polju monumentalnog graditeljstva. Došavši k nama činjenica je da se od IX—XI v. mnogo toga sagradilo: i samostana, velikih i malih crkava, zvonika i stanova. A vrlo je shvatljivo da su u više slučajeva baš sami Benediktinci gradili. To se slagalo s načelom njihovih pravila: »labora«; k tome znali su što najbolje odgovara njihovim potrebama; pred sobom imađahu tradiciju i iskustvo, koji su im uvijek dobro došli. Da su sami gradili držim da smijem zaključiti na pr. iz privilegija kralj P. Krešimira IV. od 1059 danog samostanu sv. Ivana u Biogradu, gdje opatu Andriji i braći mu veli, da je samostan sagrađen na zapovijed i uz pomoć kraljevu a zapravo njihovim trudom (labore) da je započet i dovršen. Isto tako za samostan sv. Petra na Rabu biskup Drago i prior Majo u fundacionoj ispravi kažu opatu Fulku, da mu dozvoljuju te na njihovu otoku sagradi samostan, dok im crkvu sv. Petra i sv. Ciprijana daju gotove, da po volji uz jednu ili drugu sagrade dotični samostan.

Na žalost nemamo ni jednog benedikt. samostana iz ove dobe sačuvana, da bi znali kako su izgledali. »Sve je pusto razgradilo vrijeme«, razgradilo ili pregradilo. Ne samo nego kao da neka ukleta kob prati naše povjesne spomenike. U zadnji čas kad se tračak nade pomoli ispod mrkog oblaka, da će se nešto u zadnjim ostancima spasti, dođe neumitna ili neprijateljska ruka i uništi što je zub stoljeća poštedio. Možda ipak s vremenom izbiju na površinu tragovi makar jednog od njih, prema kojima bi se onda dala izvesti rekonstrukcija njegova. Rekonstrukcija sv. Krševana u Zadru izvedena po pk. arhitektu Ć. Ivekoviću, držim da se neda primijeniti na druge naše samostane, koji nastaše u drugim prilikama i zauzimahu druge dimenzije. Nema li već nade za Krešimirov samostan u Biogradu, da bi mu na temelju iskopina mogli dočarati

sliku, kakav bijaše do razorenja grada po Mlečanima, ostaje mogućnost za Zvonimirov u Vrani, pa morali ga tražiti u gradini kod Jusufbegova hana ili u gromili zarašćenoj šikarjem sjevero-zapadno od Vranskoga jezera.

Naravski nećemo u nikojem slučaju, što se tiče bogatstva i ljepote, zamišljati ni jedan od naših samostana da bi se mogao uspoređivati sa velikim benedikt. samostanima drugih naroda, kao Monte Cassino u Italiji, sv. Gala u Njemačkoj, sv. Martina u Toursu u Francuskoj, ali rasporedbom i slogom morao bi im ipak biti blizu. A kad bi raspolagali dovoljnim arheološkim materijalom za uporeďivanje, našli bi bez sumnje razliku između samostana u nas izgrađenih do sredine X v. te samostana izgrađenih od sredine XI v. Ova pak razlika ne stoji tek u većim razmjerima i crkvi i samost. zgrada u posljednje razdoblje, nego još više u graditeljskom slogu. Pitanje je samo, je li ta razlika posljedak one, koja postojaše u benediktinskom graditeljstvu prije obnove matice reda za opata Deziderija 1066. Naglim naime porastom benedikt. samostana u nas iza polovice XI v. unešena je montekasinska arhitektura, koju obilježuje starokršć. bazikalni tip crkava sa ravnim stropom. Istina nisu ni sve ove crkve morali graditi baš Benediktinci, ali su građene u slogu, koji je presađen iz njihovih graditeljski škola u južnoj Italiji.

Za vrijeme a i prije Benediktinaca bilo je u Hrvatskoj domaćih graditelja. Neobični njihov slog povjesničari umjetnosti različito nazivlju ili ga naprosto podcjenjuju. Građevine su to — govor je isključivo o crkvama — raznih četvornih, kružnih, polukružnih, križnih i polukrižnih itd. oblika, presvođene sa bačvastim svodovima, kao što poduprte s lazenama, nadvišene s okruglom ili elipsoidnom kupulom, ili su u pročelju uklopile izviti zvonik, — a sve je opet iznutra ukrašeno plitkom pleternom ornamentikom baštinjenom od iskoni, u koju domaći majstori - umjetnici unesoše svoje motive, svoje shvatanje i svoj način izradbe.

Benediktinci po svoj prilici ne zazirahu od domaćeg graditeljstva, nego naše majstore poučiše savršenijoj tehnici, točnijem mjerenju i mirnijem klesanju kamenja. Na dvije razne (u Ninu i u Biogradu) naiđosmo na ulomke s pleternom ornamentikom na pečenoj glini, koja je nadomještala pomanjkanje mramora ili domaćeg sitnozrnastog vapnenca. Svakako su ti ornamenti iz domaćih peći, a obzirom na svrhu da krase untarnjost crkvi, ne možemo da ih zamislimo bez uticaja redovnika odnosnih samostana.

Na slikarskom polju ostaviše Benediktinci lijepi broj iluminiranih kodeksa u Rabu, Zadru, Trogiru, Splitu i Dubrovniku. Bogatstvom i sjajem ispred svih rekbi odvaja zadarski Psalterium, kojemu su stranice od prve do zadnje ispunjene divot-inicijalima i raznim minijaturama. Minijatura je osobito cvala u Irskoj, odakle ju je sv. Kolumban donio u Bobbio u sjev. Italiji. Naši iluminirani kodeksi potječu većinom iz minijaturne škole Monte Cassino, ali radili su ih domaći redovnici. Imamo spomenika pisanih glagolicom u tkonskom samostanu iz XIV vijeka također brižno iluminiranih.

Nije pak poznato da je do nas doprlo većih slika iz ove dobe, koje bi se nekom sigurnošću mogle pripisati radu naših Benediktinaca. Po crkvama je prevladavao bas-relijefni simbolični i svetački lik na oltaru i inače, poglavito u ranije doba. Kasnije se umiješala i živopisanost bojama. Ali tragova je malo da bi se što pouzdano o tom dalo reći. U staroj benedikt. crkvi na otočiću Arhanđelu blizu Staroga Trogira svojedobno bilo je vidjeti na zidu apside ostanke afreska. Međutim — kako mi kažu — nadošao je slom zvonika i poklopio sve prije nego se pokušalo što istražiti, a kamo li spasiti. — Od slika po samostanima događalo se da je sve vrednije svršavalo kamo se povukoše njihovi redovnici, ili je žrtvovano plamenu vatre, jer je sveta stvar a teška starina.

Na karitativnom polju. Svaki je benedikt. samostan imao svoj hospitium, da ugosti bolesnike, putnike i namjernike. Odatle u nas riječ »špital« ili »špidal«. Redovnici bi ove goste kršćanskom ljubavi primili, dvorili i liječili. Treba imati na umu da u sred. vijeku za dugo ne bijaše u Hrvatskoj posebnih svratišta za putnike, pa su i toj potrebi ljudskog društva sa svojim gostinjcima providili požrtvovni samostani. Pored toga samo se po sebi razumije da su se Benediktinci kao učeni ljudi bavili liječenjem. Na to su ih nagonile vlastite a i tuđe bolesti. Iskustvo dalekih vijekova i u ovoj grani ljudskoga znanja sklonilo se pod njihov blagoslovljeni krov. Lijepu potvrdu o tom za naše Benediktince imamo u darovnici Petra Črne (1080), gdje se kaže da je opat Desina nekog Poskara s velikim potroškom izliječio od boli koja ga je mučila u glavi.

Jedna od najcrnjih ljaga kršć. svijeta u sred. v. kao ostatak poganskih vremena bez sumnje bijaše trgovina s robljem. Svi napori crkve nisu je mogli nego tek postepeno istisnuti. Nisu se prodavali tek ratni zarobljenici.

I bez rata bijaše razbojnika koji bi zasjeli u zasjede i hvatali kršć. duše, da ih bogato prodadu saracenskim trgovcima. I tu priticahu u pomoć naši bogoduhi redovnici. Upravo je ganutljiv povod, radi kojeg neki Črnic (ili Krnić) daje samostanu sv. Ivana u Biogradu crkvu sv. Mihovila i zemlju u Miranjama (crkva je 3 km od Benkovca na putu za Vranu). U darovnici naime među ostalim navodi, kako neki razbojnici ugrabiše mu sestru i jadnu prodaše u ropstvo izvan pokrajine. Brat se ražalostio ljuto, jer ju je ljubio kao samoga sebe, a nemajući čim da je otkupi, uteče se milosrđu i ljubavi opatovoj, koji mu se zbilja kao dobar pastir i smilova te mu novcem otkupi sestru i iz ropstva izbavi. Nalazeći se na smrti bogobojazni Črnic sjetio se toga i pomenute objekte iz zahvalnosti oporuči samostanu.

Nu Benediktovcima patri zasluga i na polju materijalne kulture. Kao što drugdje tako i kod nas prokrčiše guste šume, isušiše močvare i obradiše ih u prostrane njive i polja, koja zasijaše žitaricama, zasadiše vinovom lozom, maslinom i voćkama. Prema položajima, kako gdje koji udariše sijelo, bave se oni gojenjem stoke, konja, goveda, ribarstvom, gradnjom brodova. U svojim solanama proizvode sol. Na Visu na pr. goje ća i sokole za lov. — O svemu tome imamo potvrda u sačuvanim ispravama i u registrima o njihovim posjedima.

Zanimivo je da ovdje spomenem i jedan obrt naših vrijednih koludrica, koji je nažalost davno nestao. Jedna isprava iz arhiva bivšeo sv. Krševana u Zadru priča, kako neki Zadranin Miha Andrijev 1202 iza pretrpljenog brodoloma namjeri se na neke ribare školjaka, od kojih nauči loviti biserke. Podučivši u tom i braću ode s njima u podgorski kanal, da u zalijevu između Obrovca i Novigrada gorski hvata biserke. Brzo se obogatio, a kad mu braća pomrla nije se više htio da bavi lovom. Tajnu svoga zanata otkri nekom prijatelju Marinu, ali ne potpuno, dok tajnu kako se čiste biseri otkri Maruši i Ljubici koludricama sv. Marije, koje opet to saopćiše onima sv. Nikole i sv. Dimitrija u Zadru. Ove na svoj račun pribaviše lađe za lov, ali budući da su ih ribari prikraćivali u lovu, dodijeliše svakoj lađi po jednu pripravnicu (oblatu), da nadzire. Jedno što to ne bijaše zgodno, a drugo što ribari nisu znali čistiti bisere, otanča lov bisera dok ga sasvim ne napustiše. Tako otpade jedna unosna grana domaće industrije.

Ovo je tek blijeda i na brzu ruku skalupljena slika, što bijahu Benediktinci hrv. narodu. Postoji doduše ne-

koliko valjanih monografija o pojedinim samostanima, ali nema o onim najznamenitijim. Mnogo pak toga uopće još je neistraženo. Dolazi rekbi eto i na to red.

Dobro, reći će se, to je bilo u prošlosti i hvala im budi na svemu, — ali čemu bi nam opet danas, gdje smo Bogu hvala kraj svih vjekovnih nedaća narod sa izgrađenom svojom osobinom, kadri da na putu napredka i kulture koracamo uporedo sa svim pa i većim narodima? — K tome mi smo siromašan narod...

Ko bi tako mislio griješio bi. Najprije proti zahvalnosti za usluge iskazane narodu od ovoga reda. Zatim cilj ili svrha reda puna je životne snage ne manje nego li u doba narodne nezavisnosti, dok su potrebe našeg naroda na polju i duševne i materijalne kulture sve jednako velike. Drugi postojeći redovi u nas imadu druge svrhe i jedan drugoga doduše upotpunjuje, ali ni jedan ne gleda jednakim pogledom na obe sastavne strane ljudskoga života. — Nama se hoće molitve, neprestane molitve, i imamo je hvala Bogu, ali nikad ne baš dosta. Osim toga tu bi molitvu htjeli u duhu sa životom Crkve, prožetu razumijevanjem estetskih ljepota liturgije, prema novom liturgičnom pokretu u kat. svijetu, sa strogom primjenom korala u crkvenom pjevanju, kako ga provode Benediktinci.

Nama treba primjera u racionalnom obrađivanju polja, jer smo u tom pogledu u nekim krajevima još za 100 godina nazad. Osim toga u našoj zemlji leži sva sila mrtvih kapitala, koje bi trebalo oživiti. Istina zato bi se mogao i morao drugi starati i to ne spada u dužnost benediktinskom redu. Ne spada, ali znamo da primjeri vuku, napose obzirom na neke krajeve, gdje narodu fali vlastite inicijative, gdje sve što dolazi po diktatu, mjeri i dočeka s nepovjerenjem. Za svaku potrebu pa i najmanju traži se ili čeka da mu priskoči u pomoć vlast. A da se ukloni zlo poplave, malarije itd., ne bi trabalo u sto slučajeva, nego složiti se, zasukati nogavice i rukave, pa da voda otiče svojim koritom i ne prelazi svojih nasipa. Od redovničke braće učio bi se narod i bez jedne riječi.

Imamo priličan broj učenih ljudi i znanstvenih ustanova, ali mi trebamo i tu benediktinske pomoći. Što do sada na pr. imamo iz patristike i patrologije? Kako stojimo sa hagiografijom itd.?...

Pa gdje da prvo sijelo udare ti obnovljeni Benediktinci? Ni izdaleka ne prejudicirajući u toj namjeri odluci naših biskupa, s više razloga usudio bih se istaknuti prvenstvo Čokovca, Biograda, Vrane, povezavši ih malo po malo sve troje skupa. Na Čokovcu je do danas očuvana veza sa starom rogovskom opatijom. Čokovac je jedinstveno pogledalo Svete Hrvatske, kojeg bi Benediktinci imali proširiti... Biograd pak ima da se razvije da nam nadomjesti izgubljeni Zadar. Gubitkom Zadra čitava sjeverna Dalmacija ostala je bez svoje biskupije, gdje nekada istodobno bijahu tri. Obzirom na velike potrebe današnjice čeka se obnova ninske biskupije sa sijelom u Biogradu. Benediktinci bi joj bili najbolji podporanj. Nadalje čitava sjeverna Dalmacija nema škole, koja bi odgovarala golemim njezinim potrebama. S osnutkom jedne poljoprivredne škole u Vrani, udovoljilo bi se znatnom dijelu tih potreba. Državni demanij iznajmljen ili izvlašten Benediktincima, danas redovito pasivan, kroz ne dugo vrijeme pokazao bi skroz drugo lice, postavši kraj stručne najbolja zorna škola za sve seljačke gospodare primorja i njegova zaleđa. A svećenstvo i narod dočekao bi braću raskriljenih ruku i svesrdice.

Ovdje mi na pamet pada, što pred 8 godina u razgovoru reče jedna školjarka s Pašmana, dok nas iz Biograda prevažala u Tkon, da vidimo Čokovac. Moj drug i ja ispitivasmo je o Čokovcu, odakle mu ime, kako je na njemu itd. Priprostita ali bistra žena kaza što je znala. A kad je upitasmo za prilike života, težak uzdah izvi joj se iz prsiju: »E moj oče, svaki nas blagoslov ostavi, odkad nas sv. Benedikt ostavi!« — Riječi ispuštene s dubokim uvjerenjem, sile na razmišljanje, a plod toga razmišljanja, opća je želja, zahtjev, da se što prije u hrvatski narod vrate hrvatski Benediktinci. *D. M. Klarić.*

Benediktinski samostan u Povljima na Braču

Benediktinaca je bilo u srednjem vijeku na više mjesta po otocima hvarske biskupije. Zna se sigurno, da je njihov samostan sv. Andrije na otočiću Svecu, sv. Silvestra na Biševu, sv. Nikole u Komiži na Visu i sv. Ivana Krstitelja u Povljima na Braču. Ciccarelli hoće da su na Braču oni imali još šest samostana (u Postirima, na Brigu poviše Postira, u Lovrečini, u Stipanskoj kod Pučišća, kod Murvice i u Nerežiškom Polju), a neki nabrajaju na Hvaru tri (sv. Ivana Krstitelja i sv. Nikole te opatiju sv. Marije u Staromgradu). Vjerojatno ih je bilo nekoliko, barem

manjih područnih postaja koje su nazivali celama, ali se za nijedno drugo mjesto hvarske biskupije osim ona četiri prva ne može dokazati da bi posjedovao benediktinski samostan. — Godine 1664. došle su u grad Hvar benediktinke, pa one tu još i danas imaju svoj samostan i u njem žive po regulama svetoga Benedikta.

Uz naše primorje nizalo se preko sto benediktinskih sredovječnih samostana, ali samo za 18 od njih znamo godinu postanka. Polovica od ovih 18 datuma pada u XI. stoljeće, i to, osim jednoga, svi od 1150.—1169. godine. U to vrijeme su svugdje po zapadnoj Evropi gusto nicale benediktinske opatije, pa je razumljivo, da se ista stvar i kod nas događala. U to vrijeme smijemo da s velikom vjerojatnošću stavimo početak i povaljskoga samostana, o kojem sam zamoljen da ovdje napišem kratki prikaz.

Bio je ovaj samostan posvećen sv. Ivanu Krstitelju te se dizao na dnu istočne strane povaljske uvale, u pustom kraju, usred česminove šume, uz samu morsku obalu, zaštićen od vjetrova i licem okrenut suncu. Sagradili su ga brački plemići kao svoju zadužbinu, da se u njemu svagdano dižu za njih Bogu molitve pobožnih monaha, da se u nj sklonu oni, koji to budu od njih ili njihovih potomaka zaželjeli i da im se u njemu djeca odgajaju i poučavaju. Brački su povjesničari zabilježili, da su ovaj samostan porušili Omišani 1145. godine. Njegove se ruševine još i danas dobro vide. Prvo pouzdano svjedočanstvo o povaljskoj opatiji imamo iz godine 1184., kad je bilo odlučeno da se ponovno uspostavi. Uspostavio je uz pomoć bračke vlastele opat Ratko, ali je novi samostan pomakao na vrh sedla brijega, tridesetak metara nad more i oko tri stotine koračaja na sjever od mjesta gdje je bio stari porušeni samostan. Učinio je to, da bude sigurniji od nenadanih gusarskih pohoda. U ovom novom samostanu su živjeli redovnici blizu dva stoljeća. Nestalo ih je sredinom XIV. stoljeća, a posljednji se opat zvao Benedikt. Napustili su benediktinci Povlja s istih razloga, radi kojih su napustili na tisuće samostana drugovdje i kod nas. Popustila je bila disciplina, a po tom nestalo pravoga redovničkoga duha, pa je sve, što je osjećalo u sebi poziv, da Bogu služi u evanđeoskim zavjetima, prigrlilo nove prosjačke redove i pošlo najvećim dijelom među franjevce i dominikance.

Dok je duh svetoga Benedikta prožimao njegov Red, dao je on crkvi mnogo velikih muževa u svakom pogledu, a najviše svetaca. Pa i u Povljima je sve do našega vremena sačuvana predaja ukrašena legendama o svetom Ivanu Povaljskomu, koji je po svoj prilici bio redovnik tamošnjeg samostana, koji se odlikovao strogim pokorničkim životom i čije je tijelo kasnije preneseno u Mletke, a na prazni se grob, što leži pod glavnim oltarom povaljske župne, nekada benediktinske, crkve i dandanas hodočasti.

Kroz više su stoljeća bili benediktinci, kao kod drugih i u hrvatskom narodu rasadišta kulture, a njihovi su nam spisi i ostaci još i danas važna vrela naše povijesti. Iz povaljskoga samostana sačuvana je najstarija hrvatska ćirilica pisana listina (1250. godine) i još stariji ćirilski natpis na kamenu, iz konca XII. stoljeća. Listina na pergameni opisuje nekadanji samostanski posjed, a djelomično i način, kako se do njega došlo i u njoj čitamo preko sto i pedeset imena ljudi i naziva zemalja, a sve je to od reda narodno, hrvatsko. Zanimljivo je, da su se gotovo svi nazivi zemalja do danas održali. Povaljska je listina najstariji sačuvani dokumenat napisan hrvatskim jezikom u ovim stranama, a njezinih prvih deset redaka su prijepis starije jedne listine iz 1184. godine i po tom uz baščansku ploču najstariji sastavak uopće na čitavom području hrvatskoga jezika pa je s toga dragocjen prilog za povijest našega govora. U njoj je živi narodni jezik onoga vremena, ali je manje natrunjen staroslavenskim crkvenim osobitostima nego u ispravama iz srpskih krajeva. — Kameni natpis, ili povaljski prag, bio je crkveni dovratnik, a izdjelao ga je koncem XII. stoljeća majstor Radonja i uklesao na njemu, da je za obnovu samostana i za gradnju crkve zaslužan i brački knez Brečko. Ovaj se prag po mnijenju stručnjaka ubraja među najljepše epigrafske spomenike na području našega jezika. — Listina se čuva u župskom arhivu u Pučišćima, a prag u splitskom arheološkom muzeju. Osvjetljivanjem jednoga i drugoga spomenika bavilo se više naših ljudi.

Posjed je povaljskoga samostana bio velik. Obuhvaćao je gotovo sedam stotina hektara dobre bračke zemlje, te se i poslije nestanka redovnika, po ondašnjem običaju, i dalje čuvao kao crkveni beneficij, kojim su upravljali titularni opati. Bili su to redovito svjetovni svećenici, koji su drugovdje vršili kakvu crkvenu službu, a k tome su nosili naslov komendatarnoga opata te kao takvi pobirali prihode opatije, molili se za dobročinitelje zadužbine i u svečanim opatskim funkcijama smjeli da upotrebljavaju pontifikalna počasna obilježja t. j. mitru, pastirski štap i

prelatske sandale. Jedan od takvih povaljskih opata bio je (od 1660.—1665.) i hrvatski pjesnik Ivan Ivanišević, rodom iz Postira na Braču. Povaljske su opate gdjekada imenovali pape, ali je to bilo rjeđe, jer su ih redovito birali brački plemići, koji su kao utemeljitelji samostana žilavo branili svoje patronatsko pravo na nj. Veliki dio opatijskih spisa bavi se uprav tim borbama, u kojima je sudjelovalo staro plemstvo čitavoga otoka. Tako je išlo sve do početka XIX. stoljeća, dok nije opatiju dokinuo car Napoleon. U XIX. stoljeću sve do 1884. godine, prihodi su se bivše opatije upotrebljavali nešto u korist siromaha i mjesne crkve, a najvećim dijelom u korist svećeničkoga podmlatka hvarske biskupije. Te godine je biskupija prodala čitavi posjed na javnoj dražbi opatijskim težacima i nekim posjednicima.

Kao što mnogobrojni gradovi i druga neselja u zapadnoj Evropi duguju svoj opstanak benediktincima, duguje ga i današnje mjesto Povlja. U XVI. i XVII. stoljeću bježeći naš narod pred Turcima, zaklanjao se i na otoke. Tako je nekoliko porodica iz Makarskoga Primorja, Poljica i Bosne izabralo za utočišće povaljsku uvalu, gdje su našli par starosjedilačkih obitelji, koje su bile u službi opatije. Pridruže se novi starima, pa kad im je opat dozvolio da se služe i samostanskom crkvom za svoje potrebe, bila je utemeljena najprije dušobrižnička postaja, a kasnije i župa.

Od benediktinskih građevina još je sačuvan jedan dio samostanske crkve u sastavu sadašnje župne crkve, donji dio kaštila, koji je služio kao obrana od gusara i kasnije od Turaka, te nešto relijefne ornamentike urezane u kamenu.*) *I. Ostojić.*

———

*) Pisac ovoga članka izdao je posebnu knjigu pod naslovom »Benediktinska Opatija u Povljima na Braču«. Može se naručiti kod Biskupskog Ordinarijata u Hvaru uz cijenu od dinara 50.— (Op. Uredništva).

Samostan i crkva Benediktinki u Trogiru

Pročelje grada Trogira oživljava vitki zvonik i visoka zgrada benediktinskog ženskog samostana. Od XI. stoljeća, kada je samostan utemeljen, zatvarahu se u nj kćeri trogirskih patricijskih obitelji, pa su trogirski plemići kroz stoljeća darivali samostan i crkvu darovnicima, a djevojke tih bogatih aristokratskih obitelji, ulazeći u red sv. Benedikta i stupajući u ovaj samostan, donašahu miraz. Tako je samostan i crkva mogla da se zida u umjetničkom stilu i da se tu skupljaju umjetnička djela, o kojima ćemo ovdje kratko pisati.

Smješten tik do gradskih zidina u uskom gradskom prostoru, samostan trogirskih benediktinki nije dobio reprezentativni izgled, nije prostran niti jasno i simetrično raspoređen kao ostali dalmatinski samostani, ali ipak u zbijenom gradu zaprema relativno veliki kompleks od nekoliko skupljenih kuća, koje imaju više profani izgled i ne uživaju potpuno izoliranost od gradskog života. Oblik samostana je uvjetovan tlorisom grada, a crkva je zbog te zbijenosti ostala bez pročelja.

Posvećena nekoć sv. Dujmu, a kasnije zaštitniku pomoraca sv. Nikoli, crkva nema istaknutih arhitektonskih dijelova. Vanština i unutrašnjost poprimiše kroz stoljeća drugi izgled i arhitektonska čistoća rano-romaničkog stila, u kojemu crkva i samostan bijahu sagrađeni, mijenjala se sve do kraja XVIII. stoljeća. Na pobočnom zidu nad renesansnim portalima stoje prozori na kolo i prozor u obliku lunete uobičajen u doba baroknog stila. Skulptura i arhitektonski dekor, kojim trogirska arhitektura obiluje, nisu mimoišli ni jednostavnu plohu ovog zida. Prozor ima relijefni okvir, a nad njim je uzidan ranoromanički relijef sa malim likovima jaganjca sa križem, sv. Benedikta i sv. Skolastike. Taj primitivno izrađeni relijef pripadao je ranijoj crkvi i ovdje je naknadno, pri obnovi zgrade, uzidan. Donji, ljepši relijef sveca u biskupskom ornatu uokviren renesansnim okvirom profinjeno je djelo renesansne skulpture koja je tokom XV. stoljeća u Trogiru ostavila svoja najljepša djela u Dalmaciji. Vrhovi crkve okrunjeni su akroterijem u obliku buzdovana, motivom koji je prešao iz apuljske arhitekture, čiji su uplivi u dalmatinskom graditeljstvu česti.

Barokni stil, koji se u Dalmaciji osobito ispoljio u preudešavanju i u kićenju crkvenih ponutrica, očitovao se u unutrašnjosti crkve sv. Nikole u apliciranju štukatura, omiljenog baroknog motiva, na plafonu i na zidovima. Ne mogavši dodati nove kapele i tim promijeniti crkveni tloris, barokni je majstor jednostavnu pravokutnu lađu i malu apsidu ukrasio štukaturama, koje je slikovito i dosljedno izveo u okviru velikog medaljona na plafonu i manjih na pobočnim zidovima, te u pijevnici koja ima svinute i oble

linije, tipične u baroknom stilu. Ova ponutrica zaostaje svojim štukaturama za crkvom sv. Marije zadarskih benediktinki, nije bila ni dovršena u cjelini, jer medaljoni ne bijahu ispunjeni slikama, a pijevnica je ostala bez orgulja. Na glavnom oltaru je veliki drveni tabernakul, radnja mletačkog umjetnog obrta, a na pobočnim baroknim oltarima od šarena mramora stoje slike Antonia Zuccaro, slikara sladunjavog realizma prošlog stoljeća, čiji je nomen ujedno i omen njegovog stila. Sliku sjevernog oltara izradio je god. 1876, a na južnom oltaru naslikao je god. 1888. okvir za Madonu italobizantinske manire, okovanu u srebro baroknog stila. Taj oltar podiže god. 1693. Jelisava Ivanić žena Franje Vitturi. Uz oltar su ploče sa zapisom u kojem se očituje barokni patos:

D · O · M
CLARVM VICTURIORVM GENVS
TANDEM IN FRANCISCO DESIJT
DISCE LECTOR
NIHIL ESSE IMORTALE
CVM ET VICTVRIJ MORI
POTVERIT
ANNO D · M D C L X X V I I I I

D · O · M
AC DEIPARE VIRGINI
ELISABETH IVANEA
FRANCISCI VICTVRIJ VXOR
ARAM HANC SUSEQ. DICAT
A · D · M D C L X X X X I I I

Na zidovima su tondo slike kasno-mletačke škole XVIII. stoljeća sa svecima, svjetovnjački prikazanim, koloritom mekih nijansa, u kojima se odrazuje način zadnjeg istaknutijeg mletačkog slikara Giambattiste Tiepola. Ciklu-se ovakovih slika naručivahu u XVIII. stoljeću dalmatinske crkve i plemići često kod Tiepolovih sljedbenika u Mletke. U kamenim zdjelama i jednoj nadgrobnoj ploči istrošenog gotičkog natpisa, sa grbom u kojemu je zvijezda, vide se ostaci gotičkog stila, što znači da je crkva prije obnove bila podignuta u tom stilu.

U pločniku crkve nalaze se grobnice. Tu počiva isusovac Hektor Celio Cega, koji započe gradnju dubrovačkog isusovačkog samostana, Katarina Cippico i svećenik Macello.

HECTORE PATRICIO COELI
OR TRAG STEMATE A SO
CIETATE IESV ADOLESCES
ROMAE COOPTATVS DOCRI
NA PIETATE MORIBUS
CLARVS CONCIONE CALA
MO EGREGIVS DV APVD
EPIRAVROS NOVI COENO
BIJ ERECTIONI INSVDA
RET TERRAE MOTV EVER
SA CIVITATE RUDERIB —
PENE OBRVTVS INTER
DIVTURNAE AEGRITVDI
NIS CRVCIATVS RARO PA
TIENTIAE EXEMPLO OBIJT
A D MDCLXVIII AET SVE LVII
LVDOVICVS COELIVS DORO
THEUS FRATRI DILECTIS.

D O M
VT ANIMAE CATHARINAE
LODIS SACRAE VIRGINES PRE
CIBVS SVFFRAGARI POSSINT
IOANNES CEPIO CORIOLANI
EISDEM DETENTVS MA
TRI SVAE SIBIQUE AC
POSTERIS — P —
ANNO DNI MDCXLIIII

TRAGVR PSVL DGI
FRACISCI MACELLO
IMPENSIS COSISTO

Unutrašnjost benediktinske crkve je jedinstvena u svom baroknom stilu, ali se u samostanu vide različiti stilovi. Dvorišni zid ima puškarnice okrenute u smjeru gradskog ulaza, za obranu u slučaju napada i provale neprijatelja u grad. Dvorišni ulaz ima gotički portal sa baroknim grbom samostana, koji je nasvođen strehom od kasetiranih renesansnih ploča uzdignutih na konzole. Streho je dala podignuti opatica Kata Andreis i uz grb svoje obitelji zabilježila:

CHATERINE F · Q · D · LEONIS D · ANDREIS A - S - N -
M D X V I I I

Sličan slikoviti ulaz imala je i crkvica sv. Duha koja je zaokruživala slikovit ugao Trogira i bila početkom ovog stoljeća srušena da ustupi mjesto zgradi osnovne škole, na kojoj se jasno vide neuspjela nastojanja historičkog stila XIX. stoljeća. Nesimetrično i zbijeno dvorište benediktinskog samostana zagasitom polihromijom svojih zidova puno je tihog i intimnog ugođaja, koji se na trgovima i u dvorištima trogirskim uvijek osjeti. Stupovi korintskih kapitela drže zgnječene arkade. Minuciozno izrezano lišće i sitni ukrasi, koji se vide i na četiri skinuta gotička kapitela u vrtu, odaju ruku nevještog majstora koji se je u tetošenju plastičnog dekora nespretno povodio za skulpturom majstora Radovana na portalu trogirske katedrale. Pod arkadama je uzidana ploča sa natpisom:

THEODORVS VETVRIVS
HIER · ET NICOL · NOB · TRAGVR ·
ILLIVS NEPOS HVIVS FILIVS
HEC IIII MOLETRINA IN SOLO
REGIO A MAIESTATE LODOVICI
SERENISS · REGIS HVNGARIE
BOEMIE Q FACVLTATE CONSTRVE
DONATVS PRAEMIO VIRTVTVM
S V A R V M
INSTANCIA ILL · BANNI PETRI
BERISLAVI TRAGVRIEN · CVIVC SVB
FOELICI AVSPICIO MERVIT
P · ET P · ET P ·
E R E X I T
DEO MAX · OPT
FAVENTE
M D X X

koji u slobodnom prevodu glasi: »Teodor Vituri, unuk Jerolimov i sin Nikole trogirskih plemića, dobivši kao nagradu za svoje vrline od prejasnog veličanstva Ljudevita češkog i ugarskog kralja, posredovanjem presvj. bana Petra Berislavića Trogiranina, pod kojim je sretno služio, pravo da zida ova četiri mlina na kraljevskom zemljištu, podigne ih god. 1520. svojim i javnim novcem uz pomoć dobrog i velikog Boga.« Natpis je dakle važan jer se tu spominje hrvatski ban Berislavić, koji je rođen sredinom XV. stoljeća u Trogiru zaposjednutom od Mlečana, postao biskup vesprimski i ban hrvatski i stalno radio na oslobođenju Dalmacije od mletačke vlasti, dok konačno početkom XV. stoljeća ne pade u okršaju sa Turcima. Pored toga što je to, dosada nađeni, jedini kameni natpis sa Berislavićevim imenom, tekst ove ploče svjedoči da su trogirski plemići služili u banovoj vojsci i da je hrvatsko-ugarski teritorij dopirao tik do zidina Trogira okupiranog od Mlečana.

Prozori zgrada u dvorištu su romaničkog, gotičkog i ranorenesansnog stila. Ističe se među njima bifora koja odava direktnu ovisnost od kasne mletačke gotike XV. stoljeća. Dvorište bi trebalo očistiti od kasnijih pregradnja, koje su ga suzile i povratiti mu pređašnji oblik. U zidu južne kuće uzidan je natpis lijepo stiliziranog grčkog pisma, najstariji natpis koji je služio kao baza za kip ili tronog, čije je postavljenje datirano prema ondašnjim upravljačima grčkog naselja Traguriona. Spominjanje tajnika, svećenika i vijećnika svjedoči da je Tragurion već oko 300. godine prije Krista bio uređen kao grčka »polis«, vjerojatno u zavisnosti od Visa.

Nad dvorištem strši zvonik, u čijem su gornjem dijelu renesansni otvori ispunjeni efektno ažuriranim tranzenama. Na podanku zvonika, u unutrašnjosti crkve, dva anđela drže list sa natpisom:

RELIGIONI AC PIETATI
INTENTA PELEGRINA
CORIOLANA ANTISTITA
HANC SANCTAM TVRRIM
PERPETVVM SVI MONV
MENTVM EREXIT
ANNO DOMINI MDXCVIII

U slikovitom kao čipke izrađenom dekoru zvonika koji podiže opatica Pelegrina Cipico vidi se jedna od značajki trogirske arhitekture. Bogati i virtuozno prošupljeni ukrasi i plastični arhitektonski dekor, koji ublažuju masivnost i prekrivaju zidne plohe, između svih dalmatinskih gradova u Trogiru dolaze do najvećeg izraza: romanički Radovanov portal, zvonik katedrale, krstionica Andrije Aleši i renesansna kapela Nikole Firentinca u katedrali obiluju bogatim dekorativnim motivima. Graditelju zvonika sv. Nikole koncem XVI. stoljeća pružila se ovdje zgoda da pokaže svoju virtuoznost u podatnom dalmatinskom kamenu. Ovaj zvonik je naime u smislu stroge klauzure reda benediktinki trebao da ima otvore ograđene rešetkama. Mjesto da ih prekrije drvenim daščicama, graditelj je te otvore ovdje vješto zastro ažuriranim tranzenama. Okto-

gonalni završetak zvonika smiono je i regbi krhko konstruiran od tankih stupića, koji drže piramidalni krov, čije stremljenje u vis pojačavaju male piramide. Premda nema zajedničkih motiva, ovaj je zvonik u svojoj vitkosti i kićenosti svakako pod uplivom zvonika trogirske katedrale. Dok se u Evropi u to doba zidalo već u čvrstim oblicima zrele renesanse, elegancija ovoga zvonika sjeća još na gotiku.

Samostan se sastoji od nekoliko kuća sagrađenih u različitim stilovima. Uz stare romaničke zgrade zidane sitno klesanim kamenjem, kojim bijahu sagrađene prve kamene kuće dalmatinskih gradova, sa romaničkim prozorima i biforama, koje su se u Trogiru najbolje očuvale, u ovom su sklopu renesansne i barokne kuće sa uokvirenim širokim prozorima. Na jednoj se pod samostanskim grbom čita natpis: ANNO REP. SALVTIS MDCCLII. Istočno krilo samostana sa renesansnim prozorima, romaničkim portalom i biforama, i visoku palaču sagrađenu na izmaku gotike u renesansu, sa raprezentativnim balkonom na obali, dobio je samostan od obitelji Vitturi. Na jednom prozoru sjevernog dijela uklesano je ime Nikole Vitturi.

U samostanu se nalazi nekoliko umjetničkih djela. Najvrijedniji je helenistički relijef iz prvog stoljeća prije Krista, na čiju je arheološku i umjetničku vrijednost upozorio M. Abramić. Grčko božanstvo zgodne prilike, Kairos, prikazano je kao dječak lijepog izrazitog lica, pokrenutog i savinutog tijela u laganom koraku gibak i brz, nestajući kao i zgodna prigoda u životu čovjeka. Na oštrici britve njiše tezulju. Bujna razbarušena kosa pada mu niz čelo i skriva vrat, dok mu je tjeme golo, da ga se ne dohvati. Lagana mu se krila jedva vide, a antiknom vještinom modelirane noge su oštećene, ali kao i svaki torzo i fragment antikne skulpture i ovaj oštećeni relijef djeluje kao cjelina, i ljepota tog umjetničkog djela opire se, kao uvijek, trošnosti. Trogirski Kairos je jedan od najljepših antiknih relijefa u našoj zemlji, a važan je prilog upoznavanju i rekonstruiranju izgubljenog Lisipovog kipa Kairosa, te se po umjetničkoj vrijednosti ubraja među ljepše preinake tog djela grčkog skulptora.

Od umjetnina XV. stoljeća, tog najintenzivnijeg doba u razvoju dalmatinske umjetnosti, trogirske benediktinke sačuvaše veliki drveni poliptih. U gotičkim arkadicama koje podržavaju tordirani stupići, sjedi na prijestolju Madona sa djetotom i stoje šest relijefnih svetaca ukočenog gotičkog stava u odjeći širokih i stiliziranih nabora. Slikani poliptisi su veoma česti u dalmatinskom slikarstvu XV. stoljeća, dok su drveni relijefni poliptisi slični ovome veoma rijetki. Po stilskim oznakama možemo ovo djelo datirati u prvu polovicu XV. stoljeća. Možda je to rad domaćih rezbara koji su nam od XIII. do XIV. stoljeća, iako se u Dalmaciji skulptura redovito izrađivala u kamenu, ostavili nekoliko lijepih djela. Ovdje je i slikano raspelo sa trolistima na krajevima. Na crvenoj pozadini, koja zamjenjuje uobičajeni zlatni fond, naslikan je križ sa raspetim Kristom. Možemo ga ubrojiti među velike naslikane križeve koji se nalaze diljem Dalmacije. Po modelaciji tijela i draperije u kojima više nema gotičke stilizacije i po obliku koji je još gotički, možemo ga smatrati djelom XV. stoljeća. U okrajcima je Ivan i Marija, a na vrhu anđeo kao i na križu u zadarskoj crkvi Sv. Krševana. Od jednog renesansnog drvenog oltara sačuvalo se krilo sa slikom sv. Benedikta u niši i luneta sa likom Boga oca u skupu anđela, koje pokazuje povađanje za mletačkim slikarstvom kao i duguljasta slika Madone sa sv. Rokom i Sebastijanom, koja ima raspored mletačkih »sante conversazioni« i vitka stabla u pozadini, česta na renesansnim mletačkim slikama. Između tri Madone u kasnobizantinskoj maniri ističe se Gospa sa propelom u kojoj se spajaju bizantinski stil i katolička ikonografija. Osim Madona kretske škole slikanih na drvu u kasnobizantinskoj maniri, nalaze se u Dalmaciji ikone iz doba renesanse sa mješavinom italsko-bizantinskih elemenata i konačno ikone u kojima se barokni motivi mješaju sa bizantinskim stilom i na kojima su prikazani katolički sveci. Među baroknim slikama u samostanu se nalazi i slika groba sv. Spiridiona sa sv. Trojstvom i svecima. Kult ovog zaštitnika maslina bio je raširen i slike njegova groba u Krfu na zlatnoj pozadini ili u skupu svetaca često se ovdje nalaze.

Pored tih slika, samostan je imao i nekoliko starih hrvatskih rukopisa. Ovdje su nađene dvije od najstarijih antologija hrvatske duhovne lirike iz druge polovice XV. stoljeća. U »Vrtlu«, koji je sastavio Petar Lucić, otac historičara Ivana Lucića, kao i u zbirci Trogiranina Ivana Lulića našle su se na okupu pjesme iz sjeverne, srednje i južne Dalmacije. Tako je samostan trogirskih benediktinki, osim priloga umjetničkoj povijesti Dalmacije, dao i svoj doprinos povijesti hrvatske književnosti.

C. Fisković.

Prvi odgojitelji svete Hrvatske *)

Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Štuje se sveti Benedikt,
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Njegovi grade sinovi
Od tvrdog živca kamena
Samostan jedan za drugim.
I gdje se gradi samostan,
U njemu crni monasi
Dan i noć mole pobožno:
»O Kralju sviju naroda,
Daj milost nama slabima,
Da tajnu Križa spoznamo
I da kroz vrijeme prođemo
Ne gubeć spasa vječnoga.«
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Dižu se Božji dvorovi,
Oko njih crni monasi
Vrtove sade mirisne,
Voćnjake plodne kalame,
Njeguju lozu vinovu
I oru njive ornice,
Siju ih žitnim sjemenom.
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Pobožni crni monasi
U narod svuda dolaze
I zbore ovo ljudima:
»Ponosni sinci Hrvatske,
Dosta ste svijetom lutali;
Prošli ste mnoge krajeve,
Dok nijeste došli ovamo
U ovu zemlju prekrasnu,
Koja je sada postala
Vaš stalni dom i zavičaj.
Prošlo je doba lutanja,
Vi domovinu imate,
Kojoj je Gospod Svevišnji
Ljepote mnoge podao.
Nagrdit ničim nemojte
Ovoga dara Božjega,
Nego ga dalje krasite
Vršeći zakon Isusov,
Da vaša zemlja junačka
Postane sveta Hrvatska.
U crkve Božje stupajte,
Da svaki Hrvat ostane
Dionik Djela Božjega
U žrtvi novog zavjeta.
Kitite dom svoj hrvatski
Poštenjem duše kršćanske,
Napretkom uma bistroga
I radom ruku marljivih,
Da Gospod bude proslavljen
U svima vašim mislima,
U svima vašim čuvstvima,
U svima vašim željama,
U svakoj vašoj molitvi,
U žulju vaših dlanova,
U zdravlju tijela krepkoga,
U sitne djece odgoju,
U svakoj vašoj kreposti,
U svakoj vašoj radosti,
U svakom vašem naporu.«
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Časti se sveti Benedikt,
I narod slavi odano:
Njegove dobre sinove:
»Vi dragi crni monasi,
Uzori vi ste za naš dom
U radu i u molitvi.
Vaš nauk rado primamo,
Jer Krist je vaša ljubav sva
I skrb je vaša jedina
Kraljevstvo sveto njegovo.
S uzdanjem mi vam dajemo

*) Poznati naš katolički pisac g. prof. Petar Grgec u svojoj knjizi »Sveta Hrvatska« na više se je mjesta osvrnuo na benediktince. Poslije članka »Pioniri kršćanske Evrope« donio je pjesmu, koju ovdje doslovno prenosimo. Prof. Grgec je iz različitih benediktinskih molitava, simbola i djela probrao temeljne misli koje je izrazio u gornjim stihovima. — Uredništvo.

Najbolje svoje sinove,
Da idu, kud je išao
Vaš otac sveti Benedikt.
S uzdanjem mi vam dajemo
I kćeri svoje najbolje,
Da slijede sestru njegovu
U svetom Redu vašemu.
O dobrotvori hrvatski,
Mi k Bogu molbu dižemo,
Da Isus Krist blagòslovi
Vaš rad u domu našemu.
Neka nas vrag ne zavodi
Na djela duši pogubna,
Neka nas vodi sveti Križ
Stazama Božje milosti,
Neka u našim dušama
Mir Božji uvijek kraljuje,
Da naša zemlja junačka
Postane sveta Hrvatska!«
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Štuje se sveti Benedikt,
Po cijeloj zemlji Hrvatskoj
Njegovi grade sinovi
Od tvrdog živca kamena
Samostan jedan za drugim.

Petar Grgec.

Benediktinci obnovitelji gregorijanskog korala

»Mens nostra concordet voci nostrae«
Sv. Benedikt.

Možda bi se moglo i za ovo neobično korisno djelovanje Benediktinaca reći, da je nepoznato samo radi toga, što je obavljeno u samostanskoj tišini, bez buke i reklame, potpuno predano uzvišenoj ideji ljepote katoličke liturgije i obnovi tradicijonalne crkvene glazbe. Možda je nepoznata povijest skoro herojčkog rada velikih pojedinaca i čitavih redovničkih zajednica, koji su ne štedeći se velikodušno posvetili i žrtvovali sve dane svojega života samo dvjema svrhama: Bogu i obnovi liturgijske glazbe. Taj rad i napori oko tako svetog i uzvišenog posla ne bi smjeli ostati nezapaženi. Pogotovo kada vidimo pred nama njihove upravo idealne rezultate. Jer sve ono tradicijonalno muzičko blago, koje je postalo baštinom svake pa i najmanje crkvice širom čitavoga svijeta, nosi na sebi benediktinsko obilježje. Preko njih i po njima došli smo do te baštine. Benediktinci su nam otkrili i obnovili tradicijonalnu glazbu katoličke liturgije — gregorijanski koral.

Već se pod kraj srednjega vijeka počeo zapuštati koral. Višeglasje, polifonija i uopće muzika, koja je izgubila slobodu ritma i bila silom točno ukalupljena različitim jednoličnim mjerama, sve je više preotimala mah. Zaprijetila je opasnost, da se uvađanjem novotarija potpuno zapusti tradicijonalno gregorijansko pjevanje i na taj način naruši onaj idealni sklad između svetog liturgijskog teksta i nje-

gove najadekvatnije muzičke ekspresije — korala. Radi toga je i došao nalog Tridentskog koncila (1563), kojim se tražilo, da se vrati svetost liturgijskim obredima. Da se izbaci iz crkava sve što je nedostojno i da se ponovo uvede ono, što se vjekovima pokazalo kao najbolje. Zadaća je bila povjerena Ivanu Petralojziju Palestrini (1577) prvaku muzike onoga doba (»princeps musicae«). On je trebao da pregleda sve koralne melodije, da ispita nije li se nešto i među njih prepisivanjem i lošim običajima uvuklo, što bi trebalo odstraniti. Palestrina je svoj rad počeo, ali ga nije završio. Smrt mu je prekinula nit života, a tako isto i rad na pregledavanju korala, te ga prepustila drugim nepozvanim rukama. Mjesto da je koral bio obnovljen u duhu i prema zamisli Tridentinskog koncila, nesavjesni i nespremni priređivači okljaštriše ga i skratiše upravo barbarski, protiv svih znanstvenih i umjetničkih principa. Taj i takav koral ugledao je svijetlo svijeta 1614 i 1615 godine u glasovitoj Medicejskoj tiskari. Budući da se tu radilo o materijalnoj koristi izdavača, žalosna utakmica među njima svršila se pobjedom »medicejske«. Bila je to vrlo sramotna pobjeda.

Koliko god je izdavač ovakog osiromašenog korala nastojao, da bi na svaki način ishodio od Svete Stolice zapovijed, kojom bi se njegovo izdanje proglasilo službenim izdanjem i bilo obavezno za čitavu Crkvu, sve je bilo bez uspjeha. Nikada Sveta Stolica nije z a p o v j e d i l a, da bi se bilo tko m o r a o pridržavati ovoga izdanja. Radi toga su i počela nicati na sve strane različita partikularna izdanja (Paris, Lyon, Venezia itd.). U svima se mogao vidjeti pokušaj povratka starim tradicijonalnim melodijama. Uspjeh nije bio velik, ali je značajni bio pravac. Revertimini ad fontes!

* * *

Oduvijek je red sv. Benedikta bio čuvar gregorijanskog pjevanja. Dragocjenu baštinu prvog koraliste svijeta sv. pape Grgura Velikog, Benediktinci su u svojim mnogobrojnim samostanima nastojali ne samo sačuvati, nego i proširiti. Prepisivanjem starih neumatičkih kodeksa, poučavanjem mladeži i vjernika, ali osobito pravilnim izvođenjem koralnih melodija u njihovim redovničkim zajednicama najviše su učinili, da se je tradicijonalna liturgijska glazba Katoličke Crkve sačuvala u svom skoro prvobitnom obliku. I onda je li čudo, da se baš Benediktinci prihvatiše posla oko potpune njegove obnove? Oni, čuvari, čiji je — može se reći — najveći dio života bio pretvoren u jednu pjesmu, besmrtnu melodiju vječne muzike! Oni su postali obnovitelji, preporoditelji, jer su oduvijek bili najpozvaniji za to. Zakoniti baštinici počeli su uređivati svoju dragocjenu baštinu.

Početkom prošloga vijeka u francuskoj benediktinskoj opatiji Solesmes boravio je mladi redovnik *Dom Prosper Guéranger* (1805—1075). U njegovu srcu najprije se zapalila iskra oduševljenja za obnovu liturgijske glazbe. Pjevajući neprestano koral, njegov zdravi ukus i prirodna muzička nadarenost govorili su mu, da ni njihovo izvođenje nije još savršeno. Osjećao je neke manjke, kojima nije znao naći lijeka. Radi toga se prihvatio dubljeg studija. Tražio je pravi način izvedbe. Nakon mnogih pokušaja, ustrajnih opažanja, upotrebljavajući najrazličitije metode došao je do novih principa. »Vratiti se tradiciji — govorio bi — to je pravi i jedini put obnove!« I u tom smislu odgajao je svoj redovnički kor. Jednostavnim i neusiljenim recitiranjem psalama, naravnim i logičnim vokaliziranjem teksta, lahkim i gipkim pjevanjem neuma, uopće, onim glatkim i savršeno proporcijonalnim izvođenjem gregorijanskih melodija Dom Guéranger je ostvario onaj već danas na daleko poznati »*solesmeski stil*«.

Sada se istom vidjela razlika između solesmeskog pjevanja prema starim sačuvanim kodeksima i onog, prema medicejskom izdanju. Vidjelo se, kako je medicejsko izdanje poput golog stabla bez grana i lišća, dok su stari kodeksi i neprocjenjivo blago u njima, poput mirisnih i krasno rascvjetalih perivoja, koji nikada ne venu, jer žive u vječnom proljeću. Dom Guéranger je vidio tu razliku i odlučio, da se dade na posao oko obnavljanja koralnih melodija. No, budući da je to posao, gdje su sile jednoga čovjeka daleko premalene, a k tome je postao i opatom solesmeskog samostana, odluči da pozove i drugu svoju braću na suradnju. Izabravši među njima najsposobnije odredi im, pod poslušnošću, da se prihvate mučnog i teškog posla prepisivanja i uspoređivanja starih neumatskih kodeksa. U svome radu imali su pred očima dvije stvari: 1° Rekonstruirati prvotni oblik svake koralne melodije i 2° obnoviti tradicijonalni estetski način njezine izvedbe. Drugim riječima solesmeska škola išla je za *melodičkom i ritmičkom obnovom gregorijanskog pjevanja.*

Među prvim pregaocima u ovom poslu isticao se mladi *Dom Paul Jausions* (1834—1870). Njega je Dom Guéranger poslao prvoga, da ide i izvan solesmeskog samostana prepisivati stare neumatske kodekse. U tom poslu obišao

je biblioteke u Parizu, Mansu i d'Angersu. Radio je veoma točno i savjesno. Oduševljen je bio svojim poslom, ali je nažalost umro rano, pa je tako Dom Jausions bio prva žrtva ovog apostolskog rada.

Još za njegova života Providnost mu je odredila nasjednika. *Dom Joseph Pothier* (1835—1923) bio je također jedan od najbližih suradnika Dom Guérangera. Dok su se drugi redovnici bavili samo prepisivanjem i uspoređivanjem tradicijonalnih melodija nastojeći, da iz različitih kodeksa pronađu zajedničke elemente i tako nepobitno rekonstruiraju njihov originalni oblik, Dom Pothier se posvetio i proučavanju teoretskih djela starih i modernih muzikologa. Studirajući rukopise i prepisivajući neume odmah je provodio u praksu svoje muzikološko znanje. Na taj način je uspio, da već u razmjerno kratko vrijeme (1880) na zahtjev svog novog opata Dom Couturiera, izda svoje najvažnije djelo *»Les Mélodies Grégoriennes«*. To je bilo nakon prvog priručnika, što ga je po novim solesmeskim istraživanjima napisao kanonik Gontier (»Méthode raisonnée de plain-chant«), najznatniji rezultat i upravo temelj čitavog daljnjeg obnoviteljskog rada Benediktinaca. U njemu je sadržan plod teoretskog i praktičkog rada Dom Pothiera. Veliki korak koji je načinjen u istraživanju gregorijanskih melodija i ritma ovim je djelom dobio znanstveno opravdanje i podlogu. Novi principi, do kojih se došlo čisto znanstvenim i umjetničkim metodama, pokazali su, da je obnoviteljski rad na dobrom putu, pa je sada još samo trebalo vremena i ustrajnog rada pod stručnim vodstvom Dom Josepha Pothiera.

I doista, već za nekoliko godina (1883) solesmeski Benediktinci prirediše novo izdanje *»Liber Gradualis-a«*. Ubrzo iza toga izdaju *»Liber Antiphonarius«* (1886). Dvije bogate zbirke koralnih melodija kod kojih je svaka fraza, svaki pa i najmanji dio melodije, zapravo, svaka neuma provjerena i utvrđena kao autentična. Onakva, kakva je bila, kad su je stari monasi prvi puta bilježili u svoje omašne kodekse. Bio je to rad od velike važnosti, te je kod svih onih, koji su ga znali cijeniti izazivao pravo udivljenje. Ali — kao uvijek — našlo se i tu nekoliko pojedinaca, koji su mislili, da će nepriznavajući znanstvenu podlogu rada solesmeskih Benediktinaca umanjiti vrijednost njihovih uspjeha.

U solesmeskoj opatiji bio je, međutim, primljen mladi novak *Andre Mocquereau* (1849—1930). Sin muzikalnih roditelja baštinio je od njih veliki dar i sklonost prema

glazbi. Od rane mladosti njegova se darovitost pokazivala na svakom koraku. Bio je rođeni muzičar. Još prije svoga dolaska u samostan, upoznao je gotovo cijelu muzičku literaturu studirajući i svirajući u glasovitom orkestru pariškog konzervatorija. Redovnički su poglavari odmah zapazili ovu njegovu darovitost i odredili ga, da se bavi proučavanjem koralnih melodija. Učitelj mu je bio Dom Pothier. Možemo si zamisliti kako je napredovao takav đak pod vodstvom ovog iskusnog učitelja. Za kratko vrijeme Dom Mocquereau je već toliko prikupio znanja, da mu više ni Dom Pothier nije imao šta tumačiti. Marljivi i talentirani učenik nadvisio je svoga učitelja. I opet je došao nalog opata Dom Coutiera, koji je proširio polje rada Dom Mocquereau-u. Zapovjeđeno mu je bilo da obnovi samostansku »S c h o l a m c a n t o r u m«. I ako malo teška srca, jer je bio skoro najmlađi među braćom, Dom Mocquereau se primi dužnosti i na veliko zadovoljstvo sviju pjevanje solesmeskog samostana podigne na takvu visinu, kakva još nije bila nikada prije njega. Ljudi su počeli u masama dolaziti, da se dive savršenoj izvedbi korala. Iz mnogih zemalja bila su organizirana čitava hodočašća u Solesmes. Slava i glas Dom André Mocquereau pročuo se po čitavom svijetu. Muzičari svjetskoga glasa dolazili bi, da uživaju i da se dive umjetničkim izvedbama korala priprostih i jednostavnih redovnika. Bio je tu među ostalima i Vincent d'Indy, Alexandre Guilmant, Lorenzo Perosi, Guilio Bas, Pierre Lalo, Normand D. Holly, Georg Böckler i još toliki drugi. Ono što nisu mogla postići teoretska djela pretšasnika, Dom Mocquereau je postigao svojim vanrednim praktičnim izvedbama. Mnogi, koji su sumnjali u benediktinske metode i dolazili s velikim nepovjerenjem u Solesmes, vraćali bi se natrag puni oduševljenja sa željom, da se još koji put navrate u ovo svetište liturgijske glazbe. Solesmes je postao mjesto obraćenja. Neprijatelji korala postajali bi iskreni njegovi prijatelji.

No, Dom Mocquereau se nije zaustavio samo kod savršene izvedbe. Znao je, da imade još ljudi, koji nisu htjeli vjerovati znanstvenom radu Benediktinaca. Njima je htio u prvom redu pokazati, što je sve trebalo učiniti dok se nije rekonstruirala jedna i najneznatnija koralna melodija. Radi toga je osnovao veliku znanstvenu reviju *»La Paleographie musicale«* (1889). U njoj je započeo objavljivati vjerno fotografirane neumatske kodekse iz najstarijih vremena. Opsežnim muzikološkim studijama popraćen, svaki je od ovih kodeksa bio otvoreni dokumenat, pristupačan

svakome, tko je god htio, da sazna pravu istinu. Mnogobrojna priznanja ovome zamašnom djelu dolazila su sa sviju strana. Osobito valja istaknuti priznanje, što ga je dao na svečani način I. Kongres kršćanske arheologije u Rimu g. 1900. I već se nakon nekoliko svezaka Mocquereauove Paleografije broj solesmeskih neprijatelja naglo smanjio. Protiv kritičkih i znanstveno obrađenih dokumenata nije se dalo boriti. Solesmeski Benediktinci približavali su se sve više svome cilju.

Svojim ustrajnim radom i svojim uspjesima Benediktinci svratiše na sebe pažnju ne samo stručnih muzičkih krugova nego i same Svete Stolicu. U sporu, koji nastade oko novog »medicejskog« izdanja, Sveta Stolica se ustegla, da ga potvrdi kao svoje službeno izdanje. Dotle su Dom Pothierova izdanja dobila sva potrebna biskupska odobrenja i u velikom se broju proširila. Kada je kasnije g. 1890 nastojanjem P. A. de Santia D. I. priređen kongres crkvene glazbe u Rimu, na kojem je solesmeske Benediktince zastupao Dom Pothier, Papa Leon XIII. pohvali rad benediktinskih obnovitelja i ohrabri ih, da u buduće istotako nastave. Jednim pismom istoga pape od g. 1901 solesmeski Benediktinci dobiše izravni nalog, da svu brigu oko obnove korala prime na sebe, budući da je prestao vrijediti privilegij dan još u prošlosti »medicejskim« izdavačima. Budućnost korala bila je osigurana. Benediktinci, koji su bili oduvijek najvjerniji njegovi čuvari, postali su od sada i j e d i n i, koji su imali paziti na njegovu čistoću i netaknutost. U pravi čas došao je na papinski prijesto Pijo X. Njegov prvi čin, kao vrhovnog poglavara Crkve, bilo je uređenje crkveno-muzičkog pitanja. Motu proprijem od 22 XII 1903 izdo je općenite propise o crkvenoj glazbi, a odmah slijedeće godine, drugim motu proprijem odredio, da se u buduće u svim crkvama mora i smije upotrebljavati samo jedno — vatikansko — izdanje koralnih melodija. Na čelo komisije. koja je trebala pripremiti to novo vatikansko izdanje Pijo X. imenova Dom Pothiera. Sada se istom pokazao, kako je potreban bio rad Benediktinaca. Za kratko vrijeme sakupljen je iz svih benediktinskih biblioteka i arhiva ogroman materijal dokumenata, fotografiranih kodeksa, manuskripata i svega, što je bilo potrebno za jedno ovako zamašno djelo. I već g. 1907 u redakciji Dom Pothiera i njegovih najbližih suradnika izašao je prvi v a t i k a n s k i »*Graduale*«. Bio je to najznačajniji rezultata stogodišnjeg rada Benediktinaca na obnovi gregorijanskog korala. Mnogi napori, nebrojene žrtve, herojske borbe i pregaranja okrunjena su bila najljepšim uspjehom. Samo ono što je prošlo kroz ruke Benediktinaca smjelo je biti predano cijelome svijetu kao s l u ž b e n o izdanje Katoličke Crkve.

Razumije se samo po sebi, da je pri tom čitavom poslu desna ruka Dom Pothieru bio Dom Mocquereau. Svojim bogatim znanjem i već lijepim iskustvom u svakoj je stvari bio najsigurniji savjetnik. Pogotovo nakon ovog velikog uspjeha. Ipak je još uvijek bio potreban jedan konačni znanstveni rad, koji bi ispravio, popunio i zaokružio sve ono, što se dotle sa znanstvene, muzikološke strane govorilo i pisalo o koralu. I tu se sada najviše pokazala genijalnost Dom Mocquereaua. U svoja dva golema sveska »*Le nombre musical grégorien*« (I. 1908, II. 1927) Dom Mocquereau je obuhvatio i objavio samu srž gregorijanskog korala. Ono što nije nitko ni prije, ni poslije njega znao reći o tim besmrtnim melodijama, to je on uspio na tako jasan i jednostavan način, da se vidi iz svake riječi i rečenice, kako to može govoriti samo onaj, koji je duboko zaronio u sve tajne veličanstvenog duha gregorijanskog pjevanja. Između svih ostalih knjiga jedino se za »Le Nombre musical« može reći, da je to pravo evanđelje korala. U njemu je sakupljeno sve što treba znati. Istina izbija iz svakog retka. Nema stvari koja ne bi bila protumačena, dokazana i mnogobrojnim primjerima osvijetljena. Sve slijedi logično jedno iz drugoga. Najprije govori o samom r i t m u, šta je on u sebi, slobodan, bez ikakve primjene na melodiju ili na tekst. Zatim razlaže odnošaj između m e l o d i j e i ritma, tumači imena, oblike nota, neumatičke grupe, izvedbu melodičkih jedinica, upotrebu i pomoć ritmičkih znakova. Raspravlja o l i t u r g i j s k o m t e k s t u promatrajući kritički slogove, riječi, dijelove, fraze i periode s njihovim naglascima i njihovim ritmom. Sa p s a l m o d i j o m, h i m n o d i j o m i p r a t n j o m korala Dom Mocquereau završava svoje kapitalno djelo.

* * *

Prva i najvažnija perioda u nastojanjima oko melodičke i ritmičke restauracije korala završuje se radom Dom Mocquereaua. Dosadašnji rezultati isgradili su, ne samo temelje, nego i čitavu zgradu obnove. Sve što je učinjeno kasnije, plod je najvećim djelom učenika Dom Mocquereaua, koji su nastojali ili još i danas nastoje, da svojim muzikološkim prilozima nadopune, razjasne ili rasvijetle

koju činjenicu, na što Dom Mocquereau za života nije mogao dospjeti.

Restauracija je korala u glavnom dovršena i sada još jedino preostaje, da se svrha, za kojom je išla obnova, ostvari. Koralne melodije su tu, pred nama, onakve kakve su bile, kada ih je Duhom Svetim nadahnuti skladatelj prvi put iz puna srca zapjevao. Lijepo tiskani kodeksi sastavljeni tolikim trudom i radom sinova sv. Benedikta, leže pred nama. Što nam je dužnost? Što treba da učinimo?

Tolle, canta!
Uzmi i pjevaj!

Albe Vidaković — Rim.

Bajronska umjetnost

Kada kažem bajronska umjetnost, tada mi se prije svega pred oči pojave dva čovjeka: opat Mavro Wolter i O. Dezideriје Lenz. Opata Woltera spominjem na prvom mjestu ne zato što bi on bio umjetnik ili što bi njegovo djelo, opatija Bajron, bila kakova umjetnička škola. Mavro je bio redovnik, a Bajron je samostan, t. j. škola kršćanske savršenosti. Pri osnivanju svoga samostana imao je opat pred očima samo jednu misao: da oko njega sakupljena samostanska obitelj teži samo za tim, da Bogu Gospodinu daje sve najplemenitije, sve najbolje.

Osnutak Bajrona pada u šestdesete godine prošloga stoljeća, kada je u Njemačkoj proljeće romantike probudilo posvuda katolički život. U šumovitoj i samotnoj dolini gornjega Dunava na Hohenzollernu zasadio je Mavro svoju mladu redovničku družbu i otkrio joj svu veliku životnu snagu što je u sebi krije stara regula benediktinskog Reda. Sasvim je prirodno, da se je duša, upravljena najvišemu, i ona njezina mlada i idealna težnja u tim tihim prostorima morala uželiti umjetnosti. Težnja za kršćanskom savršenosti u ovoj najidealnijoj zajednici, čiji prvi i glavni posao bijaše: liturgija, sa svojim divnim tekstovima i krasnim melodijama te svojim lijepim ceremonijama tražila je, zahtjevala za te vjerske obrede i odgovarajuće umjetnički dotjerano mjesto svetišta.

Za ovakovu »umjetnost svetišta«, za »liturgijsku umjetnost« bilo je u Bajronu, po mišljenju opata Mavra, kao navlaš stvoreno zgodno tlo. Ali stvoriti ovakovu umjetnost ipak nije mogla biti zadaća opatova. Ona je trebala da sazori izvan samostanskih zidina i da se onda u tom divnom perivoju škole savršenstva razvije i svojim sjajem odskoči.

I zbilja, Providnost Božja to sve divno uredi. G. 1868 sastaše se u Rimu opat Mavro i tadašnji još profesor Petar Lenz, koga je Providnost bila odabrala da postane pravim stvoriteljem bajronske umjetnosti, zajedno sa svoja dva druga Wügerom i Steinerom, koji su s njime živjeli neobično složno i bili istih nazora, težnja i umjetničke obrazovanosti.

Umjetnost triju drugova nije još tada imala nikakva imena, još nijesu nikakvi znameniti spomenici pokazivali njezinu sliku ni važnost, i ako je taj neimenovani umjetnički pravac imao svoj put već zacrtan. Prirodna jednostavnost, čednost i plastična jasnoća što ne prelazi mnogo mjere rimskoga relijefa, sve nijanse reducirane na bitno, prepuštajući ono sporedno, slučajno i pojedinačno, kao n. pr. sjena i refleks svijetla. Sve ovo dalo je umjetnosti neki dah mira i dostojanstva.

Ovdje treba osobito naglasiti da bajronska umjetnost nije nikakav »monaški specijalitet«, da ona nije uzrasla »u tijesnom prostoru asketski strogoga monaštva«. Nema nikakve specijalne monaške umjetnosti, kao što također nema nikakve specijalne crkvene umjetnosti. Crkva pazi na ono što je u umjetnosti najsavršenije i najljepše i zakoni crkvene umjetnosti nisu ništa drugačiji od zakona prave umjetnosti uopće.

Još iste godine 1868 povjerio je opat Mavro profesoru Petru Lenzu i njegovim drugovima gradnju zavjetne kapele »Sv. Mavro u polju« blizu Bajrona u dunavskoj dolini. Nakon svršetka ove kapele, koja je sagrađena u najstrožem stilu, a ukrašena freskama izvana i iznutra, obuče Wüger u Bajronu redovničku haljinu i dobije ime o. Gabrijel; doskora stupi u samostan Fridolin Steiner kao o. Luka i sam stari majstor Lenz pod imenom o. Dezideriја.

To su bili počeci bajronske umjetnosti. Kapela sv. Mavra ostala je tipična za sva vremena. Ona stoji već preko 70 godina i nastala je u doba kada »moderna« još nije bila u izgledu. Danas više ne bi bila, ali za onda je bila zagonetka »monaške osebujnosti«. Predbacivalo joj se arhaizam, repristicizam, egipticizam, pače i diletantski eklekticizam. Štaviše, umjetnicima se je savjetovalo neka bi još nekoliko godina študirali na akademiji, da nauče

plastičnu anatomiju, perspektivu, svijetlo-tamu i t. d. Ozbiljniji ljudi naprotiv nijesu se usudili zanijekati, da tu leži sakriven pravi umjetnički genij, pače titanska snaga.

Uza sva predbacivanja i prigovore umjetnici se nijesu smeli i nijesu sustali. Kapela je stajala kao sfinga i izgledalo je da nema srodnosti ni sa romantičkom školom ni kod nazarena ni kod prerafaelita. Nije hladna grčka elegancija stvorila oblike friza tamo gore pod daleko ispruženim krovom. Još je manje mogao tkogod vidjeti bizantinsku šablonu u grandioznoj Madoni na kraljevskom prijestolju, koja nas u onom svom sjajnom odijelu gleda iz predvorja okom punim slatke uzvišenosti i poziva ispruženom rukom. I baš ova Majka Božja (Madona) sa Djetetom, koje je obučeno u svećeničko ruho i koje čovječjem liku odaje božansko dostojanstvo, čini se da je ključ i simbolički program čitave bajronske umjetnosti. A što se tiče crteža, to mislim da nijedan Flaxman nije izveo tako finu liniju i nijedan Carstens nije tako shvatio prirodu u njezinu bivstvu niti je tako ljupko prikazao. Ali ipak to nije kopija prirode i za nabore kao model nije služila nikakva lutka. Kopija prirode nijesu ni oni anđeli koji se klanjaju pokrivajući lica, tamo gore na frizu unutrašnjih zidova, i kojih jasne silhuete, zajedno sa divnim i harmoničkim sređenim naborima bijelih odijela, stvaraju pravu muziku od malo akorda koja nam obuzima srce.

A u središtu ovoga tihog svetišta sjajno bijelo tijelo Raspetoga na tamno-plavoj pozadini, sa šest djevičanskih svetaca, koji kao ljiljani rastu pod drvetom križa! Ne vidimo ovdje nikakvu uzbudljivu scenu umiranja kao možda kod Fugelova grandioznog križnog puta, ali vidimo — Žrtvu. Smrt, destruktivna strana žrtve samo je nataknuta, i to time što tijelo nepomično visi na križu i što su oči zatvorene. Inače je tijelo kao u živa čovjeka. Umjetnik je smrt shvatio više kao izvor života, kao princip regeneracije, deifikacije svijeta. To označuje ona voda što izvire na podnožju križa i razdvaja se na sve strane svijeta budeći ljupku vegetaciju na svojim obalama. Umjetnik je znao tajnu križa u njezinoj dubini tako shvatiti i tako je prikazati, da se posmatrač ne zadržava na spoljašnjostima, nego prodire u dubine misterija žrtve i na slici gleda izraženo ono što se pri svetom obredu na oltaru neizraženo događa. Kako lijepo pristaje takav jedan prikaz u presbiteriju, mjesto za svetu žrtvu!

Što se pak tiče kompozicije cjeline, tu vidimo majstorsku kombinaciju razmjera, koja u vezi sa jednostavnim dekorativnim linijama zidova oko čovječje odmah obraća i zadržava na centralnoj svijetloj slici Otkupitelja nad sjajno bijelim jednostavnim mramornim žrtvenikom.

A kako to djeluje? Venite adoremus! stavljaju nam na usne ona dva anđela što su na grudima prekrstili ruke. Kolikogod ih je preko visokih stepenica i kroz predvorje ušlo u blago osvijetljeno svetište, nijedan se nije usudio ni riječ glasnije progovoriti.

Bajron je moderan i star.

Kažu, da se umjetnost 20. vijeka bori za sadržaj, za misli, za produbljivanje ideja, da traži kako bi opet odskočila vrijednost liniji, da hoće čiste i pune tonove boja, bez sjene i nesamostalnih nijansa. Ako je tako, onda je Bajron moderan. Ako je pak bajronska umjetnost u svojim formama možda opet primila one jednostavne temeljne principe iz kojih su nikle umjetnosti: egipatska, asirska, arhaistička, grčka, onda je možemo nazvati starom. Samo ne smijemo reći da je imitacija, šablona, nego da je niknula iz istoga korjena. Pa ako epska vrsta ove monumentalne umjetnosti dopušta da subjektivnost stupi u pozadinu, ako traži da efekt ostane u granicama, ako se protivi pretjeranosti dramatičkog efekta, ipak se u svakoj slici, u svakoj figuri objavljuje život najfinije individualiziran, osobnost najsnažnije izražena, makar da ona još tako jako pokazuje pečat božanskoga mira i ozbiljne uzvišenosti.

Umjetnina se može do deset i dvadeset puta ponovno promatrati bez straha da bi mogla postati dosadnom ili starom; to traži i kapela sv. Mavra da se je toliko puta gleda i studira prije nego li se izrekne svoj sud o njoj.

Gustav Eberlein kaže (Berliner Tagblatt 1899, br. 9): »Ni sjajne boje, ni čudesno svladavanje slikarskog problema, ni nadprirodno veliki format slike ne može nadoknaditi ni prikriti nedostatak na zakonima.«

Zakoni bajronske škole jednostavni i priznati za zidnu umjetnost svetišta. *Bajronska umjetnost je zidna umjetnost svetišta, liturgijska umjetnost.*

Radi toga ona isključuje svaku profanu umjetnost, a zatim i onu religijoznu umjetnost, koja bi se mogla označiti kao lirska, koja više odgovara subjektivnom doživljavanju religije i religijskih tajna u srcu i životu pojedinca, dok je liturgijskoj umjetnosti predmet: objektivno izvršenje liturgijskih tajna, liturgija. Obadvije su ove religij. umjetnosti u pravu, svaka na svome mjestu. Jedna »cogitat quae Dei sunt, ut sit sancta corpore et spiritu« (I. Kor. 7, 34), ona je »bogoslužna« umjetnost, »art pour Dieu«.

Druga »cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat«, ona je u dobrom smislu »art pour l' homme«, ona hoće da produbi lični duhovni život. Jedna je umjetnost oficijelno liturgijske molitve, molitve mnoštva, Crkve; druga je umjetnost razmatranja, privatne i subjektivne molitve.

Iz ovoga bitnog određenja izlaze i bitna svojstva:

I. Odnosno materijalne, sadržajne strane:

1) *Uzvišenost.* Predmet liturgijske umjetnosti su najviše tajne, ona »arcana verba« što se sama po sebi ne mogu shvatiti ni izreći, kojih po riječima Apostolovim (II. Kor. 12, 4) nije slobodno čovjeku govoriti; nadnaravna sveta djela Božja, »magnalia Dei« (Djel. Ap. 2, 11).

2) *Objektivnost.* Liturgijska umjetnost izrazuje u slici ono što se nevidljivo događa pri obrednoj žrtvi. Liturgijska umjetnost je epska, dogmatska, umjetnost koja podučava. Ona nema u bitnosti karakter ličnoga produbljivanja. Ovakav karakter dolazi kod one koju smo označili kao lirsku, više subjektivnu, kao umjetnost oslobođenu od zida svetišta, kod koje se nadzemaljski sjaj polaganije ili brže spušta na ljudski život.

Prvoj umjetnosti prijeti opasnost da ne bi postala konservativna, da se ne bi ukočila (grčko-ortodoksna umjetnost), ukoliko stroga forma može postati za sadržaj tijesni okov. Drugoj prijeti još mnogo veća opasnost, da ne bi raskinula sve okove tradicije, zakona i mjere te da ne siđe iz svetišta u salon i postane svjetovna.

3) *Idealnost.* Liturgijska umjetnost hoće više da djeluje preko ideja nego preko individualiziranih i s toga variranih i multipliciranih forma: ona ne prikazuje toliko pojedinosti događaja koliko pojmove: tako ona postaje pojmovna, misaona umjetnost. Njoj je forma više neki simbol za sadržaj i ideografski hieroglif, neki ideogram.

II. Što se tiče formalne strane, a to mora u živoj jednoj cjelini odgovarati materijalnoj, nalazimo ova svojstva:

1) *Finoća i dostojanstvo forme,* kako to zahtjeva prikazivanje uzvišenoga. Umjetnosti svetišta pristaje još samo svečanost i mir, umjereno gibanje liturgije. Ovaj mir i ozbiljnost, ova zakonitost linija nije doista ukočenost (tvrdoća): to je dobro izvagana odmjerenost koja tako snažno djeluje.

2) *Monumentalnost.* Liturgijska umjetnost je zidna umjetnost, slikanje na zidu, a ne na stolu. S toga ona ponajprije isključuje sve maleno, sve svakidašnje. Lišena svake slučajnosti, ona postaje velika, ozbiljna. Arhitektonski elemenat, t. j. mjera i proporcija, već joj je od

naravi utisnut. Ta »mjera« se očituje u razmjeru plohe, u rasporedbi dijelova, u jedinstvenim, jasnim i prozirnim dispozicijama. »Mjera«, poznavanje ove umjetničke prastine jest ono što je klasična umjetnost imala više nego sve kasnije, a to ju je upravo i učinilo klasičnom. »Ako se umjetnosti oduzme broj i mjera, tada ono što preostaje može se još samo nazvati obrt«, kaže Platon u Philebosu. A Leonardo da Vinci se tuži: »Jedno mi je nedostajalo: harmonija forme i razmjera, što su stari imali.« Bajronska škola se ponosi da praktički posjeduje ovu »mjeru«; studij estetske geometrije prvi je i zadnji zakon njezinih učenika. S tom mjerom, koja uostalom proizlazi iz najjednostavnijih geometrijskih zakona i formi, može umjetnik da umiri cijelo more varijacija u prirodi.

3) *Jednostavnost,* ne jednoličnost formi, koje podređene idejama ne smiju biti same sebi svrhom i koje nijesu određene da svojom raznolikošću pokriju unutrašnje siromaštvo. Ova jednostavnost odgovara u jeziku sadržajnoj, kratkoj rečenici. Suprotno je ovdje: množina riječi koje ništa ne kažu, tamo: prenatrpanost formi koje imaju malo ili ništa smisla.

Svi ovi elementi zajedno čine bit bajronske umjetnosti. Iz ovoga njezina bitna određenja izlazi i njezina bitna svrha, a ta je kao i kod liturgije: da zorno i objektivno prikaže liturgijske tajne, dogmatske istine.

—o—

Poslije kapelice sv. Mavra stali su se doskora redati veći radovi, naročito u Stuttgartu (Marijanska crkva), u Pragu (Emaus i St. Gabriel) i u Monte Cassinu.

Torreta u Monte Cassinu sadrži najstarije dijelove prastaroga samostana, a koji djelomično pripadaju 5. i 6. vijeku. Za vrijeme kult. boja, kad su bajronci morali ostaviti svoju domovinu, ona je pružila mladoj školi prijatnu zadaću, mogućnost da uposli svoje stvaralačke snage. Trebalo je tu dekorativno i slikovito ukrasiti preko 40 zidova od nekih 12 prostorija, hodnika, predvorja, arhitektonski slabo vezanih i u razmjerima sasvim nejednakih. Kolo umjetnika, koje je bilo *jednoga* duha, moglo je ovdje nesmetano od vanjskih suprotnih utjecaja u najvećem miru izrađivati istom ljubavi detalj na ornamentu kakvoga prolaza i kao grandiozne freske: slike križa, smrti sv. Benedikta i Madone u kapeli sv. Skolastike.

Od god. 1880—1885 umjetnička kolonija radi u opatijskoj crkvi Emausa u Pragu, građevini Karla IV., koja je bila predana tada beskućnim benediktincima iz Bajrona.

Ciklus freski od 20 velikih slika iz života Marijina tako je u otiscima raširen, da ga ne moramo pobliže opisivati.

Za Emausom ne zaostaje Križni Put od 14 velikih freski koje dostojno ukrasuju novu Marijansku crkvu u Stuttgartu.

Pravi tip bajronske škole vidimo u freskama ženske benedikt. opatije St. Gabriel u Pragu — Smichovu. To je najsavršenije djelo, a sam umjetnik naziva »Žalosnu Majku Božju« svojim pravim životnim djelom.

Bajronski stil je plodan i u kućnom obrtu, što nam jasno pokazuje metalno posuđe (kaleži, monstrance), koji su izrađeni u bajronskom atelieru ili po nacrtima i modelima škole.

Vezivo i miniature našle su priznanje na raznim izložbama, ne samo zbog jedinstvene svoje savršenosti nego i zbog obilja novih formi.

Bajron ne sustaje već i dalje kroči i svojim djelima zadivljuje, vjeran uvijek preporukama svoga velikoga Patriarhe sv. Benedikta, da kuća Božja (po tome i sve što je s njom u vezi) bude uvijek onakva kako joj samo ime kaže.

Po njem. prir. *Zd. Žanko.*

Sv. Benedikt u ikonografiji

Iz doba, u kojem je živio sv. Benedikt nije se sačuvao nijedan portret, nijedna slika, po kojoj bi mogli doznati kakva je bila fizička forma i vanjština velikog patrijarhe zapadnog monaštva. Ni sv. Grgur Veliki, njegov prvi biograf nije nam zabilježio nikakvu crtu njegove vanjske spodobe. Ali indirektno iz samoga teksta najstarije biografije može se sa sigurnošću ustvrditi, da je i po vanjštini pojava sv. Benedikta bila časna i veličajna, rimsko-aristokratska. Barbari su bili očarani snagom njegovog pogleda, te su iz udaljenosti padali ničice pred njegovom pojavom i ustručavahu se da mu se približe. Liturgija pjeva o njemu: »Muž Božji Benedikt bijaše vedra i smirena lica, ukrašen anđeoskim vrlinama, a oko njega se širila tolika svjetlost, da je izgledalo da boravi u nebesima, premda je bio još na zemlji.«

I ako se nezna za njegovu autentičnu sliku, ipak je interesantno i značajno da su svi umjetnici od najstarijih vremena do danas prikazivali sv. Benedikta kao ličnost punu dostojanstva i majestetičnosti. I kao takav ušao je u

ikonografiju sviju stoljeća. Uvijek je on, kako piše Don Hipolit Boccolini O. S. B. »častan muž« (venerabilis vir), zakonodavac monahizma, vojskovođa monaške vojske, ozbiljni asketa i slatki majstor duša, pobožni otac monaha. Ikonografija obično prikazuje sv. Benedikta kao snažnog starca s bujnom bijelom bradom do prsiju, zaogrnutog kukuljicom. Ima i neke svoje posebne atribute: knjigu (Regulu), snopić šiba, štap, mitru, plašt, gavrana i posudicu iz koje izlazi zmija. Veoma često svetac nosi knjigu, to jest Regulu, taj kodeks monaškog života (Ausculta, o fili, praecepta Magistri). Snopić šiba, što ga svetac drži u ruci jest simbol stalnosti i strogosti redovničke discipline i auktoriteta nad članovima samostana.

Ovaj simbol slikaju umjetnici od XII. stoljeća, pa naprijed. Gavran po pripovjedanju sv. Grgura dolazio je svaki dan u svečevu pećinu kod Subijaka i svetac mu je davao komadičak hljeba. Jednom su tri gavrana pratila sv. Benedikta na putu od Subijaka do Montecassina. Kad je zločesti svećenik Florencije poslao jednom otrovani hljeb svecu u namjeri da ga otruje, svetac se dosjeti i naloži gavranu da odnese taj hljeb daleko, da ga nitko ne nađe. Isto tako monasi u Vikovaru dadoše svecu čašu da pije, a u čašu su usuli otrova. Svetac prije nego je uzeo čašu, učini nad njom znamen križa i u isti čas ona se razbije, kao da je netko s kamenjem razlupao.

Mnogo se pisalo i raspravljalo koje je bilo boje odijelo sv. Benedikta i njegovih prvih drugova. Dom Boccolini kaže da je u ovom pogledu Regula sv. Benedikta dala potpunu slobodu izbora obzirom na prilike boravišta, a također je propisala da se dobavlja odijelo manje cijene. Pošto nije bilo stalnoga propisa, to je odijelo monaha bilo različito i po boji i po kroju. Vjerojatno je svetac sa svojim prvim drugovima nosio odijelo od proste bijele vune. Kad su kasnije monasi u vlastitim samostanima imali tkaonice i mastione za vunu, oni su nosili odijelo ili od bijele ili od crne vune, kako su htjeli. Katkada se upotrebljavala i siva boja. U nekim samostanima bile su u porabi jedna i druga boja, tunika je bila crna, a kukuljica bijela, ili pak ove su bile bijele, a škapular je bio crn. U starijim vijekovima nije bilo uniformiranosti što se tiče odijela. Međutim je crna boja prevladala kod Benediktovaca, a bijela kod Cistercita, Kamaldoleza i Alivetanaca. Nastala je distinkcija između »crnih« i »bijelih« monaha. Umjetnici, koji su slikali sv. Benedikta ili njegove učenike, riješili su pitanje odijela na najjednostavniji način. Oni su

ih obukli u odijelo one boje, koje su nosili monasi dotičnog samostana, koji su naručili sliku odnosno kip ili pak po ličnoj simpatiji. Bilo je istih umjetnika koji su po raznim sugestijama sad stavljali svecu bijelo, sad crno odijelo. Tako je radio Fra Angelico. Slikari su u Dialozima sv. Grgura Pape nalazili obilne teme za kompozicije iz života sv. Benedikta. Najljepši ciklusi sačuvani su u: Subijaku, Monte Oliveto, San Miniato, San Saverino (Napulj), Monte Cassino.

Umjetnost svih vremena dala je sv. Benediktu dostojan tribut, počamši od ranih sredovječnih pa do hijeratičkih beuronskih slikara. Časno lice sv. Benedikta bilo je i ostaje izvor najuzvišenijih umjetničkih inspiracija. Velika je naša žalost, što su sa nestankom ili rušenjem dalmatinskih samostana reda sv. Benedikta izčezle jamačno i slike velikog sveca. U samostanskoj crkvi na Mljetu nalaze se na velikom oltaru starinski drveni kipovi sv. Benedikta i sv. Skolastike. Začađeni, naprašeni, zaboravljeni. Pobuđuju dirljivu samilost i mirišu stoljetnim tamjanom. Vijekovi su ih smirili u jezerskoj samoći. Na desnoj strani oltar naše Gospe od Jezera, blagih tonova. Majka Božja obećaje sv. Benediktu, da njegov red neće nikada prestati ..... Od novijih slika spominjem onu sv. Benedikta kako predaje regulu svojoj sestri Skolastici, koja krasi lijevi oltar u ženskom benediktinskom samostanu sv. Nikole (ranije sv. Dujma) u Trogiru, djelo talijanskog slikara Antonija Zuccaro (1888). Slika je dosta lijepa, a ikonografski tip sv. Benedikta nije nitko drugi već ondašnji trogirski načelnik knez Antonijo Fanfogna, plemić iz poznate najstarije zadarske obitelji.

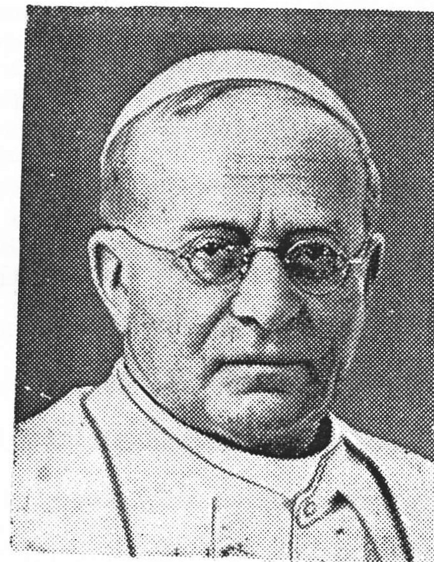
Dao Bog, da moderni hrvatski umjetnici nađu u sv. Benediktu omiljeli predmet svoje umjetnosti!

Dr. I. D.

Iz života svete Crkve

† Sv. OTAC PAPA PIJO XI

U petak, 10 februara t. g. u pet i po sati ujutro umro je u Vatikanu Sv. Otac Papa Pijo XI s molitvom na ustima za mir među narodima. Legao je k počinku poslije sedamnajst godina kormilarenja s lađom svete Crkve, bogat godinama i velikim djelima. Veliki Papa velikog vremena.

Sv. Pismo hvali Šimuna, vrhovnog svećenika ovim riječima:

»Šimun je u životu svome podupro dom i u danima svojim učvrstio hram.«

Povijest će napisati koliko je Pijo XI podupro kuću Božju svojim radom. Ukrasio je hram — Crkvu katoličku — novim uresima, na oltarima sjaju aureole novih svetaca.

Za Šimuna sv. Pismo dalje kaže: »I u njegove dane provriješe izvori voda.« Za vrijeme Sv. Oca Pija XI provriješe izvori milosti. Otvorio je svetu godinu, dva puta otvorio je sveta vrata i ti jubileji izlijevali su milosti na čitav svijet.

Sv. Pismo hvali Šimuna da je proširio vrata hrama i njegovo predvorje. Sv. Otac Pijo XI proširuje vrata katoličke Crkve i pozivlje poganske narode da iz sjene smrti dođu u Božje svijetlo i kraljevstvo. Šalje im misijonare, sakuplja novac po čitavome svijetu za poganske misije, priređuje misijsku izložbu. »Proširuje predvorje hrama« na taj način da podupire svaku akciju koja radi za zbliženje nesjedinjenih kršćana. Akcija za gladne u Rusiji, zanosni pozdravi unionističkim kongresima na Velehradu, proslava obljetnice nicejskog i efeškog koncila, orjentalni institut, zavod Russicum, sve to znači proširenje predvorja hrama.

Bože, koji si hotio neizrečenom odredbom slugu svoga Pija ubrojiti među vrhovne Svećenike; podaj, molimo te, da se on, koji je bio na zemlji namjesnikom jedinorođenoga Sina tvoga, pridruži na vijeke zboru svetih Nadsvećenika tvojih. — Amen.

Sv. OTAC PAPA PIJO XII

»Javljam vam radosnu vijest: imamo Papu, preuzvišenog i prečasnog gospodina Eugena Pacelli, koji je uzeo sebi ime Pijo XII.« — Tom svečanom formulom objavio je kardinal dekan ogromnoj masi svijeta od 50.000 ljudi na trgu sv. Petra izbor novog pape.

Gaudium magnum — zaista veliko veselje po čitavom katoličkom svijetu jer je došao na papinsku stolicu čovjek sveta života, asket, čovjek velike erudicije i bogatog životnog iskustva u ozbiljnim i teškim danima.

Rodio se u Rimu 2 ožujka 1876 — izabran za papu baš na svoj 63. rođendan. Škole je svršio u Rimu. Želio je da bude dušobrižnikom — a Providnost ga je postavila na diplomatsko polje: Nuncij u Monakovu, zatim u Berlinu, pa državni tajnik i napokon Papa.

Molimo za papu našega Pija. Gospod ga uščuvao, poživio i blaženim učinio na zemlji i ne dao ga na volju neprijateljima njegovim. Sam Isus je molio za prvog Papu — Petra (Luk. 22, 32).

Za Petra je molila cijela Crkva (Dj. Ap. 12, 5).

Liturgijska literatura

Benediktinska revija »Pax«

Časne majke Benediktinke u samostanu Sv. Pavla u Sorrento kod Napulja (Italija) izdaju već sedmu godinu svoj posebni časopis »Pax« posvećen produbljivanju benediktinskog života. Među njima ima vrijednih spisateljica. Razumljivo je, da osim historije ženskih benediktinskih samostana u Italiji i drugih aktuelnih članaka, časopis donaša vrlo lijepe, upravo pjesničke priloge o liturgiji. U prosinačkom broju (Ann. VII. N. 12) izašao je vrlo sugestivni članak »Vigilia di Natale« (Predvečerje Božića). U članku se opisuje krasan obred pjevanja božićnjeg Martirologija (Mučenikoslovlja) što se svečano pjeva za vrijeme prvog časa (ad primam) u samostanskim crkvama reda sv. Benedikta. — **(id.).**

Benedikt Baur, O. S. B.: Werde Licht!

Liturgijska razmatranja za sve dane crkvene godine. Herder, Freiburg 1938. — Lijepo je i pohvalno da vjernici sa misalom u ruci prate, ali je potrebito da unutarnji, duhovni život pojedinca bude prožet tim Otajstvom, da prama tome obnovi i upriliči svoj život i da shvati bit i moć sv. Mise. Imajući to pred očima, Beuronski opat Benedikt Baur, sastavio je knjigu razmatranja pod gornjim naslovom. Ovo je drugo izdanje, dok je prvo bilo razgrabljeno i donijelo obilatog duhovnog ploda. Slijedeći red crkvene godine prama svetim vremenima u vezi sa liturgijom pojedinog dana, učeni pisac u svojim razmatranjima pokazuje i svećenicima i svjetovnjacima kako se »postaje svijetlost« (Iz. 60. 1). t. j. kako da svoj vlastiti život i djelovanje upriličimo životu Krista.

Novi Liturgijski kalendar

Izašlo je iz štampe novo, treće godište poznatog i obljubljenog Liturgijskog kalendara za tekuću godinu 1939. I ovo godište sadrži točne upute o izboru misnog obrasca za svaki dan u godini, a uz to podatke o stalnim privatnim pobožnostima. Na taj način može se svatko pouzdano služiti Rimskim misalom na hrvatskom jeziku i bez dvojbe pratiti istu misu sa svećenikom. Jeftina cijena od dinara 3.— omogućuje svakome, tko živi liturgijskim životom Crkve, da si nabavi ovu veoma priručnu knjižicu. Naručuje se kod uprave Knjiga katoličkog života, Zagreb, Martićeva ulica broj 41.

Katolička Mala Knjiga: Sv. Martin, biskup, Sarajevo 1938.

Uz već obrađene životopise svetaca, urednik »Kat. Male Knjige«, vlč. Ambrozije Benković, obradio je u 7. svesku život sv. Martina, biskupa. Osim životopisa sv. Martina biskupa, u ovoj maloj pučkoj knjižici pisac nam je iznio i kratki životopis sv. Martina, pape, za kojega neki misle, da je od pape Ivana VI., kao opat, bio poslan da u našim krajevima propovijeda sv. Evanđelje. Nadalje nam pisac govori i o sv. Martinu pokorniku te o sv. Brikciju, učeniku sv. Martina biskupa.

Osmi svezak iste knjižice donosi nam život **sv. Katarine**, djevice i mučenice. Uz život svetice u 17 poglavlja nalazimo još i neke molitve i pjesme u čast njezinu. Cijena pojedinom svesku 1 dinar, a naručuje se: Rkt. Župski ured - Bežlja, z. p. Teslić (Bosna).

»Aimer l' Eglise« od Hoornaerta

je upravo biser između tolikih religioznih edicija kuće Resclée (152 pp. 10 frs.). U formi duhovnih vježbi (12 meditacija) sadržano je toliko teološke dubine u jasnoj jednostavnosti i žarkog zanosa u blistavom stilu da upravo nužno postizava ono što pisac stavlja kao cilj i naslov svojoj knjizi. Kamo sreće kad bi se i kod nas počelo, mjesto stereotipnih formula, davati ovakve duhovne vježbe (barem svećenicima i članovima Kat. Akcije). Inače i kao lektira knjiga će svojom sadržinom i opremom oduševiti svakoga.